رسانه ملی و
فرهنگ کتابخوانی

عیسی زارعی

بسم الله الرحمن الرحیم

رسانه ملی و فرهنگ کتابخوانی

نویسنده:

عیسی زارعی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

رسانه ملی و فرهنگ کتابخوانی

مشخصات کتاب

سرشناسه: زارعی، عیسی، ۱۳۵۶ -

عنوان و نام پدیدآور: رسانه ملی و فرهنگ کتابخوانی/ عیسی زارعی.

مشخصات نشر: قم: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۱۹۲ ص.

شابک:۵-۲۷۹-۵۱۴-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: کتاب و مواد خواندنی -- ایران

موضوع: رسانه های گروهی -- ایران -- جنبه های اجتماعی

شناسه افزوده: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهشهای اسلامی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۲ ز۹الف/Z۱۰۰۳/۵

رده بندی دیویی: ۰۲۸/۹۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۳۱۷۲۵

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

ص: ۳

ص: ۴

ص: ۵

ص: ۶

ص: ۷

دیباچه

دیباچه

نقش محوری مطالعه و کتابخوانی و ارزش ذاتی فرهنگ مکتوب و تاثیر انس و الفت جامعه با کتاب و لوازم مربوط به آن در پیشرفت و توسعه جامعه بر کسی پوشیده نیست. به راستی با ترویج و گسترش کتاب و کتابخوانی است که میتوان علاوه بر دستیابی به دستاوردهای نوین بشری در زمینه دانش و فرهنگ و پیشینه اندیشه ها، عقاید و تجلیات فکری و خلاق بزرگان فکر و اندیشه، به سفارشات و توصیههای دینی و اسلامی که در آن کتاب و کتابخوانی جایگاهی بس ارجمند و متعالی دارد، عمل نمود. این است که آراسته شدن به فضایل اخلاقی، مقابله با خرافات و انحرافات فکری و جلوگیری از خودباختگی در برابر بیگانگان در سطح جامعه در گرو افزایش آگاهی و دانش یکایک افراد جامعه است که این مهم نیز ارتباط تنگاتنگی با درک ارزش و جایگاه کتاب و اهتمام به مطالعه آن دارد. در اساسنامه یونسکو آمده است: «از آنجا که جنگ در ذهن انسانها زاده میشود، دفاع از صلح نیز باید ملکه ذهن انسانها شود».(۱) کتاب به علت نقش مهمی که در ایجاد محیط فکری مناسب برای دوستی و تفاهم ایفا میکند، یکی از

۱- آلوارو گارثون، سیاست ملی کتاب: راهنمای توسعه کتاب و کتابخوانی، ترجمه: محمد جعفر پوینده، ص ۹۳.

ص: ۸

مهمترین وسایل دفاع از صلح و تفاهم بینالمللی است. همچنین مقام معظم رهبری، درباره نقش برجسته و سازنده کتاب در پویشهای تکامل آفرین فردی و اجتماعی میفرمایند: «در اهمیت عنصـر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشـریت، از طریق کتاب جاودانه ماندهاند و روابط فرهنگی جامعه بشـری نیز از پویش کتاب و مبادلات فرهنگی تقویت شدهاند».(۱)

از طرف دیگر رسانههای گروهی به خصوص رسانه ملی که فرهنگسازی و گسترش آگاهی و رشد جامعه از رسالتهای آن محسوب می گردد، وظـایف خطیری در ترویـج کتـاب و فرهنـگ مطالعه بر عهـده دارنـد. با توجه به اهمیت این موضوع، مرکز پژوهش های اسـلامی صدا و سیما با هدف استفاده برنامه سازان رسانه، مجموعه حاضر را که به وسیله محقق ارجمند عیسی زارعی تدوین یافته و در بخشـهای مختلف به مبحث کتاب و کتابخوانی و جایگاه آن در رسانه ملی پرداخته است، تقـدیم مینمایـد. امیـد است مورد توجه علاقمندان و به ویژه مدیران و برنامه سازان رسانه ملی قرار گیرد.

۱- علی خامنهای، کتاب و کتابخوانی در آیینه رهنمودهای مقام معظم رهبری، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۷، ص ۱۲.

ص: ۹

(خوشبخت کسی است که به یکی از این دو چیز دسترسی یابد: کتاب های خوب یا دوستانی که اهل کتاب باشند.(۱)

ویکتور هوگو

پیش گفتار

پیش گفتار

در تعریف مطالعه گفتهاند: مطالعه یعنی بررسی. بررسی هر چیزی که نیاز به شناختن، دانستن و فهمیدن داشته باشد. از طرفی منشاء شناخت و دانش اندوزی نیز پرسشگری است و ویژگی مهم انسان در طول تاریخ پیدایش او همین پرسشگری بوده است و تمدن، حاصل پاسخ دادن به این پرسشهای کنجکاوانه انسانهاست.(۲) در عصر حاضر ذکر این نکته که تا چه حد کتاب و کتابخوانی موجب رشد دینی و اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی و عقلانی آدمی است ضرورتی ندارد، زیرا اغلب بر این نکته واقفند که کتاب های مفید و سودمند یکی از بهترین ابزار رساندن پیام و انتقال فرهنگ و تمدن بشری از نسلی به نسل دیگر است و گسترش فرهنگ مکتوب و ترویج کتاب و کتابخوانی یکی از اساسی ترین و مناسب ترین اقدامها در جهت توسعه، رشد و تعمیق فرهنگ خودی و مقابله با تهاجم فرهنگی بیگانه است. بدین لحاظ امروزه یکی از معیارهای سنجش رشد فرهنگی ملت ها، میزان رغبت هر ملت به مطالعه است. چرا که توسعه فرهنگی، اقصادی، اجتماعی و سیاسی هر جامعهای، میزان انس و الفت افراد آن جامعه با ابزارها

۱- شعبان علی لامعی، حکایت های فرهنگی کتاب، نویسندگی، نمونه های شعر معاصر، ص ۱۶۶.

۲- ابراهیم عمرانی، «پرسشگری آغاز دانستن و دانش سرچشمه صلح»، در پایگاه اینترنتی مجله عطف: http://www۲.atfmag.info/۱۳۹۰/۰۹/۲۰/book-wee-۲/ (بازیابی در ۱۰/۰۶/۹۱)

ص: ۱۰

و اهرمهای فرهنگی را نشان میدهد. در واقع رشد آگاهیهای همهجانبه افراد، پیش نیاز توسعه فراگیر جامعه به شمار می آید و اهرم اصلی افزایش آگاهی، گسترش «فرهنگ مطالعه و کتابخوانی» است.

از سوی دیگر در فرهنگ و تمدن اسلامی، کتاب همواره جایگاه ویژهای داشته و عنایت خاصی به آن شده است. اسلام، تنها دینی است که معجزهاش کتاب و نخستین پیام آن، امر به خواندن است و دانشاندوزی و کتابخوانی در اسلام، از جایگاه ارزشمند و بالایی برخوردار است. روایتهای گوناگونی از پیامبر خدا و ائمه معصومین علیهمالسلام، موجود است که پیروان دین مبین اسلام را به دانشورزی و کتابخوانی توصیه و سفارش فرمودهاند. پیشوایان دینی، همچنین مسلمانان را به حفظ و نگهداری کتابها توصیه فرموده و از این رهگذر، اهمیت فرهنگ مکتوب را به مردم یادآور شدهاند. از طرفی بررسی وضعیت تاریخی، اجتماعی و فرهنگی کشورمان نشان می دهد که کتاب از دیر زمان حافظ و احیاکننده تفکر و اندیشه های متعالی سرزمین اسلامی ما و منبع عظیمی جهت سیراب نمودن عطش طالبان علم و اندیشه و حقیقت بوده است. اما رواج و گسترش روحیه کتابخوانی و مطالعه در میان ملت عزیزما که خود یکی از مشعل داران فرهنگ، کتاب، معرفت و تمدن در طول تاریخ است، در حال حاضر خیلی کمتر از آن چیزی است که از چنین ملتی انتظار می رود. این در حالی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی و به ویژه در سال های اخیر در عرصه ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی گامهای بزرگی برداشته شده است، اما به نظر میرسد تا رسیدن به نقطه مطلوب فاصله زیادی وجود دارد. شکی نیست که برطرف ساختن این نقیصه، همت و برنامهریزی مسؤولان فرهنگی و حمایت و پشتیبانی یکایک افراد جامعه را میطلبد. چرا که

ص: ۱۱

گسترش کتاب و کتابخوانی منوط به اجرای برنامهها و ارایه راهکارهای فرهنگی و نحوه مدیریت صحیح این برنامههاست، به عبارت دیگر زمانی میتوانیم فرهنگ مطالعه در جامعه رو به رشد کنونی را نهادینه کنیم که بسترهای فرهنگی و اجتماعی آن را آماده نماییم.

برخی تصور می کنند که عادت به مطالعه امری ذاتی و وراثتی است که تنها بعضی از افراد به دلیل داشتن شرایطی ویژه و استثنایی به آن روی می آورند. در حالی که پژوهش های اخیر در زمینه تعلیم و تربیت ثابت کرده است که عادت به مطالعه یک امر اکتسابی است، یعنی همان طور که افراد به ویژه کودکان و نوجوانان، خواندن و نوشتن را یاد می گیرند، می توانند روشها و فنون مطالعه را هم بیاموزند و به نوعی به خواندن عادت کنند. عادتی که در درازمدت می تواند شکوفایی و بالندگی جامعه را به دنبال داشته باشد. به طور کلی دستیابی به مقاصد ارزشمند و متعالی از قبیل پیشگیری از نابهنجاریهای اخلاقی، جلوگیری از پوچگرایی و اباحهگری جوانان، درمان بسیاری از معضلات و مشکلات روانی، بالابردن اعتماد و عزت نفس و غرور ملی آحاد جامعه، دستیابی به قلههای رفیع علم و دانش و پیشرفت، اصلاح وضعیت فرهنگی خانوادهها، تقویت روحیه و فرهنگ دینی، پرورش ذهن خلاق و مبتکر دانشپژوهان، جبران عقبماندگیها و رسیدن به خودباوری، پیشگیری از رواج فرهنگ بیگانه، بهرهوری و تقویت فرهنگ بومی، پاسداشت آرمانها و ارزشهای ملی و اسلامی و... همگی در گرو این است که کتاب و کالاهای فرهنگی در سبد روزانه مردم قرار گیرد و مطالعه و کتابخوانی در میان آحاد جامعه نهادینه گردد و همگانی شود.

از طرف دیگر وسایل ارتباط جمعی و به ویژه رادیو و تلویزیون، در این روزگار به جزئی جداییناپذیر از زندگی افراد بدل شده است. به سختی

ص: ۱۲

می توان تصور نمود که رسانههای دیداری شنیداری که با ترویج فرهنگ بصری، خود در ایجاد شکاف و فاصله بین افراد و فرهنگ مکتوب در مظان اتهام قرار دارنـد، هر کـدام به نحوی بتوانند در توسعه و ترویج کتاب و کتابخوانی نقشـی فعال ایفا کنند. اما نتایج پژوهشـها نشان میدهد که این صـنایع نوین دارای کارکردهای متناقضـی هسـتند، یعنی هم به توسعه کتابخوانی و هم محدود ساختن آن میتوانند کمک کنند. در واقع در جوامع امروزی این ابزارها برای عدهای در خدمت گسترش کتابخوانی و برای عدهای دیگر به صورت مـانعی بر سر راه کتاب و کتابخوانی عمل میکننـد. چرا که نوع و میزان اسـتفاده از رسانه و نوع برنامهسازی در آن است که مثبت یا منفی بودن تاثیرات و کارکردهای آن را مشـخص میکند. لذا در شـرایط جدید شبکههای رادیو تلویزیونی در سراسر جهان، اغلب با رویکردهای فرهنگی سعی در تشویق مخاطبان خویش به کتاب و کتابخوانی دارند.

پژوهش حاضـر تلاش نموده است ضـمن بررسی مفاهیم کتابخوانی و انواع و روشهای مطالعه و خواندن، جایگاه کتاب و کتابخوانی در فرهنگ اسـلامی را با نگاهی اجمالی بررسـی نماید. پس از آن، تبیین این کالای ارزشـمند از نگاه بزرگان و عالمان که در طول عمر خویش همواره با کتاب و کتابخوانی سـر بر بالین گذاشـتهاند، مـد نظر بوده و سـپس جایگاه ترویج فرهنگ کتابخوانی در میان کودکان و نوجوانان بحث و بررسی شده است. وضعیت مطالعه در ایران و راهکارهای رسانهای ترویج کتاب و کتابخوانی دو بخش پایـانی کتـاب هسـتند کـه در آن وضـعیت فعلی و چشـماندازهای آینـده کتـابخوانی در کشـور، تـاثیرات و کارکردهـای رسانههـای تصویری، چگونگی ترویـج فرهنـگ مطـالعه از طریق رسانه و فعالیتها و اقـدامات رسانه ملی در خصوص ترویـج کتاب و کتابخوانی تبیین شده و همچنین در پایان توصیهها و

ص: ۱۳

پیشنهاداتی در جهت بهینه‌سازی اقدامات صورت گرفته، ارائه شده است. شایان ذکر است که متن کامل مصوبه «سند نهضت مطالعه مفید» که یکی از اسناد بالادستی نظام در جهت ترویج فرهنگ مطالعه در سطح کشور بوده و نیز مصوبات برخی از شوراهای کتاب که در معاونتهای مختلف سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران با محوریت کتاب و کتابخوانی تشکیل یافته و اغلب موارد مثمر ثمر بوده است، جهت اطلاع خوانندگان پیوست کتاب شده است. امید است این پژوهش که مطمئناً خالی از نقص و ایراد نیست، مورد استفاده پژوهشگران و برنامه‌سازان رسانه ملی قرار گیرد.

ص: ۱۴

ص: ۱۵

فصل اول:مفاهیم کتاب و کتابخوانی

اشاره

فصل اول:مفاهیم کتاب و کتابخوانی

ص: ۱۶

ص: ۱۷

(در شگفتم از کسی که در غذای جسمی خویش می اندیشد، اما درباره غذای روحی خود تفکر نمی کند.(۱)

امام حسن مجتبی علیه السلام

کتاب، یکی از ابزارهای کمال، تفکر، رشد و تعالی انسانی است. از دیرزمان اهمیت مطالعه نزد اهل علم و ادب شناخته شده است و درباره آن سخن ها گفته انـد. کتاب، حتّی در روزگار پیشـرفت های چشم گیر بشـر در عرصه های دانش، تمدن و فرهنگ، نه تنها اهمیت خود را از دست نـداده، بلکه جنبه هـای گسترده تر، تازه تر و جلوه هایی پایـدارتر یافته است. بی گمان، کسانی که در وادی پیشـرفت های گوناگون، گام های بلندی برداشـته اند، هرگز با کتاب و کتابخوانی بیگانه نبوده اند، بلکه مطالعه را عنصـری اصلی و ضروری دانسته اند.

کتابخوانی و مطالعه، سـیر در انـدیشه های دیگران و گشودن پنجره ای به دنیای ناشـناخته هاست. مطالعه، پنجره ای به سوی اندیشـه ها، تجربه ها، آموخته ها و اندوخته ها است. مطالعه روشمند، مطالعه کتاب های مناسب و شناخت آفات و بازدارنده های مطالعه می توانـد دغـدغه ذهنی خانواده، اولیای مـدرسه و صاحب نظران باشـد. بر این اساس، امروزه انتخاب و به کارگیری روش های مناسـب مطالعه، بحثی جدی است.(۲)

۱- محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۸، ح ۱۳۸۷۷.

۲- حسن اشرفیریزی، «چگونه فرزندم را به مطالعه علاقهمند کنم؟»، نشریه ماه کلیات، مرداد ۱۳۸۷، ش ۱۲۸، صص ۵۸ ۶۳.

ص: ۱۸

«کتاب»، در زندگی اجتماعی کارکردهای گوناگونی دارد؛ از جمله این کارکردها، نقش آن در گذران اوقات فراغت و افزایش سطح فرهیختگی و مهارت های اجتماعی است. مطالعه کتاب های تاریخی، ادبی و دینی چنین نقشی دارد. این نوع کتاب ها به رشد کلی سطح فرهیختگی جامعه، تداوم تاریخی، فراگیری مهارت های اجتماعی، پاسخ به دغدغه های وجودی و تداوم سنت کمک می کنند. از طرف دیگر، بر اساس منشور کتاب که در سال ۱۹۷۱ در بروکسل به تصویب «کمیته حمایت از سال بین المللی کتاب» رسیده و در سال ۱۹۷۲ چاپ شده، «مطالعه» یکی از حقوق مسلّم هر فرد به شمار آمده و «کتاب»، رسانهای لازم برای آموزش معرفی شده است. بنابراین، پیشبرد برنامههای گسترش کتابخوانی در سطوح گوناگون اعم از محلی، منطقهای یا ملی به یاری اقدامات مداوم یا مقطعی با پشتیبانی از نیروهای مختلف از جمله سیاست هایی است که کشورها باید آن را پی گیری کنند.(۱)

کتاب چیست؟

کتاب چیست؟

کتاب، میراثی ماندگار، پدیده ای باشکوه و باارزش و عنصری رشد دهنده و روشنگر در عرصه زندگانی بشر است. نقش برجسته، والا، حساس و سازنده کتاب در پویشهای تکامل آفرین فردی و اجتماعی، ناشی از گستردگی روح، ارزش، بینش و ابهت و اهمیت فرهنگ مکتوب بوده است. پیام مقام معظم رهبری نیز ناظر بر همین آموزههاست:

«حقیقت آن است که کتاب یکی از ارزشمندترین فرآورده های بشری و گنجینه بزرگ ترین ثروت های بشر، یعنی دانش و تحقیق است. دین و دنیای بشر و جسم و جان انسان، به برکت کتاب تأمین و تغذیه می شود و فرآیند کمال بشری به وسیله کتاب تحقق می یابد. کتاب، مادر تمدن ها و نیز عصاره آنهاست و بشر با پدید آوردن کتاب، درس های

۱- سیاست ملی کتاب: راهنمای توسعه کتاب و کتاب خوانی، ترجمه: محمدجعفر پوینده، ص ۸۵.

ص: ۱۹

بی شماری را که در کتاب تکوین بدو آموخته شده، گرد می آورد و در محیط بشری منتشر می سازد و بدین گونه روز به روز گنجینه ثروت بشری، غنای بیشتر می یابد».(۱)

این است که «کتاب» در روزگار ما به شکل ضرورتی فرهنگی و اجتماعی، ظهور و بروز کرده است و بی هیچ تردید، عمده ترین و اثرگذارترین کالای فرهنگی است. اگر ارزش واقعی این کالای فرهنگی در جامعه به درستی شناخته نشود و با توجه به کم وکیف آن به هر حال کاهش یابد، آن جامعه آسیب می بیند و در هیچ زمینهای قادر به انجام جزئیترین حرکت مثبت و کارساز و رو به رشد نخواهد بود. حتی در انتقال میراث های ارزشمند فرهنگی خود، از نسلی به نسل دیگر برای حفظ هویت ملی و پیش گیری از خطر استحاله شدن در فرهنگهای بیگانه نیز توفیقی هر چند کوچک نخواهد داشت.(۲)

کتاب، کالای فرهنگی

کتاب، کالای فرهنگی

پیشرفت های بشر، بیش از هر ابزار دیگری، وام دار نشر اندیشههای دانشمندان است. نقش کتاب و کتابخانه، در آگاهی بخشی به مردم و رشد فکری و فرهنگی آنان، بر هیچ کس پوشیده نیست.(۳) تأثیر عمیق کتاب در گسترش فرهنگ جامعه و سرعت بخشیدن به پیشرفت روزافزون آن، انکارناپذیر است و نمیتوان توسعه و رشد همه جانبه جامعه را بدون در نظر گرفتن مطالعه و کتاب بررسی کرد. از این جهت، کتاب و کتابخوانی، از مقوله های مهم فرهنگی است که ترویج آن در جامعه ضروری است. پیرایش فرهنگ از جنبه های زیان آور و آرایش آن با پاکی و خلوص و گسترش آن در همه

۱- علی خامنهای، پیام به گردهمایی کتاب و کتابخانه در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، (۲۱/۰۶/۱۳۷۴).

۲- حمید جواهری، «نقش کتاب، کتاب خوانی و کتابخانه در جامعه امروزی»، اصلاح و تربیت، آذر ۱۳۸۳، ش ۳۳، صص ۵۳ و ۵۴.

۳- هادی ربانی، سیمای کتاب، ص ۹.

ص: ۲۰

سطوح و برای همه قشرهای جامعه، به تلاش و هم بستگی همگانی نیازمند است که کتاب میتواند در این عرصه و میدان، به خوبی به کار گرفته شود و کارآیی خود را به نیکی ظاهر کنند.(۱)

به همین دلیل، شمارگان و تعداد عنوان کتاب های منتشر شده، از شاخص های توسعه فرهنگی به شمار می آید. توسعه پایدار به عنوان توسعه ای بلندمدت است که سیاست بهره گیری بهینه از منابع موجود برای تضمین توسعه مطلوب نسل های آینده را توصیه می کند که بی گمان، بستر مناسب این رشد و توسعه، کتابخوانی است. مطالعه تازه ترین پیام ها و مقاله های موجود در نشریه ها، روزنامه ها و کتاب ها، در به روز ماندن توان فکری و عملی اعضای جامعه نقشی مهم ایفا می کند و برای تحقق توسعه پایدار در مقام رهیافتی دوراندیشانه، ضروری است. گسترش مطالعه و کتابخوانی به توسعه منابع انسانی و افزایش قابلیتهای اعضای جامعه می انجامد و درنتیجه، کارآیی افراد جامعه و بهره وری بالای فعالیت ها را ارتقا می دهد.(۲)

بدیهی است قدرت واقعی کتاب ها در نفوذ و بازسازی و تغییر اندیشه هاست. کتاب ها و آثار فاخر علمی و ادبی،اندیشههای متعالی را در اختیار ما میگذارند و بینش و چشماندازهای جدیدی را فراروی ما قرار میدهند. کتاب ها، درباره جهان آفرینش، رمز موفقیتها، دلایل ناکامیها، اسرار و پیچیدگیهای جهان و اندیشه انسانی اطلاعات فراوانی را به ما می آموزانند و به بسیاری از مردم در یافتن مسیر درست زندگی یاری می رسانند. کتاب ها از پوسته و سطح ظاهری خود بسیار فراتر می روند و ما را با واقعیت ها مرتبط میسازند. همچنین از این نکته نباید غافل ماند که قدرت کتاب ها به همان اندازه نیز از نظر منفی، ویران گر

۱- عیسی سلیمانیکیاسری، «کتاب و کتاب خوانی»، گلبرگ، آبان ۱۳۸۴، ش ۵۶، ص ۷۶.

۲- سید داود حاجی میررحیمی، «عوامل شناختی مؤثر بر ساختار نابهنجار کتاب خوانی»، کتابداری، پاییز و زمستان ۱۳۷۸، ش ۳۲ و ۳۳، صص ۲۳ ۴۶.

ص: ۲۱

است. ایجاد کینه و نفرت در اجتماعات قومی، زبانی، دینی و فرهنگی، ارائه آموزه های ناصواب اخلاقی، تهییج و تحریک نادرست غرایز و شهوات (خشونت، وقیحنگاری جنسی) و گسترش لذتطلبی مفرط و خودگرایی و خودپرستی، جلوههایی از قدرت اثرگذار منفی کتاب است.(۱) بنابراین، به همان اندازه که میتوانیم از کتاب بهره گیریم، ممکن است در معرض آفتها و خطرهای نوشتههای بیمار و مسموم و انحرافی قرار گیریم. چراکه راه دادن کتاب های ناسالم به مدرسهها و خانهها، در واقع مسمومیت فکری و اخلاقی نسل ما را به دست خودمان فراهم می آورد.

آینده کتاب

آینده کتاب

کتاب در عصر رسانههای الکترونیک و دنیای ارتباطات ماهوارهای نیز، مهم ترین و جدیترین رسانه است. با وجود گسترش شبکه های ماهوارهای و اینترنتی که دسترسی انسان را به اطلاعات آسان کرده، هنوز کتاب در همه مقاطع و زوایای زندگی نقش اساسی دارد و ثمره تلاش انسان و عامل تکامل جامعه به شمار می آید. به نظر میرسد کتاب همچنان برتری خود را به عنوان پیک ارزش های فرهنگی در جامعه و عاملی در راه توسعه ملی و غنای زندگی، حفظ خواهد کرد.(۲) سخنان مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان کتابخانهها و کتابداران نیز مؤید این مطلب است:

هرچه ما پیش برویم، احتیاج ما به کتاب بیشتر خواهد شد. اینکه کسی تصور کند با پدید آمدن وسایل ارتباط جمعی جدید و نوظهور، کتاب منزوی خواهد شد، خطاست. کتاب روزبه روز در جامعه بشری اهمیت

۱– محمدسعید ذکایی، «خواندن برای لذت و لذت های خواندن». کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۵۰ ۶۹.

۲– لیلا تفقّدی، «آغاز هفته اهدای کتاب»، گلبرگ، دی ۱۳۸۳، ش ۵۸، ص ۵۹.

ص: ۲۲

بیشتری پیدا می کند. ابزارهای نوظهور، مهم ترین هنرشان این است که مضمون کتاب ها، محتوای کتاب ها و خود کتاب ها را راحت و آسان منتقل کنند. جای کتاب را هیچ چیزی نمیگیرد.(۱)

از سوی دیگر، نشر کتاب در محیط وب، به طور فزاینده ای در حال مطرح شدن به مثابه یکی از راهکارهای پویا و کارآمدِ گسترش اطلاعات است. نشر الکترونیکی و دگرگونی در شکل منابع خواندنی که تسهیلاتی مانند پیوندها، قابلیت جست وجو، دسترسی آسان و روزآمدی از مزایای آن به شمار می روند، تحول تازه ای است که نه فقط بر مطالعه و خواندن، تأثیر عمیق بر جای نهاده، بلکه ابزارها، احساسات و الگوهای مطالعه را دگرگون کرده است.(۲) ازاین رو، در تبیین سیاستهای ترویج فرهنگ مطالعه، تغییر و تحولات پیش گفته و نیز یافتههای روان شناسی نوین یادگیری باید مورد توجه قرار گیرد. بنابراین، ظهور رسانه های الکترونیکی شاید در نگاه اول، تهدیدی برای رسانه های چاپی باشد، اما با نگرش درست و در پیش گرفتن راهبرد مناسب، می توان از این تهدید، فرصتی مناسب ساخت؛ زیرا فن آوری اطلاعات این امکان را فراهم می آورد که بسیاری از نارسایی های فرهنگ مکتوب را مرتفع و اطلاعات را با روش های نو عرضه نمائیم.

ویژگی های کتاب خوب

ویژگی های کتاب خوب

نخستین ویژگی کتاب خوب، عنوان زیبا و گویاست؛ زیرا نام جذاب که تا حدی نشان دهنده محتوا باشد، خوانندگان بسیاری را جذب می کند. رضایتمندی خواننده از دیگر ویژگیهای کتاب مفید است. در واقع، خواننده از خواندن کتابی خوب لذت ببرد و از این که وقتش را برای خواندن کتاب

۱- علی خامنهای، بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان کتابخانه ها و کتاب داران، ۴/۱۳۹۰.

۲- فاطمه نادری و احمد شعبانی و محمدرضا عابدی، مطالعه در عصر دیجیتال: از اندیشه های کنتون اوهارا تا زایمینک لیو، ص ۶۷.

ص: ۲۳

صرف کرده است، احساس پشیمانی نکند. مسئله دیگر این است که کتابی می تواند موفق باشد که افزون بر سرگرم کردن خواننده و مخاطب خود، پیام آموزشی داشته باشد. کتاب خوب نباید خستهکننده باشد و به حاشیه ها بپردازد. کتاب خوب باید آن قدر ویژگی داشته باشد که خواننده، مطالعه آن را به دیگران پیشنهاد بدهد. از همه مهم تر اینکه کتاب مناسب و مطلوب، با ارزش های دینی و اسلامی و هنجارهای ملی سازگار است. برای نمونه، کتاب سالم و مفید نباید به اختلاف های قومی و مذهبی دامن بزند و باورهای درست و اصولی مردم را تضعیف کند. همچنین نباید از نظر دور داشت که مواردی جزئی، اما بااهمیت مانند طرح جلد کتاب، صفحهآرایی و صحافی، باید در انتخاب کتاب مناسب در نظر گرفته شود. بدیهی است تولید کتاب سالم و مناسب با چنین ویژگی هایی، نه تنها خوانندگان نخبه، بلکه خوانندگان عام را هم جذب خواهد کرد. پس از شناخت کتاب خوب، به مفهوم مطالعه، روش های مطالعه و فواید آن می پردازیم.

مطالعه چیست؟

مطالعه چیست؟

مطالعه، فرآیندی پیچیده است که در آن خواننده پیامی را که با زبان تصویری نوشتاری به وسیله نویسنده، رمزگذاری شده است، در درجات گوناگون، بازسازی می کند. در واقع، مطالعه چیزی جز ارتباط صورت شنیداری با صورت دیداری مرتبط با آن نیست.(۱) فرهنگ فارسی معین، مفاهیم و معانی «به دقت نگریستن به چیزی برای وقوف به آن»، «خواندن کتاب یا نوشته ای و فهمیدن آن»، «نگرش در چیزی برای وقوف به آن» و «قرائت نوشتهای برای درک آن» را برای مطالعه برشمرده است.(۲) بنابراین، مطالعه، نگریستن و

۱- جواد یغمایی و محمد خندان، کودک و مطالعه، ص ۵.

۲- محمد معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۳، ص ۴۱۹۵.

ص: ۲۴

دقت نظر در چیزی برای فهمیدن و آگاهی یافتن از آن است. ازاین رو، همواره مطالعه با نگرش، دقت، فهم و آگاهی همراه خواهد بود.(۱) در تعریف دیگر، مطالعه، بررسی عمیق و همه جانبه مقوله ای عنوان شده است، به گونه ای که بخشی از حواس آدمی یا همه آن در این امر مشارکت داشته باشد. به عبارت دیگر، مطالعه روندی دانسته شده است که از به کارگیری ذهن و برای دریافت اطلاعات، توجه دقیق و تجربه و تحقیق درباره هر موضوع، رویداد و پدیده، صورت می گیرد و شامل خوب دیدن، خوب شنیدن و لمس کردن و چشیدن، تجربه کردن، پرسش کردن و در جست وجوی پاسخها بودن می شود.(۲) در بسیاری از منابع، «مطالعه» و «خواندن»(۳) به یک معنا به کار رفته است، درحالی که برخی محققان و نویسندگان، میان این دو تفاوت قائل شده اند. بخشی از تفاوتهای صوری و مفهومی مطالعه و خواندن چنین ذکر شده است:

خواندن با مشاهده، و مطالعه با تمرکز همراه است؛

معمولاً ـ مطالعه به پژوهش ها، پروژهها و علاقه مندی های آکادمیک مربوط میشود و خواندن، مرور متن به قصد لذت بدون به خاطر سپردن (به حافظه سپردن) است؛

خواندن به معنای مشاهده و دیدن است، درحالی که مطالعه یعنی تمرکز بر مطالب؛

مطالعه، خواندن با دقت به قصد به خاطر آوردن است؛

هدف از خواندن ممکن است فقط سرگرمی و لذت بردن باشد؛

۱- عبدالرحیم موگهی، روش مطالعه و تلخیص، ص ۲۳.

۲- اکرم فعلعراقی، «چرا کودکان ما به مطالعه علاقه مند نیستند؟»، پیوند، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶، ش ۳۳۰ و ۳۳۱، صص ۴۴ ـ۴۷.

۳- Reading.

ص: ۲۵

در مطالعه، درگیر شدن با متن، بیشتر است.(۱)

اهداف مطالعه و خواندن

اشاره

اهداف مطالعه و خواندن

هر گاه متنی خوانده میشود، خواننده برحسب هدف خود از روش ها و راهبردهای گوناگون بهره میبرد. در هنگام خواندن، گاه فرد به دریافت اطلاعاتی کلی از متن بسنده میکند، و گاه با دقت متن را تجزیه و تحلیل می کند و یادداشت برمی دارد، یا زمانی به شکلگیری اندیشه‌های تازه در ذهن خویش میاندیشد. در ادامه به برخی از اهدافی که خواننده ممکن است در مواجهه با متن پی بگیرد، اشاره میشود:

۱. خواندن به قصد لذت بردن

۱. خواندن به قصد لذت بردن

هنگام مطالعه آنچه در محدوده هنر میگنجد، خواندن به قصد لذت، غلبه دارد. هنر را بیان زیبا و تعالی اندیشه، عواطف و احساسات تعریف کرده اند. در خواندن شعر، داستان، نمایش نامه، طنز، فیلم نامه و چنین مواردی، لذت حضور فعالی دارد؛ چون زندگی بدون لذت، لطفی ندارد و بیروح است.(۲)

۲. خواندن به قصد یادگیری

۲. خواندن به قصد یادگیری

انسان برای تداوم موفقیتآمیز زندگی روزانه اش به مجموعهای از مهارت ها نیاز دارد. هرچه جامعه ای، پیچیده‌تر شود، بر مجموعه مهارتهای لازم برای گذراندن زندگی روزانه نیز افزوده خواهد شد. در گذشتهای نه چندان دور، مهارتهای خواندن، نوشتن و حساب کردن، مهارتهای اولیه زندگی

۱- مطالعه در عصر دیجیتال: از اندیشه های کنتون اوهارا تا زایمینک لیو، ص ۱۵.

۲- محمدحسین دیانی، «نظرات بنیانی درباره کتاب خوانی»، کتابداری و اطلاعرسانی، سال اول، تابستان ۱۳۷۷، ش ۲، صص ۱۰ ۱۳.

ص: ۲۶

به شمار آمده است، اما امروزه بسیاری از مهارتهای دیگر ضروری است. ازاین رو، افراد برای افزایش مهارت ها و در نهایت زندگی راحتتر، به مطالعه مستمر و افزایش دانستههای خود نیاز دارند.

۳. خواندن به قصد تصمیم گیری بهتر

۳. خواندن به قصد تصمیم گیری بهتر

امروزه برای هرگونه فعالیت و اقدامی، گزینشهای متفاوتی وجود دارد و انسان امروزی ناچار است از میان گزینههای متفاوت، فعالیت های مناسب، مطلوب و کمخطری را برگزیند. خواندن به قصد تصمیمگیری بهتر، هدف همه فعالیت های آموزشی کشورهایی است که نیروی انسانی را مهم ترین سرمایه میدانند.(۱)

۴. خواندن به قصد آگاهی و شناخت

۴. خواندن به قصد آگاهی و شناخت

شناخت خود و دنیا با کششی پرتوان، انسان را به سوی مطالعه میکشاند. آدمی میخواهد جهان هستی و رازورمز آن را با سیر مطالعاتی منظم و هدایت شده کشف کند. یکی از استوارترین انگیزههای مطالعه و کتابخوانی همین است که سرانجام، به رشد و تعالی افراد می انجامد. با این حال، قرار دادن افراد اهل مطالعه در گروهی یگانه و یکسان، در همه عمر، آسان نیست. فردی که روزی انگیزه او در خواندن، لذت بردن است، ممکن است روزی دیگر نیاز به شناخت و آگاهی، وی را به مطالعه و خواندن وادارد.(۲)

بدین ترتیب، مطالعه باید جست وجویی برای هدفی مشخص و کوششی برای افزایش آگاهی، و هدف نهایی از آن، کمالجویی و تعالی انسانی باشد. ازاین رو، مطالعه ثمربخش به دو عامل بستگی دارد: یکی علاقه به مطلب

۱- مطالعه در عصر دیجیتال: از اندیشههای کنتون اوهارا تا زایمینک لیو، تهران، نشر چاپار، ۱۳۸۹، ص ۲۴.

۲- هوشنگ ابرامی، کتاب و پدیده کم رشدی، ص ۹.

ص: ۲۷

خوانـدنی و دیگری، کـاربرد مـاهرانه فنون مطـالعه. علاـقه به مطلبی خوانـدنی سـبب میشود فرد، بیشتر مطـالعه کنـد. کـاربرد فنون و مهارتهای خواندن، مطالعه را آسانتر، سریعتر و لذت بخشتر می کند؛ در نتیجه، علاقه خواننده به مطالعه افزایش مییابد و سبب میشود در زمـان کمتری، مطـالب بیشتری بخوانـد. در نتیجه، حس خوبی به دست می آورد.(۱) ازاین رو، اهـداف کلی مطالعه را این چنین می توان برشمرد:

۱. آموختن، افزودن دانستنیها و دست یابی به حقایق و معارف؛

۲. نقد اندیشههای دیگران؛

۳. تقویت افکار و تجدید نظر تعالیبخش در اندیشههای خود؛

۴. عمل به یافتهها و معلومات سودمند و رشدآور؛

۵. انتقال حقایق و معارف به حقیقتگرایان و معرفتجویان؛

۶. خرسندی خدا و خدمت به خلق خدا.(۲)

البته مطالعه مقاصدی جزیی مانند آزمون، سرگرمی، رفع نیازهای شـغلی، برطرف کردن خسـتگی و شـرکت در همایش نیز دارد. از طرفی، گـاه انگیزه هـای انحرافی و مـذموم ممکن است زمینه سـاز مطـالعه و دانشانـدوزی باشـد. فخرفروشـی، جلب توجه دیگران و مقاصد مادیگرایانه از جمله اهداف مطالعه است که در آموزههای اسلامی از آن نهی شده است. در حدیثی از امام علی علیه السلام آمده است:

از علم هر آنچه برایتان پیش می آید، فرا گیرید و زنهار که آن را برای چهار کار بیاموزید: برای فخرفروشـی بر علما، ستیزه کردن با جاهلان یا خودنمایی در مجالس یا جلب توجه مردم به خود و ریاست کردن بر آنها.(۳)

۱- کیپی بالدریج، روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، ص ۱۷.

۲- روش مطالعه و تلخیص، ص ۳۱.

۳- محمد بن محمد مفید، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، ج ۱، ص ۲۳۰.

ص: ۲۸

روش های مطالعه و خواندن

اشاره

روش های مطالعه و خواندن

چنان که میدانیم، روش های درست مطالعه اثر بسیاری در استمرار مطالعه دارد. از سوی دیگر شیوههای نادرست مطالعه، در بیشتر موارد، یکی از موانع گسترش فرهنگ کتابخوانی در جامعه دانسته شده است. ازاین رو، افراد باید روش های متنوع مطالعه را فرابگیرند و با توجه به مزایا و معایب هریک از آنها، از شیوهای صحیح و علمی در فرهنگ مطالعاتی خود پیروی کنند. ازاین رو، مهم ترین روش های مطالعه عبارتند از:

روش خواندن اجمالی

روش خواندن اجمالی

مبتنی بر نمونهگیری سریع از نکات اساسی و صرف نظر کردن از جزئیات است. در این روش، در جست وجوی نکات کلیدی درباره مواد و ساختمان مطلب، و نظر و سبک مؤلف باشید. همچنین برای افزایش علاقه خود به مطالب پرسش هایی درباره مطالب خواندنی مطرح کنید.(۱)

روش تندخوانی

روش تندخوانی

هدف از تند خواندن و مطالعه سریع متن، کسب آشنایی کلی با مطالب کتاب از راه بازبینی مطالب با سرعت فوقالعاده زیاد است. سرعت تقریبی خواندن در این روش، ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ واژه در دقیقه است. این روش مستلزم حرکت منظم و همراه با ریتم چشم روی صفحات است؛ درحالی که روش خواندن اجمالی، مبتنی بر روش انتخابی و نمونه گیری از مطالب و عبارت های اساسی و کلیدی است. روش تند خواندن، امکان مرور مطالب را به شکل بسیار سریع، میسر می کند. نتیجه کار، آگاهی بسیار گسترده، ولی نه چندان دقیق از محتوای کتاب یا مطلب خواندنی است و خواننده فقط تصویری کلی از مطلب به دست خواهد آورد.(۲)

۱- روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، ص ۲۹.

۲- روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، ص ۳۹.

ص: ۲۹

روش عبارت خوانی

روش عبارت خوانی

در عبارتخوانی هدف، افزایش سرعت مطالعه، از طریق خواندن عبارات و جملات به جای خواندن کلمات است. عبارتخوانی مستلزم استفاده بیشتر از قدرت دید است. خواننده میتواند در هر توقف چشم، به جای مرور تک تک کلمات، شش تا هفت کلمه را با هم از نظر بگذراند. خواننده‌ای که کلمهخوانی میکند، مجبور است با پهلوی هم قرار دادن کلمات به معانی برسد؛ درحالی که خواننده عبارتخوان به جای کلمات، معانی را میخواند. چشم خوانندگانی که کلمه به کلمه می خوانند، روی تمام کلمات توقف می کند، اما خواننده عبارتخوان با دیدن تعدادی کلمه به جای یک کلمه، در هر بار توقف چشم، وقت کمتری صرف میکند. در نتیجه، سرعت خواندنش بیشتر میشود.(۱)

روش دقیق خوانی

روش دقیق خوانی

هدف از دقیقخوانی، درک کامل مطالب خوانده شده و نگه داری آنها به شکلی منظم و منطقی در حافظه است، به گونه ای که یادآوری آنها برای استفادههای بعد میسر باشد. فنون اساسی در این روش، عبارت از سازمان دادن، حاشیه نویسی، علامتگذاری و خلاصه کردن است. در سازمان دادن، خواننده در پی یافتن سازمان فکری مؤلف است و از رابطه مطالب آگاه می شود. با حاشیهنویسی و نشانهگذاری صفحات، خواننده بهتر می تواند به ساختمان مطالب پی ببرد. خواننده در خلاصهنویسی، خواننده مطالب را مرور و درک خود را از آنها، روشنتر و بهتر میسازد.(۲)

۱- روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، ص ۶۱.

۲- روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، ص ۸۵.

ص: ۳۰

خواندن تجسسی

خواندن تجسسی

هدف از خواندن تجسسی، افزایش دامنه تمرکز حواس و درک عمیقتر معانی است. در این روش، خواننده به طرح سؤالاتی پیش از مطالعه، هنگام مطالعه و پس از آن میپردازد و از راه تحریک حس کنجکاوی، درک محتوا برای رسیدن به پاسخ پرسش ها را جست وجو می کند. طرح پرسش پیش از آغاز مطالعه و در ضمن آن، قدرت پیشبینی و علاقه خواننده را افزایش میدهد. طرح سؤال پس از مطالعه نیز به شما کمک میکند میزان درک خود را از مطالب ارزش یابی کنید و نظر انتقادی تان را وسعت دهید.(۱)

خواندن انتقادی

خواندن انتقادی

هدف از خواندن انتقادی، دست یابی به داوری مستدل و درگیری عمیقتر با مطالب از طریق تجزیه و تحلیل است. منظور ازاین روش، قضاوت کردن درباره درستی، اعتبار یا ارزش مطالب خواندنی بر اساس ملاک ها و استانداردهای درست است. خواندن انتقادی، کلید فهم درست مطالب و درگیری ذهنی با مطالب است و برای تشخیص و ارزشگذاری نوشتههای خلاق ضرورت دارد. استفاده ازاین روش مستلزم فهم کلمات؛ یعنی معنای دقیق مطالب و داشتن تفکر انتقادی برای تجزیه و تحلیل افکار و عقاید نهفته در متن است.(۲)

این نکته را نیز باید یادآور شد که در روان شناسی یادگیری جدید، این گونه استدلال میشود که عامل مهم در سرعت مطالعه، پردازش اطلاعات در ذهن خواننده است؛ یعنی هرچه ذهن آدمی اطلاعات دریافتی را سریعتر پردازش کند، سرعت درک و مطالعه، بیشتر خواهد شد.(۳)

۱- روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، ص ۱۰۴.

۲- روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، ص ۱۲۸.

۳- علیاکبر سیف، روش های یادگیری و مطالعه، ص ۸.

ص: ۳۱

بنـابراین، در کنـار آموزش الگوهای حرکت چشم، طول مـدت مکث چشم روی کلمات و میـدان ادراک، روش ها و فنون پردازش اطلاعات نیز آموزش داده میشود.

فواید مطالعه و کتابخوانی

فواید مطالعه و کتابخوانی

از راه مطالعه، تبادل افکار و تجربه ها صورت می پـذیرد و آگاهی انسان افزایش می یابد. مطالعه می تواند در زندگی فرد، این آثار را داشته و همچنین نشان دهنده انگیزه های گوناگون اجتماعی و شخصی افراد برای مطالعه باشد:

۱. مطالعه موجب افزایش آگاهی فرد از مسائل موجود و به دست آوردن مهارت وی برای حلّ آنها می شود؛

۲. مطالعه سبب اعتماد به نفس، افزایش اعتبار و جایگاه فرد و رهایی او از احساس حقارت و خودکم بینی می شود؛

۳. مطالعه قدرت اندیشیدن، به ویژه تفکر انتقادی و روحیه کاوشگری را افزایش میدهد؛

۴. مطالعه سبب شناخت عمیق از جهان هستی و تکامل وجودی انسان میشود؛

۵. مطالعه انسان را به مرحله خودشناسی می رساند که کلید خداشناسی است؛

۶. مطالعه موجب آشنایی با شاهکارهای ادبی می شود که حاصل اندیشه نویسندگان بزرگ است. تأثیر این اندیشههای والا، رشد و تعالی انسان و افزایش بینش و آگاهی اوست؛

۷. مطالعه آگاهانه و هدایتشـده، در شـناخت دقیق و تحکیم عقایـد و نظر فرد و کسب شـیوه فکر و دیدگاه های جدید و آمادگی او برای شرکت در مباحثات و مجادلات نظری اثرگذار است؛

ص: ۳۲

۸. مطالعه مطالب سرگرمکننده و جالب، موجب کاهش اضطراب ها و تسکین و آرامش روحی می شود؛

۹. مطالعه دعاها، متون مقدس و کتاب های آسمانی موجب کسب لذات معنوی میشود؛

۱۰. مطالعه، توانایی تمرکز و نیز قدرت استدلال را افزایش میدهد و حافظه را تقویت میکند.(۱)

کتابخانه، نهادی اثرگذار

کتابخانه، نهادی اثرگذار

وقتی کتاب، حاصل اندیشه و تجربه اهل اندیشه و معرفت باشد، کتابخانه نیز کانون همایش صاحبنظران و جایگاه پرطراوت و شاداب دانشمندان و صاحبان معارف خواهد بود. همانگونه که در باغ و بوستان، خاطر انسان نشاط مییابد، سیر در بوستان کتاب نیز مشام جان را شاداب و معطر می سازد. بیمناسبت نیست که در روایات ما، از کتاب با عنوان «بوستان دانشمندان» یاد شده و همدم و سخنگویی شایسته به شمار آمده است. کسی که قدم در کتابخانه میگذارد، به گل گشت دلانگیز و مجمع دانشمندان و دانایان قدم نهاده است. طبیعی است در چنین محیطی، انسان احساس نشاط میکند و روحش بالنده میشود.

کتاب، یکی از راه های رسیدن به دانایی و توانایی است که به آدمی در فهم و درک درست، مدد میرساند. کلید گذر از محدودیتها و جهالتها و ورود به دنیایی گسترده و ژرف، بهرهوری از کتاب است. کتابخانهها را می توان نهادهایی دیرینه و اثرگذار دانست که در فرآیندهای آموزشی و پژوهشی، ایجاد شده و در توسعه عادت به مطالعه، پایدارسازی

۱- غفور امانی و فریده آذرنوید، کتابخانه های مدارس و نقش آنها در ایجاد عادت به مطالعه در دانش آموزان، ص ۲۵.

ص: ۳۳

همبستگی های اجتماعی، حفظ ارزش ها، احیای تفکر دینی، ایجاد اعتماد به نفس و استقلال فردی و اجتماعی، و حتی در فرآیندهای اقتصادی، نقش مهم و اثرگذاری دارند. کتابخانهها، حافظان میراثهای فرهنگی و مالکیت های فکری، مکان هایی امن برای غنیسازی اوقات فراغت و ابزاری برای ایجاد تعادل و گسترش عدالت به شمار میروند،(۱) در این میان، نقش کتابخانههای عمومی از نظر دسترسی عمومی و پذیرش عضو از همه اقشار جامعه، از انواع کتابخانههای دیگر مهم تر است. براساس بیانیه یونسکو در سال ۱۹۷۲، کتابخانه عمومی نهادی است که باید امکان خودآموزی و آموزش مداوم را برای همگان فراهم آورد. دستنامه کتابخانههای عمومی، اهداف آن را چنین برمی شمارد: «ایجاد فرهنگ، آموزش، اطلاعات، سرگرمی، فرصت های تحقیقاتی و ایجاد ارتباط بین مردم و سازمان ها و نهادهای جامعه».

در حقیقت، هدف کتابخانههای عمومی، توسعه فرهنگی اجتماعی در سطح ملی است. ازاین رو، امروزه وجود کتابخانههای عمومی از ضروریات است.(۲) کتابخانهها از هر نوع که باشد، عمومی، آموزشگاهی دانشگاهی و ملی، در خدمت اهداف اجتماعی، سرگرمی، آموزش و اطلاعرسانی مردم عمل میکنند، اما کتابخانههای عمومی، در گسترش دانش و ارتقای میزان آگاهیهای عمومی جامعه نقش بسزایی دارند. به تعبیری، عزم این نهاد، کمک به بالندگی و شکوفایی استعدادهای فردی،

۱- عبداللطیف نظری، «گنج دانایی: روز کتاب و کتاب خوانی»، گلبرگ، آبان ۱۳۸۴، ش ۶۸، ص ۱۹۳.

۲- زهره میرحسینی، «نقش کتابخانههای عمومی در توسعه فرهنگ کتاب خوانی»، پیام کتابخانه، سال چهارم، ش ۱و۲، صص ۲۲ .۲۷

ص: ۳۴

در مسیر تولید اندیشه، علم و غنای فرهنگ جامعه است. کتابخانهها، نهادهایی هستند که با در اختیار داشتن بخش قابل توجهی از دانش، زمینه بهرهگیری مناسب از اندوختههای بشری را فراهم میآورند و با تأمین فرصتهای لازم، امکان آموختن همیشگی را برای اعضای جامعه فراهم می سازند و بر پیشرفت حیات اجتماعی میافزایند. با این اوصاف، وظیفه همگان این است که با استقبال از این مکان ارزشمند، بر شکوفایی استعدادهای نهفته میهن اسلامیمان بیفزایند.(۱)

جایگاه بی بدیل کتابداران

جایگاه بی بدیل کتابداران

کتابداری دانشی است که به مطالعه و بررسی شیوه های گوناگون تولید دانش، گردآوری منابع اطلاعاتی، سازماندهی، بازیابی و گسترش این منابع و محمل های اطلاعاتی می پردازد و می کوشد در وقت خواننده یا کاربر صرفه جویی کند. ازاین رو، کتابدار فقط کسی نیست که جای کتاب ها را در کتابخانه بداند و مراجعان را تنها در این زمینه راهنمایی کند، زیرا در موارد بسیار مراجعان از کتابدارها مشاوره می خواهند و این پدیده به صورت گسترده ای در کتابخانه ها رایج است. ازاین رو، کتابداران باید کتاب ها و نیازها و خلأهای فکری مخاطبان را بشناسند. همچنین باید کتاب های خوبی را به مخاطب بشناسانند و در اختیار آنان قرار دهند.

یکی از علل اصلی بی میلی به مطالعه، کمبود کتابداران متخصص و علاقه مند در کتابخانههای ماست؛ کارشناسانی آگاه، باتجربه و تحصیل کرده که توانایی ارزیابی نیازهای کتابخانه واحد خود را داشته، و

۱- عیسی سلیمانیکیاسری، «کتاب و کتاب خوانی»، گلبرگ، آبان ۱۳۸۴، ش ۵۶، ص ۷۶.

ص: ۳۵

از انتشار کتاب های جدید و خرید کتاب های مناسب باخبر باشند؛ زیرا کتابداران، مسئول گردآوری، سازمان دهی و گسترش اطلاعات هستند. آنها وظیفه ارائه اطلاعات را بر عهده دارند. افزون بر آن، تهیه اطلاعات و منابع روزآمد و مورد نیاز کاربران و صاحبان فکر، و تهیه اطلاعات مورد نیاز آنان و رشد سطح فرهنگ و دانش عمومی نیز از وظایف کتابدار به شمار می آید. به عبارت دیگر، کتابداران تسهیلکنندگان دانشاندوزی، فرهنگپذیری و اطلاع یابی در جامعه هستند. وظیفه دیگر کتابدار، پیشبرد عادت کتابخوانی در جامعه است. در گذشته، گروه اندکی اهل مطالعه بودند، ولی امروزه اصول آموزش همگانی، دانستن را بر همگان فرض کرده است. دیگر کتاب خواندن، منحصر به گروهی ویژه نیست. پس وظیفه کتابدار است که با کمک معلمان از همان سال های نخست تحصیل، عادت کتابخوانی را در دانش آموزان برانگیزد و آن گاه این عادت را در توده عظیم ملت تثبیت کند.(۱) رهبر معظم انقلاب، در سخنانی به نقش مهم کتابداران در راهنمایی اهل مطالعه اشاره کرده است: «سنگین ترین وظیفه در کتابخانهها بر عهده کتابداران است... کتابداران منبع و مرجعی برای راهنمایی مراجعان به کتاب هستند... یکی از نیازهای کنونی، نظم مطالعاتی در میان دوستداران کتاب است که کتابداران با راهنمایی صحیح میتوانند این خلأ را برطرف کنند».(۲)

۱- کامران فانی، «نقش کتابدار در اجتماع»، تحقیقات کتابداری و اطلاعرسانی دانشگاهی (کتابداری سابق)، ۱۳۵۹، ش ۹، صص ۱۹۵ ۱۹۷.

۲- علی خامنهای، بیانات در دیدار مسئولان کتابخانه ها و کتاب داران، در: پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیتا... العظمی سید علی خامنهای: http:// farsi.khamenei.ir/ speech content?id =۱۶۷۳۹ (بازیابی در ۲۵/۰۵/۱۳۹۱).

ص: ۳۶

بنـابراین، افزون بر مسئولیت دولت ها در سپردن امور کتابخانهها به متخصصان کتابداری و اطلاعرسانی، کتابداران موظف انـد با استفاده از روش های نو و اصولی، همگان را به سوی مطالعه و کتابخوانی تشویق کننـد. چنان که به تفصیل در بخش های دیگر، بحث و بررسی خواهد شد، در گسترش فرهنگ مطالعه، مؤلفهها و متغیرهای مختلفی نقش دارند، اما از نظر جایگاه بیبدیل و منحصربه فردی که کتابداران در ارتباط تنگاتنگ با کتاب ها و کتابخانهها، به منزله مراکز فرهنگی جامعه دارند، می تواننـد در توسعه تجربه و مهارت های مطالعاتی افراد، اثر بسیاری داشته باشند.

ص: ۳۷

فصل دوم: کتاب و کتابخوانی در فرهنگ اسلامی

اشاره

فصل دوم: کتاب و کتابخوانی در فرهنگ اسلامی

ص: ۳۸

ص: ۳۹

(هر که با کتاب آرامش یابد، هیچ آرامش بخشی را از دست نداده است.(۱)

امام علی علیه السلام

تمدن گران سنگ اسلامی، آغازگر حرکتی پویا در زمینه کتاب، کتابت و کتابخانه بود. تأکید و توصیه اسلام بر «خواندن»، موضوع ارزشمند سوگندش، «قلم و آنچه با آن می نویسند» و وسیله آزادی اسیرانش، «سوادآموزی» بود. این توجه در سده های میانه، بالندگی و شکوفایی فرهنگی را در جهان اسلام به ارمغان آورد. در زمانی که کتاب های معدود موجود در کلیسا از ترس ربوده شدن با زنجیر بسته می شد، کتابخانه خصوصی مسلمانی، بیش از همه کتاب های کتابخانه های اروپا، کتاب داشت.(۲) جایگاه دانش در اسلام پس از ایمان است. در قرآن کریم چنین آمده است: «خداوند کسانی را که ایمان آورده اند، بالا می برد و آنانی را که دانشمند هستند، درجات بیشتری می دهد».(۳) این آیه مطلق است و همه دانش ها را دربردارد. رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره جایگاه دانشمندان چنین می فرماید: «عالمان وارثان پیامبران اند؛ اهل آسمان ایشان را دوست می دارند و هرگاه بمیرند،

۱- عبدالواحد بن محمد آمدی، غررالحکم و دررالکلم، تحقیق: میرسیدجلال الدین محدث ارموی، ح ۸۱۲۶.

۲- فریبرز خسروی، «مقدمهای بر آسیبشناسی مطالعه در کشورهای جنوب»، فصل نامه کتاب، پاییز ۱۳۸۱، ش ۵۱، صص ۱۱۶ ۱۲۵.

۳- مجادله: ۱۱.

ص: ۴۰

ماهیان دریا تا روز رستاخیز برایشان آمرزش می طلبند».(۱) بدین لحاظ دینی که منزلت دانش و دانشمندان را ارج می نهد، طبیعی است جست و جوی دانش را بر جامعه واجب کند تا معرفت و آگاهی گسترش یابد و میراث اسلامی با شیوه و ابزار ممکن حفظ شود.

اخبار و روایات متعدد، اولین آفریده خداوند را «قلم» دانسته اند. قلم در این معنا، وجه رمزی تکوینی دارد، ولی انتخاب آن به عنوان رمز اراده پروردگار در پدید آوردن نطفه جهان هستی، از اعتبار ملکوتی «قلم» در حکمت اسلامی حکایت دارد؛ به همان صورتی که «ام الکتاب» به منزله رمز علم الهی بر رفعت مقام و منزلت «کتاب»، دلالت دارد.(۲) از مجموع روایات در باب کتاب و کتابت چنین برمی آید که «نوشتن»، فرع بر «گفتن» و صرفاً وسیله ای برای «ثبت» الفاظ شفاهی نیست؛ زیرا قرآن مجید با تأکید به تعلیم ازلی قلم به انسان، «کتابت» را نوعی «بیان مستقل» دارای اصالت و اعتبار ذاتی می داند.(۳) ازاین رو، مسلمانان از آغاز به کتاب و نگارش توجه ویژه داشتند که شاید کمتر بتوان چنین اشتیاقی را در میان امتها و ملت های دیگر یافت؛ چنان که از لحظات آغازین آشکار شدن دعوت اسلام، مسئله کتاب و نگارش به ویژه نگارش وحی و آیات الهی مطرح شد و دوشادوش تمدن اسلامی به پیش رفت.

مسلمانان به کتاب عشق می ورزیدند و کتاب، معشوق آنان بود. تألیف، تدوین، حفظ و نگه داری آن نیز افتخار آنان بود. اسلام، دین خواندن، دین دانستن و به تعبیر رساتر، دین کتاب است و کتاب، یعنی علم. ازاین رو، علم

۱- علی بن حسام الدین متقی ، کنزالعمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج۹ و ۱۰، ح ۲۸۶۷۵.

۲- محمد رجبی، «کتاب و کتابت در اسلام۲، در اخبار (قسمت اول)»، فصل نامه کتاب، سال اول، تابستان و پاییز و زمستان ۱۳۶۹، ش ۲ ۴، صص ۱۴۷ ۱۶۴.

۳- محمد رجبی، «کتاب و کتابت در اسلام۲، در اخبار (قسمت دوم)»، فصل نامه کتاب، سال دوم، بهار و تابستان ۱۳۷۰، ش ۱ ۲، صص ۷ ۲۰.

ص: ۴۱

و معرفت از ارکان اساسی دین مبین اسلام است. آموزههای این آیین روشن کرد که تعلیم و تعلم فریضه ای است که بایـد همه در آن مشارکت جویند.(۱)

امام صادق علیه السـلام در باب حکمت «نوشـتن»، به رابطه مسـتقیم «ثبت مطلب» و «ثبات قلب» اشاره می کند: «دل، به نوشته اعتماد پیدا می کند».(۲) این معنـا، ناظر به ظاهر و باطن نوشـته است؛ زیرا اشاره دارد به اعتماد نویسـنده به بقای نوشـته خویش و نیز اعتماد خواننده به اعتبار مطلب؛ زیرا امکان حفظ نوشـته و موارد استفاده از آن، همواره موجب اطمینان خاطر طرفین است و با گفت وشنود موقت و ناپایـدار در زمـان و حافظه، قابل قیاس نیست. از پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نقل شـده است: «علم را با نوشـتن در بند کشید».(۳) التفات ویژه قرآن کریم به کتاب و کتاب کتابت و روش پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله که اسـیران باسواد را به شـرط آموزش خواندن و نوشـتن به بی سوادان، آزاد می کرد یا گروهی از اصـحاب خویش را به آموختن علوم و زبان های بیگانه مکلف کرده بود، بسیار اهمیت دارد. همین امر منشأ ظهور فرهنگ جدیدی شد که گسترش برق آسای آن در مدتی کمتر از یک ربع قرن، پهنه های مدنیت رومی، یونانی، ایرانی و هندی را فراگرفت و تمدن جدیدی را در تاریخ پدید آورد.(۴)

جایگاه کتاب در اسلام

جایگاه کتاب در اسلام

در فرهنگ و تمدن اسـلامی، کتاب جایگاه ویژه ای دارد و همواره به آن عنایت شده است. اسلام، یگانه دینی است که معجزهاش، کتاب و نخستین پیام آن، امر به خواندن است.

۱- محمد محمدی ریشهری، میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۴۱.

۲- محمد محمدی ریشهری، میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۴۰.

۳- تحف العقول، ص ۳۶.

۴- دایرهالمعارف کتابداری و اطلاعرسانی، ج ۲، ذیل کتاب در اسلام، ص ۱۵۴۲.

ص: ۴۲

امام صادق علیه السلام نیز فرموده است: «بنویس و علمت را در میان برادرانت منتشر ساز. اگر مرگت فرا رسید، آنها را به پسرانت میراث ده؛ زیرا برای مردم، زمان فتنه و آشوب می رسد که در آن هنگام جز به کتاب هایشان انس نگیرند».(۱)

از نظر لغوی، «کتاب» کلمه ای عربی و از ریشه «کَتَبَ»، به معنای پیوستن اجزای یک چیز به همدیگر است. استعمال مجازی آن برای نوشتن، به واسطه پیوند دادن حروف و کلمات در امتداد «سطر» است. گاه به پیوستن الفاظ در کلام نیز «کتاب» گفته اند. لفظ «کتاب» به معنای «نوشتن» نیز است، ولی اصطلاحاً به هر «نوشته» مدون و غیرمدون گفته می شود. برای آگاهی از شأن کتاب در اسلام باید شأن آن را در قرآن مجید و اخبار نشان داد:

الف) کتاب در قرآن

در قرآن کریم، افزون بر مصدر «کَتَبَ» و مشتقات آن، الفاظ دیگری نزدیک به همین معنا به کار رفته که مهم ترین آنها، مشتقات مصادر «سَطْر»، «رَقْم»، «نَسْخ»، «زِبَر» و «صُحُف» است. البته هیچ یک از این کلماتِ مترادف، معنای کاملاً مشابه و یکسان با یکدیگر ندارند، بلکه هریک واجد وجهی اند که دیگری آن وجه را ندارد. واژه «کتاب» به معنای «نوشتن»، ۳۶۰ بار در قرآن مجید آمده است.

ب) کتاب در اخبار

اخبار و روایات متعدد نقل شده از سوی شیعه و سنی، نخستین آفریده خداوند را «قلم» دانسته اند. امام صادق علیه السلام در این باره می فرماید: «نخستین چیزی که خداوند آفرید، «قلم» بود. پس بدان گفت: بنویس، و قلم هرچه را بود و آنچه را تا روز رستاخیر پدید می آید، نوشت».(۲)

۱- علی بن حسن طبرسی، مشکاه الانوار فی غرر الاخبار، ترجمه: عبدالله محمدی و مهدی هوشمند، ص ۲۸۱.

۲- کنزالعمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج۵ و ۶، ح ۱۵۱۱۳.

ص: ۴۳

اسلام، دین اندیشه، دانایی، دانش، کتاب و معنویت است و میتوان گفت آیین آسمانی ما، پرچمدار کتاب و کتابخوانی است و این حقیقت، با کاوشی اندک در لابهلای ورق زرین تاریخ اسلام به خوبی نمایان خواهد شد. تأثیر کتاب در صدور اندیشه، انکارناپذیر است. تنها راه انتقال علوم گذشتگان به این عصر، کتاب بوده که در روایات نیز بر آن تأکید شده است. با این وصف، ما وارثان فرهنگ پویا و تمدن والای اسلامی، برای تحقق آن فرهنگ باید به کتاب و کتابخوانی اهمیت بدهیم و به کتاب در جایگاه کالای أثرگذار فرهنگی و معنوی، ارج نهیم.(۱) در اهمیت کتابخوانی و در مقام شرافت و عظمت کتاب، همین بس که خداوند اولین آیات قرآن را که به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل فرموده، با امر به قرائت آغاز کرده است: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الّذی خَلَقَ».(۲)

همچنین خداوند در قرآن به قلم و به آنچه می نویسد، قسم یاد میکند: «ن وَ الْقَلَمِ وَ ما یَسْطُرُونَ».(۳)

قرآن کریم و دین مبین اسلام، مطالعه و دانش جویی را یکی از فرایض و واجبات دین به شمار آورده و به همین سبب، اولین آیات نازل شده قرآن، با الفاظ «خواندن، قلم و علم» آغاز شده است. این که معجزه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله ، کتاب است، نشان می دهد این دین برای انسان حرمت عقلانی قائل شده است. پس به جای خرق عادت هایی که معجزه پیامبران پیشین بوده است و بیشتر حواس ظاهری را تحت تأثیر قرار می دهد، اسلام با منطق اصیل خود باب گفت وگوی علمی با بشر را باز کرده است: «این کتابی است پربرکت که بر تو نازل کردیم تا در آیات آن تدبر کنند و خردمندان متذکر شوند».(۴) همچنین بر

۱- لیلا تفقّدی، آغاز هفته اهدای کتاب، گلبرگ، دی ۱۳۸۳، ش ۵۸، ص ۵۹.

۲- علق: ۱.

۳- قلم: ۱.

۴- ص: ۲۹.

ص: ۴۴

اهمیت مطالعه و علم آموزی و خواندن و نوشتن به قدری تأکید شده که خداوند یکی از سورههای قرآن را به قلم اختصاص داده است و در این سوره به قلم و به آنچه مینویسد، قسم یاد میکند.

از سوی دیگر، همه احادیث و روایاتی که از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و امامان معصوم درباره کتاب و کتابخوانی و دانشاندوزی نقل شده است، ادامه دستورها و اهداف قرآن مجید بوده، مبیّن اهمیت آن در رسیدن به کمال دنیوی و اخروی انسان ها و جوامع است. البته در همه مراحل مطالعه و علم آموزی و نگارش و انتقال آن به دیگران، در هر عصر و زمانی، جهت گیری انسان باید به سمت پروردگار و در پرتوی انوار معنوی و معارف و رضای الهی باشد. در این جهت، روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله بدین مضمون نقل شده است:

صاحب قلم را روز قیامت در تابوتی آتشین که با قفلهای آتش بسته شده است، بیاورند. سپس نگاه کنند که قلم را در چه جهت به جریان انداخته است؛ اگر قلم را در اطاعت و رضای الهی به کار گرفته باشد، از تابوت بیرون آورده میشود، ولی اگر از قلم در راه معصیت خداوند بهره جسته باشد، به اندازه هفتاد سال خواهد ماند.(۱)

همچنین در جایی دیگر مژده بهشت به کسانی میدهند که به دلیل اشتغال به نوشتن، از خود قلم و دفتر به یادگار میگذارند. ایشان میفرماید: «هر که بمیرد و میراث او دفترها و دوات باشد، به بهشت میرود».(۲)

از بررسی محتوایی قرآن و احادیث و گفتار اندیشمندان به این نتیجه می رسیم که مطالعه، کتابخوانی و تحصیل دانش از فرایض بسیار مؤکد در دین اسلام و قرآن کریم است؛ چنان که لفظ «کتاب» به شکل های گوناگون تکرار، و افزون بر آن، بر واژه «علم» حتی بسیار بیشتر از خود کتاب تأکید شده است؛ زیرا محتوا،

۱- علی بن حسام الدین متقی، کنزالعمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج۵ و ۶، ح ۱۴۹۵۳.

۲- حسن بن محمد دیلمی، ارشاد القلوب، ج ۱، ص ۱۷۶.

ص: ۴۵

مهم تر از ابزار و قالب و حاملِ آن است. البته بایـد توجه کرد که مطالب هر کتاب و از هر نویسـنده ای نمی توانـد نقش سازنـده ای ایفا کند. بنابراین، انتخاب کتاب برای مطالعه نیازمند دقت و توجه بیشتری است.(۱)

کتابخوانی، توصیه دینی

کتابخوانی، توصیه دینی

چنـان که اشاره شـد، دانشانـدوزی و کتابخوانی در اسـلام، از جایگاه والا و شأنی عالی برخوردار است. روایتهای گوناگون از پیامبر خـدا و ائمه معصومـان علیهم السـلام ، پیروان دین مبین اسـلام را به دانشورزی و کتـابخوانی سـفارش فرموده انـد. همچنین پیشوایان دینی، مسـلمانان را به حفظ و نگه داری کتاب ها توصـیه کرده و از این رهگذر، اهمیت فرهنگ مکتوب را به مردم یادآور شده‌اند. از جمله در حـدیثی میخوانیم که امـام حسن مجتبی علیه السـلام ، فرزنـدان و برادرزادگـان خود را جمع کرد و درباره حفظ دانش و نوشـتن آن، چنین سـفارش فرمود: «شـما خردسالاـن قومی هستیـد که به زودی بزرگـان قوم (نسـلی) دیگر خواهیـد شـد. پس دانش بیاموزید و هریک از شما که نمیتواند علم را در حافظه اش نگه دارد، آن را بنویسد و در خانه اش نگه داری کند».(۲)

کتـاب، دانش بشـری را از تبـاه شـدن درامـان نگـاه می دارد و به آینـدگان منتقـل می کنـد. از این رو، پیشوایان معصوم، به فرهنگ مکتوب توجه ویژه ای داشـتند و همواره پیروان خویش را به حفظ دانش و نوشـتن آن سـفارش می کردند. در روایتی از امام صادق علیه السلام چنین نقل شده است: «در نگه داری کتابهایتان بکوشید که در آینده نزدیک به آنها نیازمند خواهید شد».(۳)

۱- علی مرادمند، «کتاب و کتاب خوانی از منظر قرآن»، فصل نامه کتاب، سال بیستم، بهار ۱۳۸۹، ش ۸۱، صص ۱۳۳ ۱۴۴.

۲- محمد محمدی ریشهری، میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۴۰.

۳- محمدبن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۵۲.

ص: ۴۶

همچنین پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرموده‌اند:

هرگاه مؤمنی از جهان درگذرد و فقط یک برگ کاغذ از خود به میراث بگذارد که دانشی بر آن نوشته شده باشد، همان یک برگ، پرده‌ای میان او و آتش دوزخ خواهد افکند.(۱)

در حدیثی دیگر از امام صادق علیه السلام آمده است:

«دوست ندارم جوان شما را جز در دو حال ببینم: دانشمند یا دانش آموز؛ زیرا اگر چنین نباشد، کوتاهی کرده و چون کوتاهی کند، ضایع گشته و چون ضایع گردد، گنه کار باشد و چون گنه کار باشد، سوگند به آن که محمد صلی الله علیه و آله را بحق برانگیخت، در آتش جای گیرد»(۲).

از سوی دیگر، تراوش های ذهنی و قلمی و آثار علمی بنا به روایتی از امام علی علیه السلام نشانه خرد و فضل دانسته شده است: «خردهای دانشمندان در نوک خامههای آنهاست».(۳)

رسالت نویسندگی و مسئولیتپذیری در قبال نوشتهها نیز جزو مواردی است که پیشوایان دینی به آن توجه داشتند. دقت در نوشتار نیز از دیگر فرمایش های حضرت علی علیه السلام است: «هرگاه چیزی نوشتی، پیش از آنکه مهرش کنی، آن را بازنگری کن؛ زیرا در حقیقت بر خرد خویش مهر می زنی».(۴)

۱- میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۴۱.

۲- محمدبن حسن طوسی، الامالی، ص ۳۰۳.

۳- میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۳۹.

۴- غررالحکم و دررالکلم، تحقیق: میرسیدجلالالدین محدث ارموی، ح ۴۱۶۷.

ص: ۴۷

فصل سوم: سیمای کتاب و کتابخوانی در نگاه بزرگان

فصل سوم: سیمای کتاب و کتابخوانی در نگاه بزرگان

ص: ۴۸

ص: ۴۹

(اگر یک روز بیاید و من در آن روز بر [دانش] خود نیفزایم، طلوع خورشید در آن روز بر من نامبارک است.(۱)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

چناکه در فصل پیش اشاره شد، توجه اسلام به حفظ و گسترش میراث علمی، جایگاه والای دانش و کتاب را از دیدگاه این دین مبین نشان میدهد. ازاین رو، عالمان و اندیشمندان اسلامی به فرهنگ مکتوب توجه ویژهای داشتند. نقل شده است صاحب کتاب جواهر الکلام، فرزند ارشد و دانشمندش را از دست داد. پس از پایان مراسم غسل و کفن، قرار شد فردا فرزندش را تشییع کند و به خاک بسپرد. این نویسنده سختکوش، با اینکه داغدار فرزندش بود، مطالعه و نوشتن را ترک نکرد و در کمال بردباری، پس از خواندن آیههایی از قرآن مجید در کنار پیکر فرزندش، به نگارش ادامه کتاب خویش پرداخت. مرجع فقید جهان تشیع، حضرت آیت الله العظمی بروجردی میفرماید:

یک شب درباره یکی از مسائل علم اصول فکر میکردم و مینوشتم. چنان سرگرم مطالعه و فکر و نوشتن بودم که رنج بیخوابی را ملتفت نبودم. یک مرتبه صدای مؤذن به گوشم رسید. متوجه شدم که از آغاز تا پایان شب سرگرم کار بودهام.(۲)

۱- کنزالعمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج ۱۰، ص ۱۳۶.

۲- جعفر سبحانی، رمز پیروزی مردان بزرگ، صص ۲۰ و ۲۱.

ص: ۵۰

یاد و نام کتاب، دلانگیز است و شایـد برای اهل علم، هیچ لذتی بالاتر و شـیرین تر از مطالعه و کتابخوانی نباشد. در حالاتِ میرحامد حسـین،اندیشـمند بزرگ اسـلامی نوشـتهاند که سـینهاش از مطالعه و نوشـتن بسـیار و گرفتن کتاب به سـینه و خم شـدن به روی میز کوچکش، گوشت زیـادی آورد. محـدث قمی نیز آن چنـان به مطالعه و تحصـیل علاقه منـد بود که انـدک انـدک پولی جمعآوری میکرد و برای خریـد کتـاب، بـا پای پیاده از قم به تهران میرفت تا به تحصـیل ادامه دهـد. او درحالی که به بیماری ریوی مبتلا بود و تنگی نفس داشت، همواره یـا مطـالعه میکرد، یا مینوشت یا به عبادت مشـغول بود. مرحوم محـدث، در هر شـبانهروز، حـدود هجـده ساعت به مطالعه و نوشتن میپرداخت و خواب و استراحتش، از چند ساعت تجاوز نمیکرد.(۱)

مرجع عالی قدر شیعه، حضرت آیتاللّه مرعشی نجفی با پول به دست آمده از روزه و نماز استیجاری و کار در کارگاه برنجکوبی در شبها و حذف یک وعده غذای روزانه، زیارت نیابتی، ختم قرآن کریم، گرو گذاشـتن و فروختن لباس و وسایل شخصی و...، کتاب و نسخ خطی خریداری میکرد.(۲)

ایشـان تأسـیس مـدارس و مساجـد و خـدمات فرهنگی و اجتمـاعی، به کتـاب و کتاب خوانی و نگاهـداشت آثار گذشـتگان، اهتمام خاصـی داشت و در پی تهیه نسـخه ای خطی حاضر بود دارایی اش را بدهد و جان خویش را به خطر بیندازد و حتی به زندان بیفتد. جمع آوری آثار پیشـینیان به دست ایشان به مرحله ای رسید که اکنون کتابخانه ایشان شهرتی جهانی دارد.(۳) علاقه آن بزرگوار به گونه ای بود که سرانجام، وصیت کرد وی را زیر پای محققان

۱- عبدالرحیم موگهی، روش مطالعه و تلخیص، ص ۲۶.

۲- «درنگی در زندگی نامه حضـرت آیتالله العظمی مرعشـی نجفی=». فرهنگ عمومی (ویژهنامه کتاب خوانی)، تابستان ۱۳۹۱، ص ۲۴۸.

۳- علی رضا سید کباری، حوزه های علمیه شیعه در گستره جهان، ص ۴۰۳.

ص: ۵۱

علوم آل محمد صلی الله علیه و آله دفن کنند. همچنین آیت‌الله سبحانی درباره علاقه فراوان امام خمینی رحمه الله به مطالعه و کتابخوانی میگوید:

زمانی که سن امام داشت از پنجاه سال تجاوز می کرد، گاه شش ساعت پی درپی مطالعه می کردند. در سال ۱۳۳۰ شمسی، سه ماه تابستان را در محلات گذرانیدند. در این مدت، پس از صرف صبحانه، از ساعت شش تا دوازده مشغول مطالعه میشدند و هرگاه نوعی خستگی و یک نواختی در کار خود احساس می کردند، خود را با نگارش اندیشه هایشان سرگرم می کردند.(۱)

رهبر معظم انقلاب نیز بارها بر موضوع کتاب و کتابخوانی تأکید کرده است:

کتاب، دروازهای به سوی جهان گسترده دانش و معرفت است و کتاب خوب یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. کسی که با این دنیای زیبا و زندگی بخش، یعنی دنیای کتاب ارتباط ندارد، بی شک، از مهم ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است.(۲)

همچنین ایشان در جایی دیگر گفته است:

کتابخوانی چیزی است که برای یک ملت فریضه و لازم است، آن مردمی که اهل کتاب خواندن باشند، از لحاظ معلومات و ذکاوت و هشیار، با مردمی که با کتاب و مطبوعات انس نداشته باشند، تفاوت میکنند.(۳)

۱- جعفر سبحانی، سیمای فرزانگان، ج ۱، ص ۶۱.

۲- علی خامنه ای، من و کتاب، ص ۱۳.

۳- علی خامنهای، بیانات بازدید از پنجمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران (۱۷/۰۲/۱۳۷۱)، در: پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیتا... العظمی سید علی خامنهای: http://www.leader.ir (بازیابی در ۱۲/۰۵/۱۳۹۱).

ص: ۵۲

علاقه و اشتیاق علامه طباطبایی بر همگان آشکار است. ایشان درباره اهتمام خویش به مطالعه و تحقیق می گوید:

در خورد و خواب و لوازم دیگر زندگی، به حداقل ضروری قناعت میکردم و باقی را به مطالعه می پرداختم. بسیار می شد به ویژه در بهار و تابستان که شب را تا طلوع آفتاب با مطالعه می گذرانیدم و همیشه درس فردا را شب پیش مطالعه می کردم و اگر اشکالی پیش می آمد، با هر خودکشی بود، حل می کردم و وقتی به درس حضور می یافتم، از آنچه استاد می گفت، قبلاً روشن بودم و هرگز اشکال و اشتباه درس، پیش استاد نبردم.(۱)

محمدعلی حزین لاهیجی، از شاعران بزرگ ایرانی، اشتیاق خویش به مطالعه را چنین شرح میدهد:

اشتیاق به مباحثه و مطالعه، آن چنان مرا بی قرار کرده بود که به لذت های دیگر توجه نداشتم و در بسیاری از شب ها به خاطر مطالعه بیدار می ماندم. والدینم دلشان به رحم می آمد و مرا نصیحت و التماس می کردند که کمی استراحت کنم، ولی فایده ای نداشت. اگر در حین مطالعه با مشکلی روبه رو می شدم، از پدرم می پرسیدم. بسیاری کتاب ها را در فنون و موضوعات مختلف مطالعه کردم و در عین حال، علاقه زیادی هم به عبادت و طاعت خداوند داشتم.(۲)

ابوعبدالله محمد بن علی، معروف به ابنطقطقی از تاریخ نگاران شیعه، درباره کتاب میگوید: کتاب بهترین همنشینی است که دورویی ندارد و تو را ملول نمیسازد و سرزنش نمیکند و اسرار تو را فاش نمیسازد».(۳)

۱- جعفر سبحانی، سیمای فرزانگان ج ۱، ص ۵۳۵.

۲- جعفر پژوم، چراغ تجربه: سرگذشت جمعی از مشاهیر به قلم خودشان، ص ۱۷۳.

۳- علی رفیعی علام رودشتی، «شیفتگان کتاب»، میراث شهاب، سال سوم، زمستان ۱۳۷۶، ش ۴، صص ۱۵ ۸.

ص: ۵۳

ابوالحسن علی بن حسین مسعودی، صاحب کتاب معروف مروج الذهب درباره کتاب چنین میگوید:

چه همـدم و یار خوبی است کتاب! اگر خواهی، لطایف آن سرگرمت کند و بخنداندت و گرخواهی، مواعظ آن، تو را اندرز دهد. کتاب، مونسـی است که از نشاط تو نشاط گیرد و با خفتن تو بخوابد و جز آن چه تو خواهی نگوید. همسایهای نکوکارتر، معاشری منصـفتر، رفیقی مطیعتر، معلمی پرمایهتر، یاری لایقتر و امینتر و سودمنـدتر و نکوخصالتر و سرگرمکنندهتر از آن نیابی. اگر بدو نظر کنی، تو را بهره دهد، فهمت را قوی کند و علمت را بیفزاید.(۱)

ابن ادریس حلی، فقیه و محدث شیعی نیز درباره کتاب گفته است:

چه بسا انسان فرزانهای که در میگـذرد، ولی کتاب هایش میماند. خردمند، فانی میشود، اما اثرش ماندگار میگردد. اگر پیشـینیان در کتاب هایشان حکمتهای شگفت را جاودانه و شیوه زیست خود را برایمان ثبت و بدین ترتیب نادیدنی را برایمان دیدنی نمیکردند و درهای بسته را نمیگشودند و فزونی دانش خود را بر کمی معلومات ما نمیافزودند، اکنون چه عاقبتی نصیب ما میشد؟(۲)

سید نعمت الله جزایری در نقل خاطره ای از زندگی اش چنین می گوید:

در گرمای تابسـتان، طلاب شب ها به بام مـدرسه می رفتند، ولی من در حجره ام را می بسـتم و شـروع به مطالعه و حاشـیه نویسـی و تصـحیح می کردم تا اذان صبح. بعد از نماز صبح، صورتم را بر روی کتاب می گذاشتم و لحظه ای می خوابیدم تا آفتاب طلوع می کرد و آن گاه تا

۱- ابوالحسن علی بن حسین مسعودی، مروج الذهب و معادن الجوهر، ج ۱، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴، ص ۴۲۹.

۲- کتاب از منظر ابن ادریس حلی، ترجمه: سید حسن اسلامی، سروش، ش ۸۰۹، ۵ آبان ۱۳۷۵،ص ۲۹.

ص: ۵۴

ظهر به تـدریس می پرداختم. بعدازظهر هم به درس می رفتم و درس می خواندم. بسیاری از مواقع، از سـر راه نانی می گرفتم و می خوردم. چون اغلب برای مطالعه، روغن چراغ نداشـتم، اتاقی بلند گرفته بودم که درهای متعدد داشت و در آن می نشستم و زیر نور مـاه کتابم را می گشودم و می خوانـدم و چون ماه دور می زد، دری دیگر را که رو به ماه داشت، می گشودم و کتاب می خوانـدم. دو سال همین کار را کردم تا آن جا که چشمانم ضعیف شد.(۱)

جاحظ یکی از ادیبان مشهور و دانشمند معروف جهان اسلام کتاب را این گونه توصیف کرده است:

کتـاب، معلمی است که اگر به او محتـاج شوی، تو را بیینـاه نمی گـذارد. هم نشـینی باوقـارتر در دادن پـاداش و آماده تر در کمک نمـودن نمی شـناسم. کتـاب، درختـی است که همیشه پربـار و پرمیـوه و ثمر است. کتـاب، هم نشـینی است که تـو را خسـته و ملـول نمیسازد. دوستی است که تو را فریب نمیدهـد. رفیقی است که به تو آزار نمی رساند. اگر مطالعه کتاب هیچ فایده‌ای نداشـته باشد، جز همین که تو را از ایستادن بیهوده در منزل و نگاه کردن به عابران باز دارد، کفایت میکند.(۲)

همچنین نقـل کرده‌انـد که وی شـیفته مطـالعه بود و وقتی کتـابی به دست میآورد، تا تمام آن را نمیخوانـد، آن را کنار نمیگـذاشت. علاـقه شدیـد وی به کتاب و علم‌آموزی به انـدازه‌ای بود که از برخی وَرّاقان (کتاب فروشان) دکان اجاره میکرد و شب تا صبـح در آنجا به مطالعه

۱- جعفر پژوم، چراغ تجربه: سرگذشت جمعی از مشاهیر به قلم خودشان، ص ۱۴۲.

۲- علی رفیعی علام رودشتی، «شیفتگان کتاب (بخش هفتم)»، میراث شهاب، سال پنجم، بهار ۱۳۷۸، ش ۱، صص ۱۶۹ ۱۷۱.

ص: ۵۵

می پرداخت.(۱) دانشمند بزرگ ایرانی، شیخ الرئیس ابوعلیسینا، از پشت کار و علاقه خود به مطالعه و تحقیق می نویسد:

من به مطالعه و تحصیل در طبیعیات و الهیات مشغول بودم و به مطالعه آن کمر بستم و روز به روز درهای علم و معرفت به رویم گشاده می شد. بعد از این دو علم، به سراغ علم طب رفتم و کتاب ها و نوشته های زیادی در این خصوص مطالعه کردم و فهمیدم که این علم از علوم دیگر مشکل تر نیست و بعد از مدت کوتاهی، در آن تبحر یافتم. به گونه ای که اطبای مشهور آن زمان نزد من این علم را می آموختند. در همین زمان به مطالعه کتب فقه نیز می پرداختم. در این هنگام، شانزده ساله بودم. یک سال و نیم باز به مطالعه منطق و فلسفه پرداختم و در تمام این مدت، شب و روز مشغول مطالعه بودم. شب تا صبح بیدار بودم و روز تا شب نمیآسودم و جز فراگرفتن آن علوم، به کار دیگری نمیپرداختم. شب چراغ را روشن میکردم و به خواندن کتاب و نوشتن موضوعات ادامه می دادم تا آن جا که خواب غلبه می کرد یا ضعف و کوفتگی مرا از پا در میآورد. در آن وقت، مقداری نوشیدنی و شربت می خوردم تا نیروی تازه به دست آورم و به خواندن کتاب ادامه میدادم. در علوم الهی نیز مطالعه داشتم. کتاب مابعدالطبیعه ارسطو را چهل بار خواندم، ولی چیزی نفهمیدم تا اینکه روزی از یک دوره گرد، کتاب اغراض مابعدالطبیعه فارابی را خریدم و خواندم و منظور آن را فهمیدم.(۲)

عالم جلیلالقدر، محدث قمی، تألیفات فراوانی دارد. ارزشمندترین تألیف ایشان، سفینهالبحار است که نگارش و گردآوری آن ۳۵ سال طول کشیده است.

۱- غلام علی حداد عادل، دانش نامه جهان اسلام، ج ۹، ص ۲۰۸.

۲- چراغ تجربه: سرگذشت جمعی از مشاهیر به قلم خودشان، صص ۳۹ ۴۰.

ص: ۵۶

ایشـان فرموده است: «برای تـألیف سـفینهالبحار، دو بـار بحارالانوار را از اول تا آخر مطالعه کردم». وی حتی یک بار به مـدت هفت سال، شب و روز سـرگرم مطالعه آن بود و از کثرت مطالعه و خم شـدن روی زمین، چنان تنگی نفس بر او عارض گشت که گاهی قـادر نبود کتـابی را از روی زمین بردارد.(۱) همچنین نقـل کردهانـد، این عـالم بزرگوار که به مطالعه علاقه بسیار داشت، هرگاه با دوسـتان عـالمش، به بـاغی در اطراف مشـهد میرفت، همین که صـرف غـذا به پایـان میرسـید، به گوشه ای خلوت میرفت و مشـغول مطالعه میشد. برخی تألیفاتش، یادگار همین اوقات و لحظات و سفرهای کوتاه وی بوده است.(۲)

بـدین ترتیب، چنـان که ملاحظه شـد بزرگان علم و ادب و انـدیشه در طول عمر گران بهای خویش، همواره با مطالعه و کتابخوانی مشـهور بوده اند و راز بزرگ بودن و بزرگ زیسـتن آنها در همین رفتار ارزشـمند بوده است. در ادامه به برخی گفتارها و اشعار نغز نویسندگان و صاحبان اندیشه درباره کتاب و کتابخوانی می پردازیم:

«اگر مادر نباشد، جسم انسان ساخته نمیشود و اگر کتاب نباشد، روح بشر پرورش نمییابد».(۳)

پلوتارک

«مطـالعه، یگـانه راهی است برای آشـنایی و گفت وگو بـا بزرگـان روزگـار که قرن ها پیش در این دنیا به سـر برده و اکنون در زیر خاک منزل دارند».(۴)

رنه دکارت

۱- نعمتالله حسینی، مردان علم در میدان عمل، ج ۷، ص ۸۷.

۲- نعمتالله حسینی، مردان علم در میدان عمل، ج ۸، ص ۵.

۳- غلام حسین ذوالفقاری، رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۵.

۴- غلام حسین ذوالفقاری، رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۵۲.

ص: ۵۷

«ای کاش میتوانستم هزاران سال عمر کنم و فقط کتاب بخوانم. دورویی در همه آدم ها هست، اما در کتاب رنگ و نیرنگ نیست».(۱)

سامرست موام

«باید زیاد مطالعه کنیم تا بدانیم هیچ نمیدانیم. من هیچ غمی نداشتهام که خواندن یک صفحه کتاب آن را از بین نبرده باشد. یک ساعت عمر گذشته را به هیچ قیمتی نمیتوان بازگرداند، اما با دادن مقداری پول ناچیز، میتوان تجارب تمام عمر بزرگ ترین عقلای دین را به دست آورد».(۲)

مونتسکیو

«کتاب خوب، روح را صیقل داده، غبار ملامت را از آیینه دل میزداید. کتاب خوب، بهترین رفیق است».(۳)

مارتین توپر

«آدم اگر در بهشت تنها باشد، به او خوش نمیگذرد، اما کسی که به کتاب یا به تحقیق علاقهمند است، تا هنگامی که به مطالعه یا به تفکر مشغول است، جهنم تنهایی برای او بهترین بهشت است».(۴)

موریس مترلینگ

«کتاب، محملی است که نه فقط برای دریافت اطلاعات، که برای اندیشیدن و انعکاس نظر درباره آنها به آن نیازمندیم.اندیشیدن، فرآیندی درونی است و کتاب، ابزاری است که اندیشیدن بیشتر را تقویت میکند».(۵)

امبرتو اکو

۱- محمد حسین خاکسار، کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۸۷.

۲- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۴ ۶۵۵.

۳- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۳۶.

۴- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۴.

۵- اومبرتو اکو، «آینده کتاب»، ترجمه: مریم مرادی و فرهمندنیا، فرشید، زیباشناخت، بهار و تابستان ۱۳۸۲، شماره ۸، ص ۲۱۹ ۲۲۸.

ص: ۵۸

«کتاب های من دوستانی هستند که هرگز مرا ترک نمیکنند».(۱)

کارلایل

«وقتی که دفعه اول یک کتاب خوب میخوانیم، مانند آن است که با یک دوست جدید آشنا شدهایم. وقتی که همان کتاب را دو مرتبه میخوانیم، مانند آن است که دوستی قدیمی را مجدداً ملاقات کردهایم».(۲)

گولداسمیت

«بهترین سخن گویان و یاران، کتاب است و آن گاه که دوستان تنهایت نهند، می توانی به آن سرگرم شوی. اگر او را هم راز خویش قرار دهی، سرّ تو را فاش نمی کند و با کتاب است که می توان به دانش و نیکیها دست یافت».(۳)

بیهقی

«کتاب، ظرفی پر از علم و ظرایف است که گاه از نوادرش میخندی و هنگامی از غرایبش شگفت زده می شوی. کتاب، ساعت تنهایی، همدم خوب و در بلاد بیگانه آشنای خوب است».(۴)

جاحظ

«کتاب برای جوانان، راهنمایی است که آنها را به طرف شرافت و فضیلت میکشاند».(۵)

ژرمی تایلر

۱- محمدحسین خاکسار، کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۳۴.

۲- محمدحسین خاکسار، کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۳۶.

۳- شعبان علی لامعی، حکایت های فرهنگی: کتاب، نویسندگی، نمونه های شعر معاصر، ص ۱۶۸.

۴- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۳۷.

۵- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۳۸.

ص: ۵۹

«گویی کتاب ها، این سخنگویان خاموش و بیصدا، بالاترین وسیله دلداری است که برای مردم رنج دیده و آزارکشیده فراهم شدهاند».(۱)

سعید نفیسی

«انسان در کتاب، چیزهایی میبیند که چشم نمیتواند آنها را مشاهده کند؛ زیرا عین آنها یا فرسنگ ها از ما دور است و یا مدتی از زمان آنها گذشته است».(۲)

آناتول فرانس

«کتاب خوب به منزله بهترین دوست و مونس انسان است. او از تمام دوستان انسانی ثابت قدمتر و صبورتر است و هرگز در ایام گرفتاری، به انسان پشت نمیکند. برعکس، آغوش مهربانی آن برای استقبال ما همیشه گشوده است و در دوره جوانی ما را سرگرم میسازد و در روزگار پیری و شکستگی تسلیت و دلداریمان میدهد».(۳)

اسمایلز

«اتاق بدون کتاب، مانند جسم بی روح است».(۴)

سیسرون

«عشق به مطالعه و خواندن، ساعات دیرگذر و خسته کننده بیکاری را به ساعات ثمربخش و لذت بخش تبدیل میکند».(۵)

مونتسکیو

۱- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۵۲.

۲- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۴۰.

۳- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۵۰.

۴- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۴.

۵- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۴۵.

ص: ۶۰

«برگ های کتاب به منزله بال هایی هستند که روح ما را به عالم روشنایی پرواز میدهند».(۱)

ولتر

«نخستین گام برای از میان برداشتن یک ملت، پاک کردن حافظه آن است. باید کتاب ها، فرهنگ و تاریخش را از بین برد».(۲)

میلان کوندرا

«ما نه تنها بایـد کتاب های خوب را دوست بـداریم، بلکه باید سـعی کنیم وجود ما خود به منزله کتاب خوبی باشد که دیگران از ما سرمشق بگیرند».(۳)

فنلون

«در دنیا لذتی نیست که با مطالعه برابری کند».(۴)

تولستوی

«پرورش روحی بشر بر عهده کتاب است».(۵)

پلوتارک

«من برای خوبی های خود مرهون کتاب هایم هسـتم. من عقل و قلبم را به وسـیله کتاب ها پروبال میـدهم. کتاب ها بودند که به من کمک کردند تا از باتلاق نادانی و غرور بیرون بیایم، وگرنه هلاک میشدم».(۶)

ماکسیم گورکی

۱- شعبان علی لامعی، حکایت های فرهنگی: کتاب، نویسندگی، نمونه های شعر معاصر، ص ۱۶۶.

۲- خسروی، فریبرز، «مقدمهای بر آسیبشناسی مطالعه در کشورهای جنوب»، فصل نامه کتاب، پاییز ۱۳۸۱، ش ۵۱، صص ۱۱۶ ۱۲۵.

۳- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۳۶.

۴- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۸.

۵- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۷.

۶- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۳۴.

ص: ۶۱

«کتاب، برای طبقات مختلف مردم مفید است. چه بسیار کسانی که قوای افسرده و خاموش آنان، پس از خواندن تاریخ حیات بعضی رجال بزرگ، شعله ور شده است و در خود، استعداد کافی احساس نموده، از تنگنای بطالت به شاه راه کار و سعادت افتاده و رشته زندگی را به کلی تغییر داده اند. گاه کتاب، انسان را سراپا شعله و همت و غیرت و نشاط میکند».(۱)

ساموئل اسمایلز

«جامعه وقتی به فرزانگی و سعادت دست مییابد که مطالعه، کار روزانه اش باشد».(۲)

سقراط

«اندیشه های انسان به گونه ای است که ممکن است فقط خواندن یک کتاب، پایه اندیشه های انسان را بر مبنای جدید یا در مسیر خاصی قرار دهد و چه بسا ممکن است کتابی مسیر سرنوشت میلیون ها انسان را در راه مخصوصی بیندازد».(۳)

انیشتین

«همدمی و مصاحبت با کتب و جراید را در کلبه ای محقر بیشتر دوست دارم تا زندگانی در عالیترین قصرها و دارای بالاترین مشاغل و محروم از لذت مطالعه».(۴)

ماکولی

«دانشگاه واقعی جایی است که مجموعهای از کتاب در آن جمع آوری شده باشد».(۵) کارلایل

۱- هادی ربانی، سیمای کتاب، ص ۴۱.

۲- حکایت های فرهنگی: کتاب، نویسندگی، نمونه های شعر معاصر، ص ۱۶۹.

۳- حکایت های فرهنگی: کتاب، نویسندگی، نمونه های شعر معاصر، ص ۱۶۵.

۴- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۵۴.

۵- حکایت های فرهنگی: کتاب، نویسندگی، نمونه های شعر معاصر، ص ۱۶۶.

ص: ۶۲

«کتاب از لوازم و ضروریات اولیه زندگی است و لباس جزو تجمل و زینت آن».(۱)

اراسموس

«کتاب بهترین همدم است. اگر از یارانت افسرده شدی، با او خلوت کن. اسرارت را نگه می دارد و به جاده صواب و حکمت راهناماییات میکند».(۲)

متنبی (شاعر عرب)

باش مأنوس به یاری که نپرسد ز تو چیز

هم نگوید به تو چیزی که نپرسی ناچار

گر سخن خواهی با تو سخن آرد به میان

ور خَمُشْ باشی، خاموش نشیند به کنار

هرچه زو خواهی آرد به بَرَت در هر باب

هرچه زو پرسی، پاسخ دهدت در هر کار

تا تو در خوابی، او نیز بماند خفته

تا تو بیداری، او نیز بماند بیدار

این چنین دوست، کتاب است، ازو روی متاب

این چنین یار، کتاب است، از او دست مدار

به چنین شاهد زیبا به بطالت منگر

بشنو از من، به کس او را به امانت مسپار

لله الحمد که در خانه ما حرفی نیست

که بهار است و کتاب است و کتاب است و بهار(۳)

ملکالشعرای بهار

۱- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۹.

۲- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۱۷۹.

۳- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۲۷۵.

ص: ۶۳

کتاب است آیینه روزگار

که بینی در او رازها بی شمار

کند آشکار آنچه باشد نهان

سخن گوید و بسته دارد زبان

گشاید به دانا همه راز خویش

ز نادان نهان دارد آواز خویش

دهد از سخن، جان و دل را فروغ

همه راست گوید، نگوید دروغ

چنین هم نشین گر به دست آوری

نشاید که بگذاری و بگذری(۱)

بدیعالزمان فروزان فر

انیس گنج تنهایی، کتاب است

فروغ صبح دانایی، کتاب است

بود بی مزد و منت اوستادی

ز دانش بخشدت هر دم مرادی

درونش همچو غنچه از ورق پر

به قیمت، هر ورق زان یک طبق پر

گهی اسرار قرآن باز گویند

گه از قول پیمبر راز گویند

گهی آرند در طی عبادات

به حکمتهای یونانی اشارات

گهی از رفتگان تاریخ خوانند

گه از آینده اخبارت رسانند

گهی ریزندت از دریای اشعار

به جیب عقل گوهرهای بسیار(۲)

عبدالرحمان جامی

در این دنیا به از آنجا نیابی کتاب ار هست، کمتر خور غم دوست

که باشد یک کناری و کتابی که از هر دوستی غم خوارتر اوست

نه غمازی، نه نمامی شناسد

نه کس از او، نه او از کس هراسد

نشیند با تو تا هر وقت خواهی

ندارد از تو خواهش های واهی(۳)

ایرج میرزا

۱- سیمای کتاب، ص ۹۳.

۲- کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۲۴۸.

۳- سیمای کتاب، ص ۷۹.

ص: ۶۴

ص: ۶۵

فصل چهارم: کتابخوانی و کودکان و نوجوانان

اشاره

فصل چهارم: کتابخوانی و کودکان و نوجوانان

ص: ۶۶

ص: ۶۷

(دوست ندارم جوان شما را جز در دو حال ببینم: دانشمند یا دانش آموز.(۱)

امام صادق علیه السلام

مطالعه به منزله مهارتی اجتماعی، نردبان ترقی و تکامل هر ملت است. برخی والدین و مربیان تصور می کنند عادت به مطالعه، ذاتی و وراثتی است که فقط برخی به آن رو می آورند و دیگران نمی توانند اهل مطالعه باشند. شاید به همین دلیل، برای ایجاد عادت به مطالعه در فرزندان خود هیچ گونه تلاشی نمی کنند. پژوهش های اخیر در زمینه تعلیم و تربیت ثابت کرده عادت به مطالعه، اکتسابی است؛ یعنی همان طور که کودکی، خواندن و نوشتن را یاد می گیرد، می تواند مطالعه را هم بیاموزد. پس باید روش مطالعه را به او آموخت و او را به خواندن عادت داد.

چنان که پیش تر اشاره شد، امروزه توجه به کتاب و کتابخوانی، نشان دهنده رشد فرهنگی و ملی هر کشور است و شمار کتاب ها و نشریه های منتشر شده هر کشور در یک سال، تعداد کتابخانه ها، کتاب خوان ها، نویسندگان، مترجمان و ناشران، معیار اساسی توسعهیافتگی به شمار می آید. بنابراین، گسترش فرهنگ مطالعه و کتابخوانی، توسعه کتابخانه ها، چاپ و انتشار کتاب و شیوه بهره گیری از این ابزار بی رقیب فرهنگی، ضرورت رشد و تعالی جامعه است. در این میان، ایجاد رغبت و

۱- الامالی، ص ۳۰۳.

ص: ۶۸

عادت به مطالعه و کتابخوانی در کودکان و نوجوانان از اهمیت ویژه ای برخوردار است.(۱) شناخت ویژگی ها، توانایی ها، نیازها و علایق کودکان و نوجوانان، این مسئولیت را متوجه مربیان، والدین، کتابداران، نویسندگان، تصویرگران و هنرمندان می کند تا بکوشند شرایط مساعدی را فراهم آورند که فرآیند رشد کودکان و نوجوانان را تسهیل کنند. تردیدی نیست که یکی از مهم ترین این شرایط، ایجاد عادتهایی است که کودک و نوجوان را به سمت شناخت و آگاهی هدایت کند و او را برای رویارویی با مسائل شخصی و محیطی خود مجهز کند. ایجاد عادت به مطالعه، به ویژه خواندن منابع غیردرسی، یکی از این عادتهای پسندیده است. ازاین رو، تلاش برای ایجاد عادت به مطالعه باید از اولویتهای مهم کارگزاران فرهنگی باشد که با کودکان و نوجوانان سروکار دارند. اگر همه رسانهها، اعم از چاپی، صوتی و تصویری در یک هماهنگی کامل عمل کنند، میتوانند مطالعه را ترویج کنند و سبب ارتقای کیفیت آن شوند.(۲) اگر کتابخوانی در خانه و مدرسه و محیطهای فرهنگی به درستی و به صورتی زنده و پرشور تبلیغ و ترویج شود، سه نیاز بنیادی کودکان را برآورده می سازد:

۱. نیاز عاطفی

۱. نیاز عاطفی

پرورش عاطفی و برقراری رابطه احساسی، اولین نیاز روحی روانی بشر است؛ یعنی پاسخ به نیاز دوست داشتن و دوست داشته شدن، نیاز به شادی و نشاط و تحرک و امید، شناخت دردها و راه غلبه بر نومیدی ها که سرانجام، موجب بسامان کردن عواطف کودکان می شود.

۱- فهیمه بابالحوائجی و مهرزاد یزدیانراد، «تحلیل محتوای مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی درباره ترویج کتاب خوانی و کتابخانههای کودکان از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷»، تحقیقات اطلاعرسانی و کتابخانههای عمومی، سال شانزدهم، زمستان ۱۳۸۹، شماره ۴، ص ۳۱ ۵۹.

۲- ثریا قزلایاق، ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان)، ص ۲۰.

ص: ۶۹

۲. نیاز شناختی

۲. نیاز شناختی

انسان برای سازگاری با محیط و در صورت ضرورت تغییر و به سازی جامعه و جهان، به شناخت جهان خویش نیاز دارد. ازاین رو، ضروری است که اندک اندک از مرحله شناخت حسی و برقراری پیوند عاطفی صرف فراتر برود و به سوی تفکر انتزاعی فلسفی حرکت کند تا در نهایت به اندیشه ای پویا و تفکری انتقادی اجتماعی دست یابد. کتاب و کتابخوانی با پرورش قوه تخیل و گسترش قدرت تفکر، راه را برای دست یابی به این هدف می گشاید.

۳. نیاز شخصیتی

۳. نیاز شخصیتی

هر فردی شخصیتی متفاوت و فردیتی متمایز و هویتی یگانه دارد، اما راه دست یابی به چنین استقلالی، کار ساده ای نیست. کتاب و کتابخوانی شاه راهی برای دست یابی به استقلال فردی و هویت یابی، در عین هموار کردن راه جامعه پذیری و تفکر اجتماعی، یعنی تلاش برای تحقق آزادی فردی و حقوق شهروندی و مدنی است.(۱)

ازاین رو، علاقه به کتاب و کتابخوانی، باید از کودکی پدید آید. یکی از راه های علاقه مند کردن کودکان به کتاب و کتابخوانی، این است که بزرگ ترها چنان که خود مطالعه می کنند، آثار کودکانه مناسبی انتخاب کنند و در فرصت های مطلوب، برای کودکانشان بخوانند. این کار سبب می شود، کودک، دوستدار کتاب و علاقه مند به کتابخوانی باشد و این عشق و علاقه، به تدریج در وجودش نهادینه شود. بنابراین، برای رسیدن به وضعیت مطلوب، جز پدید آوردن عادت کتابخوانی از دوره کودکی چارهای نداریم. پس باید مطالعه را به کودکان و

۱- اکرم پدرامنیا، روان شناسی خواندن و ترویج کتاب خوانی (چگونه کودکان و نوجوانان خود را به خواندن علاقه مند کنیم)، صص ۲۳ ۲۴.

ص: ۷۰

نوجوانان آموخت،(۱) اما چرا کودکان و نوجوانان بایـد به مطالعه و کتابخوانی رو بیاورند؟ به طور کلی، فواید و آثار متعددی برای عادت به مطالعه در کودکی و نوجوانی برشمردهاند، که بخشی از آنها عبارتند از:

(بسـیاری از دانشـمندان و روان شناسان معتقدند شخصیت انسان در سال های اول زندگی، پایه گذاری می شود و آموخته های این دوران، بر آینده زندگی فرد اثر عمیقی دارد. بنابراین، اگر مطالب خواندنی سودمند و سازنده ای در اختیار کودکان و نوجوانان قرار گیرد و آنهـا از دوره کودکی به مطـالعه عادت کننـد، راه و رسم زنـدگی را خواهنـد آموخت و تحت تأثیر داسـتان ها و کتاب های آموزنده، رشد می کنند؛

(مطـالعه، راهی برای تقویت روحیه دینی کودکـان و نوجوانـان است. گـاه والـدین به دلیل ناآگاهی و درک نادرستی که از مسائل دینی و مذهبی دارند، نمی توانند راهنمای خوبی برای کودکان و نوجوانان باشند. بنابراین، ممکن است در آموزش این گونه مسائل اشـتباه کننـد یا هرگز برای آموزش این مسائل فرصت مناسبی نیابند. مطالعه کتاب های دینی به کودک و نوجوان کمک می کند تا به درک درستی از این مسائل دست یابند و پیش از آنکه دیر شود، به رشد و شکوفایی برسند؛

(مطالعه درست، زمینه ساز اندیشـیدن و نوآوری کودکان و نوجوانان است. خواندن کتاب ها و داسـتان های گوناگون سـبب شکل گیری ارزش هـای گونـاگون در ذهن کودک می شود. احترام به دیگران در او شـکل می گیرد و رضـایتی که کودک از مطالعه به دست می آورد، او را متکی به خود بار خواهـد آورد. افزون بر آن، پرسـش هایی که بر اثر مطالعه برای کودک مطرح می شود، در مجموع موجب می شود فردی خلاق بار بیاید؛

۱- «کتاب و کتاب خوانی»، گلبرگ، آبان ۱۳۸۴، ش ۵۶، ص ۷۶.

ص: ۷۱

(مطالعه سبب پیشرفت تحصیلی دانش آموزان می شود. مطالعه غیردرسی، سبب افزایش قدرت فکر و فعال شدن ذهن کودکان و نوجوانان می شود. وقتی قدرت اندیشه دانش آموزی افزایش یافت و ذهن وی فعال شد، امکان فراگیری درس های مدرسه برایش بهتر فراهم می شود، یعنی ذهن او آمادگی بیشتری برای یادگیری ریاضی، ادبیات، تاریخ و نظایر آن خواهد داشت؛

(مطالعه، راهی برای شناخت و تشخیص الگوهاست. کودکان و نوجوانان برای موفقیت در زندگی، به الگوهای رفتاری درستی نیازمندند. وجود حس همانندسازی در کودکان و نوجوانان و نیاز آنها به الگوهای رفتاری، ایجاب می کند که به الگوهای شایسته ای دسترسی داشته باشند تا بدین وسیله شخصیت و رفتار خود را تشکیل دهند؛ الگوهایی که با کتاب معرفی می شوند، در شکل دادن به شخصیت کودکان و نوجوانان نقش مهمی را ایفا می کنند. در این زمینه، مطالعه زندگی نامه دانشمندان و فرزانگان دینی و ملی بسیار اثرگذار است.

خانواده و کتابخوانی

خانواده و کتابخوانی

خانواده، نخستین دنیایی است که کودک با آن روبه رو میشود. گفتار و رفتار هریک از اعضای خانواده، در شکلگیری شخصیت کودکان تأثیر بسزایی دارد. ازاین رو، اعضای خانواده میتوانند با گفتار و رفتارشان، بر کودکان اثر مثبت یا منفی بگذارند. اگر کودک در خانوادهای اهل مطالعه پرورش یابد و کتاب های سودمندی در اختیار داشته باشد، به یقین او نیز به سمت کتاب و کتابخوانی گرایش پیدا میکند. متأسفانه در کشور ما درون سبد اقتصادی خانواده ها، برای کتاب جایی در نظر گرفته نشده است. به جرئت میتوان گفت، بیشتر خانواده های ایرانی، برنامه ای هدفمند برای نهادینه سازی این فرهنگ در درون جمع خود یا اطرافیانشان ندارند.(۱)

۱- حسین اصغرنژاد، «بررسی وضعیت کتاب و کتاب خوانی در ایران»، پیام کتابخانه، سال یازدهم، بهار ۱۳۸۰، ش ۱، صص ۶ ۱۱.

ص: ۷۲

عادت به مطالعه، اکتسابی است. این عادت ماننـد دیگر الگوهای رفتاری، در رونـد اجتماعی شـدن کودك در او پدیـد می آیـد. به باور بسیاری از بزرگان تعلیم و تربیت، «خانواده» اولین عاملی است که در ایجاد علاقه به مطالعه مؤثر است. اگر پدر و مادری عادت به مطالعه داشـته باشـند و کودکشان آنان را همیشه علاقه مند به مطالعه ببیند، خیلی زود با کتاب آشنا می شود. او ابتدا می کوشد به تقلیـد از پـدر و مـادرش کتـاب به دست بگیرد. سـپس بـا دیـدن کتـاب هـای تصـویری، اشـیای پیرامون خود را در آنهـا می یابـد و ناخودآگـاه به سوی کتاب جلب می شود. به تدریـج این امر در او به صورت عادت درمی آیـد؛ چنان که از بازی با کتاب خوشـش می آیـد و از تماشای آن لذت می برد. این گروه از کودکان که مراحل اولیه و در عین حال اساسـی آشـنایی با کتاب را در خانواده گذرانده اند، در محیط مدرسه خیلی زود و بدون هیچ مشکلی، به کتاب عادت می کنند و این عادت به سرعت در وجودشان شکل می گیرد و پایدار می ماند.(۱)

بایـد کتاب خوانـدن را در خانواده ترویـج کرد. برای نمونه، بهتر است یک ساعت مشترك را برای مطالعه با خانواده اختصاص داد. نقش مـا بزرگ سالاـن در گسترش فرهنـگ کتـابخوانی نزد کودکـان بسـیار مهم است. بنـابراین، بیـاییم بـا مطالعه کتاب در حضور کودکانمان، آنها را با لذت کتابخوانی بیش از پیش آشـنا کنیم. باید علاقه به کتاب را از همان اوان کودکی در ذهن کودك بارور سـازیم. هـدیه کردن کتاب در شـکوفایی این محبت پاك و بی شائبه گام مهمی است. بنابراین، بیاییم در روزهای خاطره انگیز برای کودك (مثلاً جشن تولد او و عید نوروز) کتاب هدیه ببریم و به تدریج او را به دنیای اندیشه و احساس وارد کنیم.(۲)

۱- «رهنمودهایی پیرامون کتاب و کتابخانه»، تربیت، اسفند ۱۳۶۴، ش ۶، صص ۵۰ ۵۵.

۲- «آغاز هفته اهدای کتاب»، گلبرگ، دی ۱۳۸۳، ش ۵۸، ص ۵۹.

ص: ۷۳

نقش آموزش و پرورش

نقش آموزش و پرورش

آموزش و پرورش، بزرگ ترین مجموعه آموزشی کشور است که میتواند با بسترسازی بنیادین و برنامهریزی دقیق و بلندمدت، علاقه به کتاب و کتابخوانی را در میان نسل جوان و نوجوان تقویت کند. اگر در برنامه آموزشی کشورهای پیشرفته تأمل کنیم، درمی یابیم فرهنگ سازی برای مطالعه را از آموزش و پرورش آغاز می کنند. بنابراین، ضروری است که با بهره گیری از مشاوران و روان شناسان برجسته، فرهنگ مطالعه و کتابخوانی در شخصیت کودکان مستحکم و بنیادین شود. مطمئن باشیم که اگر زمینه ترویج فرهنگ کتابخوانی را در آموزش و پرورش ایجاد کنیم، دیری نمیپاید که جامعهای کتاب خوان و توسعه یافته خواهیم داشت و ثمره آن پیشرفت همه جانبه کشور خواهد بود.

بزرگ ترین وظیفه مدرسه ها، پرورش و توسعه قدرت تفکر و خلاقیت و تواناییها و مهارت های یادگیری در کودکان است. ازاین رو، باید به رغبت و علاقه کودکان در زمینه مطالعه توجه داشت، ولی رغبت همراه با آزادی و اراده می تواند شخصیت آنها را بسازد. یادآوری این نکته ضرورت دارد که معلمان و مربیان مدارس، معمولاً مایلند بدانند چگونه باید مطالعه کنند و چگونه می توانند دانش آموزان خود را به خواندن بیشتر و پرثمر علاقه مند کنند و از چه راهی می توانند ذوق و شوق مطالعه را در آنان زنده نگه دارند، چه کتاب هایی را برای کلاس های مختلف و سنین متفاوت توصیه کنند و چه شیوه هایی را برای مهارت در خواندن و گسترش کتابخوانی برگزینند. ازاین رو، شایسته است در دورههای متعدد آموزشی، معلمان و مربیان، مهارت های گوناگون یادگیری و یاددهی و روش های علمی مطالعه و خواندن را آموزش ببینند تا توانایی لازم در راهنمایی دانشآموزان را به دست آورند.

ص: ۷۴

روش تدریس و کتاب های درسی نیز در ایجاد علاقه به مطالعه اثر مستقیمی دارد. اگر از سال اول ابتدایی، کارهای اکتشافی ساده، تحقیقات متعدد، ولی آسان و مراجعه به منابع گوناگون (کتاب ها و افراد) و بحث و تفکر، اساس کار کلاس باشد و آزمون و ارزش یابی محدود به مفاهیم مشخص کتاب درسی نباشد، به این ترتیب، زمینه لازم برای گسترش مفاهیم در حد قدرت شاگرد فراهم آمد و از همان ابتدا کودکان عادت می کنند به منابع و مآخذ گوناگون مراجعه کنند و فکرشان را نیز در یادگیری موارد گوناگون به کار گیرند، که در این صورت کتاب های غیر درسی، منبعی برای مراجعه مداوم دانش آموز به شمار می آیند.(۱)

بخشی از فعالیت های تدریس می تواند به مطالعه تخصیص یابد. معلمان میتوانند مطالعه را وسیله ای برای افزایش آگاهی و مهارت در دروس گوناگون به کودک معرفی کنند تا وی به مطالعه کردن تشویق شود. توجه به این نکته ضروری است که آموزگار و روش تدریس او و کتاب های درسی، در ایجاد علاقه به مطالعه، اثر مستقیمی دارد. آموزگار باید با چگونگی علاقه مند کردن شاگردان به مطالعه و برنامه ریزی این کار و چگونگی تطبیق آن با برنامه کلاس های مختلف، آشنا باشد. او همچنین باید به نقش خویش در زمینه ایجاد همکاری بین خانه و مدرسه و ایجاد علاقه و شوق به خواندن در کودکانی که کتاب نمی خوانند یا انحراف در خواندن دارند، کاملاً آگاه باشد.(۲) بخشی از برنامه هایی که برای رسیدن به این منظور سودمند است، عبارتند از:

۱- «نقش معلم در هدایت دانش آموزان به کتابخانه و کتاب خوانی»، تربیت، آذر ۱۳۷۵، ش ۱۱۳، صص ۳۸ ۴۱.

۲- «رهنمودهایی پیرامون کتاب و کتابخانه»، تربیت، اسفند ۱۳۶۴، ش۶، صص ۵۰ ۵۵.

ص: ۷۵

معرفی کتاب های مفید و تازه انتشاریافته؛

برگزاری جلسات بحث و گفت وگو درباره کتاب؛

نمایش فیلم و اجرای برنامههای نمایشی با موضوع کتاب و کتابخوانی؛(۱)

تنظیم و دسته بندی موضوعی کتاب های کتابخانه؛

تهیه مجلات و نشریات کودکان و نوجوانان؛

نقد و بررسی و سپس انتخاب کتاب های خاص کودکان و نوجوانان؛

ایجاد و تقویت روح نیاز به مطالعه؛

آموزش روش صحیح مطالعه به دانش آموزان؛

کمک به مراجعان در انتخاب کتاب؛

تشکیل انجمن کتاب خوانان مدرسه؛

تلاش در جهت حُسن انجام دادن برخی فعالیت های جنبی کتابخانه؛

تشکیل کلاس های آموزشی برای بهره بری بیشتر از محتوای کتاب ها همراه با بیان پیام های گوناگون آن از زبان دانش آموزان و هدایت آن به وسیله مسئول کتابخانه؛(۲)

توجه به زیبایی و جذابیت کتابخانه مدرسه؛

استفاده از ویترین مدرسه برای معرفی کتاب های مفید؛

گرفتن خلاصه کتاب از دانش آموزان؛

تشویق دانش آموزانی که بیشتر مطالعه می کنند؛

استفاده از آموزگاران محبوب دانش آموزان برای تبلیغ کتاب؛

اختصاص بخشی از نمره ها به کتاب و کتابخوانی.(۳)

۱- «نقش معلم در هدایت دانش آموزان به کتابخانه و کتاب خوانی»، تربیت، آذر ۱۳۷۵، ش ۱۱۳، صص ۳۸ ۴۱.

۲- «رهنمودهائی پیرامون کتاب و کتابخانه»، تربیت، اسفند ۱۳۶۴، ش ۶، صص ۵۰ ۵۵.

۳- سیروس طاهباز، «روش های مؤثر برای جلب فرزندان به کتاب خوانی و کتابخانه»، مکتب مام، مهر ۱۳۵۳، ش ۵۹، صص ۷۰ ۷۴.

ص: ۷۶

قصه‌گویی برای کودکان: در بیش از نیمی از دوره کودکی، کودکان توان مستقیم خواندن متن را ندارند یا توان اندکی دارند. ازاین رو، به همراهی و هم یاری بزرگ سالان نیازمندند. قصه‌گویی یکی از قدیمیترین هنرهاست که در طول تاریخ، بزرگ سالان و کودکان و نوجوانان را از نیازی ازلی و ابدی، یعنی قصه شنیدن سیراب کرده است.(۱)

نمایشگاه کتاب: معمولاً برگزاری نمایشگاه های کتاب در سطح ملی و منطقه ای با مناسبت های گوناگون مرتبط است. برای نمونه، روز جهانی کودک، روز جهانی کتاب کودک یا هفته کتاب. در کتابخانههای کودکان و حتی کلاس های درس، هر روز می تواند مناسبت باشد. مهم آن است که به طور دائم، کودکان کتاب ها را ببینند و فرصت دیدن، ورق زدن و خواندن بخش هایی از آن را داشته باشند.(۲)

مسابقات کتابخوانی: همیشه مسابقه های کتاب به کتاب های غیرداستانی و مرجع مربوط نیستند و حتی می توانند حوزه های ادبیات داستانی را نیز دربر بگیرند و کار را به حوزه شعر نیز بگسترانند. مسلماً شیوه مسابقه کتاب های داستانی کاملاً متفاوت است. برای نمونه، از بچه ها خواسته می شود شخصیت محبوب داستانی را که خوانده اند، در یک جمله توصیف کنند، بی آنکه از او نام ببرند. سپس توصیف ها در ظرفی ریخته می شود و بچه ها یکی از آنها را برمی دارند و از روی توصیف ها می کوشند، نام شخصیت داستانی یا کتابی را که آن واقعه در آن روی داده است، شناسایی کنند.(۳)

۱- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان)، ص ۳۴۷.

۲- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان)، ص ۳۶۰.

۳- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان)، ص ۳۶۶.

ص: ۷۷

نقش اثرگذار کتابخانه ها

نقش اثر گذار کتابخانه ها

کتابخانه در پرورش ذوق خواندن و برانگیختن شور پژوهش در دانش آموزان نقش بسیار مهمی دارد. چنان که پیش از این اشاره شد، متأسفانه هنوز مطالعه خانواده های ما بسیار اندک است؛ ازاین رو، به ناچار کودک باید نخستین بار از راه کتابخانه با کتاب آشنا شود و بهترین و مناسب ترین محل برای آشنایی کودک با کتاب و مطالعه، کتابخانه مدرسه است.(۱) از سوی دیگر، در کتابخانه هایی که در مدرسه ها، مسجدها و روستاها راه اندازی می شود، شیوه برخورد متولیان کتابخانه و کتابداران با مراجعه‌کنندگان بسیار مهم است. مراجعه کنندگان به کتابخانهها، گاه کودکان و نوجوانانند و گاه بزرگ ترها و حتی دانش آموختگان و اهل معرفت. شیوه برخورد با هر یک از این گروه ها، متفاوت است و آیین هایی مناسب می طلبد. اگر سروکار کتابدار با کودکان است، حوصله و بردباری بیشتری لازم است تا هم بازیگوشی کودکان زیان هایی به بار نیاورد و هم آنان به رفتن کتابخانه و مطالعه کردن علاقه مند شوند. کتابخانههای عمومی نهادهایی همگانی هستند که باید منابع دانش بشری را به شکل رایگان در اختیار همگان قرار دهد و بخش های کودک و نوجوان این کتابخانهها، این گروه های سنی را زیر پوشش قرار دهند. وجود کتابخانه های خوب در مدارس، جامعه را از کتابخانه های عمومی بی نیاز نمی کند؛ زیرا در کتابخانه مدرسه، خواندن برنامه ریزی شده و هدفمند یا خواندن موظف، از اولویت بیشتری برخوردار است، گرچه به علایق کودکان نیز نمیتواند بیاعتنا باشد. حال آنکه در کتابخانه عمومی، خواندن آزاد از راه پی گرفتن علایق شخصی و بدون برنامهریزی، اولویت دارد. البته باید توجه داشت، استمرار این جریان به شکلگیری عادت پایدار میانجامد.

۱- «رهنمودهایی پیرامون کتاب و کتابخانه»، تربیت، اسفند ۱۳۶۴، شماره ۶، ص ۵۰ ۵۵.

ص: ۷۸

خدمات کتابخانههای عمومی به کودکان بسیار وسیع و متنوع است؛ از جمله قصه‌گویی و نمایش خلاق، معرفی کتاب، نمایشگاه، نمایش های عروسکی و تئاتر، دیدار با هنرمندان و انواع کلاس ها و دورههای هنری مانند عکاسی، تئاتر، سینما، مجسمهسازی، نجوم، مطالعات زیستمحیطی و ورزش ها. مجموعه این کتابخانه ها، بسیار متنوع است و میتوانند علایق کودکان و نوجوانان وابسته به طبقات گوناگون اجتماعی را دربرگیرند.(۱)

چگونگی گزینش کتاب مناسب

اشاره

چگونگی گزینش کتاب مناسب

گزینش کتاب خوب و مناسب برای کودکان و نوجوانان مانند انتخاب هر پدیده دیگری، نیازمند شناخت و دقت کافی است. همان گونه که در انتخاب اسباب بازی برای کودکان دقت می کنیم که متناسب با روند رشد جسمی و ذهنی آنها باشد و ساختار آن برای کودک خطرآفرین نباشد، یا هنگام انتخاب پوشاک برای او، راحتی، دوام و زیبایی را ملاک قرار می دهیم، در انتخاب و تهیه کتاب هم باید چنین دقتی را داشته باشیم. باید دانست این باور که «هر کتاب به یک بار خواندنش می ارزد»، در عصر فراوانی منابع و مجراهای گوناگون اطلاع رسانی و امکانات متنوع برای پر کردن اوقات فراغت که انسان را بیش ازپیش به طرف گزیده خواندن می برد، باوری نادرست به نظر میرسد. برای گزینش کتاب مناسب، این راهکارهای تا حدی سودمند است:

۱. ابتدا باید خانوادهها مطالعه خود را در زمینه ادبیات کودکان گسترش دهند و آگاهی خود را از کتاب ها و منابع مناسب افزایش دهند؛

۲. مشاوره با دوستان، همکاران و آموزگارانی که با ادبیات کودکان آشنایی کافی داشته باشند؛

۱- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان)، صص ۳۵ ۳۶.

ص: ۷۹

۳. مراجعه به یکی از کتابخانههای عمومی و عضویت در کتابخانه؛

۴. از کتابدار بخواهند در انتخاب کتاب مناسب به آنها کمک کنند؛

۵. بهره مندی از بخش مرور و نقد و معرفی کتاب های کودکان در لابه لای صفحات روزنامهها و مجله ها.(۱)

از سوی دیگر، کودکان و نوجوانان به کتاب هایی نیاز دارند که جذاب، عمیق و شیرین و با تجربهها، نیازها، علایق و تواناییهای آنها هماهنگ باشد. همچنین وسیلهای برای شناخت خود، محیط طبیعی و اجتماعیشان به شمار آید که به کنجکاوی ها و افکار و آرمان های بلندپروازانه آنها پاسخ بدهد و خوراکی برای تخیل سرشار و سیال آنان باشد و بر وسعت تجربه های آنان بیفزاید و به آنها لذت خواندن و عمیق شدن را ارزانی دارد و سرانجام، لذت را به علاقه، و علاقه را به عادت بدل کند. چنین کتاب هایی فراوان نیست، ما باید آنها را بیابیم. از میان صدها کتاب کسلکننده و سطحی که به جای اینکه آنها را با زندگی و هرچه در آن است، آشنا سازد، آنان را از زندگی، دور و معیارهای غلطی به آنها القا میکند. همواره برای گزینش کتاب های خوبِ کودک و نوجوان باید ضوابط و استانداردهایی را در نظر گرفت. برخی از این ضوابط عبارتند از:

الف) کیفیت محتوا

الف) کیفیت محتوا

یکی از زمینههای ارزیابی آثار، کیفیت محتوای آنهاست که طبعاً بسیار متنوع است. سنجش کیفیت محتوایی شعر، داستان و غیرداستان، طبعاً نمی تواند با معیارهای یکسان صورت گیرد. تسلط بر بنیان های نقد که در آن ارزش های محتوایی آثار بحث شده است، به انتخاب کننده کمک میکند تا بهترین آثار را برگزینند.(۲) بدون تردید، ارزش محتواییِ آثار ویژه کودکان و نوجوانان، در گرو

۱- شهروز جاویدی، «والدین، کودک و کتاب خوانی»، کتابداری، ۱۳۸۱، ش ۳۸، صص ۱۳۷ ۱۵۲.

۲- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواند (مواد و خدمات کتابخانه ای برای کودکان و نوجوانان، ص ۶۱.

ص: ۸۰

میزان ارتباط این محتوا با زندگی آنهاست. هرچه قدر کودکان بیشتر بتوانند چهره واقعی و خواسته ها و آرمان هایشان را در آن ببینند، بیشتر به آن دل می بندند و از آن اثر می پذیرند. اگر محتوای آثار از زندگی آنها گرفته شده باشد و بتواند فضای انباشته از بی تفاوتیها را بشکند، حتی کودکی را که به تماشای تلویزیون عادت کرده است، برای لحظاتی به خود فرا میخواند. معیارهای دیگری که میتواند درون مایه و محتوای آثار را ماندگاری بخشد، میزان دامن زدن به حس کنجکاوی های کودکان است؛ آثاری که پس از خوانده شدن، ذهن کودک را فعال کند و به نوآوری او دامن بزند تا خط پنهان آن را در کتاب ها و آثار دیگر دنبال کند.

ب) کیفیت نگارش

ب) کیفیت نگارش

آنچه در ارزیابی آثار می تواند کانون توجه باشد، انطباق سطح خوانایی اثر با توانایی های خواننده است. به عبارت دیگر، متن نباید آن چنان ساده باشد که خواننده از تلاش بینیاز باشد و نه آن چنان پیچیده باشد که خواننده را از ادامه خواندن بازدارد و از توانایی هایش ناامید سازد.

ج) کیفیت تصویر

ج) کیفیت تصویر

کودکان، مطالعه را با خواندن تصویر آغاز میکنند و با کسب و گسترش مهارت خواندن، کمکم به متن نیز روی می آورند. ازاین رو، آثار کودکان را بدون تصویر نمی توان تصور کرد. تصویر بخش جداییناپذیر کتاب های کودکان است. تصویر در کتاب های کودکان در بسیاری موارد، همچون متن و در مواردی خاص، حتی بیش از متن در انتقال مفاهیم و اندیشه ها، حالت ها و احساس ها و تخیلات به خواننده، نقش دارد. تصویر در کتاب کودک با متن رابطهای انکارناپذیر دارد و نقش آن به گونه ای است که هر آنچه متن به دلیل محدودیت، قادر به بیان نیست، به تصویر می کشد.

ص: ۸۱

د) کیفیت ارائه

د) کیفیت ارائه

کتاب کودک پدیده‌ای است که از روی جلد تا آخرین صفحه و همچنین پشت جلد آن و حتی اگر روکش داشته باشد، با روکش آن در مجموع یک کتاب را تشکیل میدهد و تکتک عناصر تشکیلدهنده آن در جذب خواننده و نگه داشتن او با کتاب مؤثر است. بنابراین، شکل ظاهری کتاب، یکی از عواملی است که باید ارزیابی شود. قطع کتاب، طراحی صفحات،اندازه حروف، جنس کاغذ و صحافی و حتی روکش کتاب از عواملی به شمار می آید که در زمینه کیفیت ارائه باید در نظر گرفته شود.(۱)

ایجاد عادت به مطالعه

ایجاد عادت به مطالعه

چنان که پیش تر اشاره شد، «عادت به مطالعه» اکتسابی است؛ یعنی همان طور که کودک، خواندن و نوشتن و حساب کردن را می آموزد، می تواند مطالعه را هم فرابگیرد. پس باید روش مطالعه را به وی آموخت و او را به مطالعه عادت داد. بدین ترتیب، مطالعه همانند انجام هر فعالیت دیگری، نیازمند استفاده از روش های درست و ویژه است. پیش از هر چیز باید بدانیم، مطالعه در میان اعضای خانواده به صورت عادتی همیشگی از دوره کودکی، آغاز و در طول دوره تحصیل (ابتدایی، راهنمایی و متوسطه) به صورت مستمر و بی وقفه ادامه داشته باشد. باید با استفاده از امکانات موجود در کتابخانه های شهر و با راهنمایی کتابدار، کتاب های مناسب گروه سنی و دوره تحصیلی کودکان را انتخاب کرد. باید آنان را با ادبیات ویژه خودشان آشنا کرد. برای این کار ابتدا باید اشعار کودکانه برایشان خواند و تا مرحله رسیدن به داستان های علمی، به این روند ادامه داد. بهترین و پربارترین اوقات برای ما و کودکان در طول روز، زمانی است که با یکدیگر کتاب می خوانیم.

۱- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواند (مواد و خدمات کتابخانه ای برای کودکان و نوجوانان، صص ۶۳ ۶۷.

ص: ۸۲

رفتن به کتابخانه را بخشی از برنامه هفتگی مان قرار دهیم. اجازه دهیم کودکان در کتابخانه با داشتن فرصت کافی به سراغ قفسه های کتاب بروند و با نگاه کردن به آن ها، کتاب مورد علاقه شان را انتخاب کنند. گاه نیز آنها را به سمت قفسه هایی که موضوعات آنها ناآشنایند، راهنمایی کنیم تا کتاب هایی را برگزینند که معمولاً انتخاب نمی کنند و از این راه به سمت موضوع های گوناگون و جدید سوق داده شوند و دنیاهای جدیدی را کشف کنند. بسیاری از کتابخانه ها، روزها و ساعات مشخصی در هفته را به داستان خوانی اختصاص می دهند و مسئول کتابخانه هر هفته کتابی جدید معرفی می کند و خوانده می شود.

بسیاری از فیلم های سینمایی و برنامه های تلویزیونی، بر اساس کتاب های منتشر شده ساخته می شوند. اگر کودک ما به فیلم یا برنامه ای علاقه مند است، او را به خواندن فیلم نامه یا کتاب مربوط به آن فیلم تشویق کنیم. در واقع، این روشی ساده برای ایجاد انگیزه و علاقه در کودکانی است که به خواندن کتاب میل ندارند. در عصر اطلاعات که با انبوه فزاینده اطلاعات در قالب کتاب، مجله و روزنامه مواجهه ایم، این منابع بهترین وسایل تشویق نوجوانان و جوانان به مطالعه به شمار می آید. همچنین می توانیم از برنامه های آموزشی موجود در شبکه های جهانی اینترنت بهره مند شویم.

خوش بختانه، هر سال بر شمار نشریه های گوناگون کودکان افزوده می شود. میتوان فرزندان را به خرید و اشتراک نشریه ها و روزنامه های مناسب سن و جنس و شرایط اجتماعی و فرهنگی، تشویق کرد. مناسبت های گوناگون مانند روز تولد و سال نو، فرصت های خوبی هستند تا آنان برای مجله یا روزنامه مورد علاقه شان، مشترک شوند.

به کودکان، اهمیت و ضرورت مطالعه را یادآوری کنیم. به آنها بگوییم که مطالعه، راهی مطمئن برای جهت دار و هدفمند کردن زندگی است. بدین

ص: ۸۳

منظور، بایـد در روزهـای هفته، زمـانی معین را به خوانـدن اختصاص داد تا هریک از اعضای خانواده بتوانـد کتاب، روزنامه یا مجله مورد علاقه اش را بخواند، حتی اگر مدت زمان مطالعه، ۱۵ تا ۳۰ دقیقه باشد. بی شک، پس از مدتی، از علاقه ای که توانسته اید به راحتی در وجود فرزندتان برای مطالعه پدید آورید، شگفت زده می شوید.(۱)

سرانجـام، اینکه بکوشـیم گـاه بخش هـای مهم و جـالب کتابی را برای اعضای خانواده بخوانیم و درباره آن بحث کنیم. با افراد اهل مطالعه و اندیشـمند، ارتباط و با آنها رفت وآمد داشـته باشیم تا شوق و انگیزه مطالعه در اعضای خانواده شعله ور شود. همچنین گاه از فرزنـد خود بخواهیم برایمـان کتاب بخوانـد یا قصه ای را با زبان خودش تعریف کنـد. مهم تر از همه اینکه با رایزنی کارشـناسان برای فرزنـد خود سیر مطالعـاتی و برنـامه کتابخوانی تنظیم کنیم،(۲) افزون بر مـوارد یادشـده، به طـورکلی آنچه جـامعه، کـودک و نوجوان را به سـمت خوانـدن تشویق میکنـد، عزم ملی و همکاری همه نهادها برای برنامهریزی هماهنگ و سازمان یافته است که در روند کار خود باید به این موارد توجه داشته باشند:

والدین را از ارزش های خواندن آگاه کنند؛

آموزگاران، کتابداران و برنامهریزان شبکههای رادیویی، تلویزیونی و مطبوعاتی را برای اجرای برنامههای ترویج کتاب تربیت کنند؛

بسترهای لازم را برای تولید کتاب های مناسب و ارزان آماده سازند؛

در جهت گسترش شبکه کتابخانههای عمومی سرمایهگذاری کنند؛

۱- فریده بیگزاده، «چگونه علاقه به مطالعه را در کودکانمان به وجود آوریم؟»، پیوند، خرداد ۱۳۸۱، ش ۲۷۲، صص ۶۲ و ۶۳.

۲- احمد بهپژوه، «خانواده، کتاب و فرهنگ کتاب خوانی»، پیوند، اسفند ۱۳۸۰، ش ۲۶۹، صص ۵۲ ۶۳.

ص: ۸۴

با دگرگونی نظام آموزشی، راه را برای شکلگیری کتابخانههای مدرسه باز کنند؛

با حمایت از صنعت نشر، زمینهساز تولید کتاب های خوب باشند؛

شبکه توزیع را کارآمد کنند.(۱)

البته بایـد توجه داشت که در فرآینـد ایجاد عادت به مطالعه در کودکان مسـیر هموار نیست و همواره موانعی در این راه وجود دارد. یکی از مقوله هـایی کـه بر خوانـدن کودکـان و نوجوانـان اثرگـذار بـوده و سـبب نگرانی کارشـناسان شـده اسـت، رشـد و توسـعه رسانههـای صوتی و تصویری پیش از تثبیت وضـعیت مواد مکتوب است که برخی از کارشـناسان آن را در رقـابت بـا کتـاب، حتی کتاب های خوب، نیرومنـدتر میبیننـد. به دلیل آنکه کودک در برابر محملهای آگاه شـدن، آموختن و لذت بردن، حق انتخاب دارد، بیشتر به سـمت این رسانهها تمایل نشان میدهـد؛ چرا که از جـذابیت بیشتری برخوردارنـد و معمولاً پیش نیازی برای اسـتفاده از آنها وجود نـدارد. نکته دیگری که میتوان آن را مانع جدی پنداشت، سـطح کیفی آثار چاپی است. همیشه نخواندن را نباید ناشـی از بی علاقگی دانست. محتوای آثاری که در اختیار خوانندگان قرار میگیرد، در پدید آوردن علاقهمندی بسـیار اثرگذار است. نخواندن، گـاه اعتراضـی به محتوای آثـار و کیفیت آنهاست.(۲) همچنین از عوامـل دیگر بی رغبـتی کودکـان به مطـالعه، میتوان به خودداری والدین از راهنمایی و تشویق کودکان به مطالعه، نبود کتاب های مناسب کودکان از نظر کیفی، فقر کتابخانههای مدارس و کتابخانه کودکان در شهرها، کم توجهی

۱- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان، ص ۳۸.

۲- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواند (مواد و خدمات کتابخانه ای برای کودکان و نوجوانان، صص ۲۵ ۲۶.

ص: ۸۵

مسئولان و مربیان مدارس به مطالعه و کتابخوانی، اشاره کرد.(۱) ازاین رو، عادت به مطالعه همچون عادات دیگر، در دوره کودکی، بهتر و مؤثرتر شکل میگیرد. به همین دلیل، کارشناسان و متولیان باید با اهتمام به رفع موانع عادات مطلوب، ایجاد و گسترش فرهنگ مطالعه در کودکان و نوجوانان را در اولویت برنامهریزی های فرهنگی قرار دهند. کودکان و نوجوانان، آینده سازان کشور به شمار می آیند و تقویت و تربیت درست آنان، تضمین توسعه پایدار کشور است و افقی روشن و چشماندازی پرامید پیش رو پدید خواهد آورد.

۱- «بررسی وضعیت کتاب و کتاب خوانی در ایران»، پیام کتابخانه، سال یازدهم، بهار ۱۳۸۰، ش ۱، صص ۶ ۱۱.

ص: ۸۶

ص: ۸۷

فصل پنجم: وضعیت مطالعه در ایران

اشاره

فصل پنجم: وضعیت مطالعه در ایران

ص: ۸۸

ص: ۸۹

(ارزش یک جامعه به وجود افراد کتاب خوان آن جامعه بستگی دارد.

مقام معظم رهبری

کتاب از دیرباز تاکنون، سرنوشت پرفرازونشیبی در ایران داشته است. ایرانیان باستان، نوشته های خود را روی سنگ، کندهکاری میکردنـد یـا روی الواح گِلی زرین و سیمین مینوشتند و گـاه از پوست دبـاغی شـده گـاو استفاده می کردنـد.(۱) از نخستین قرن اسلامی، صنعت کاغذسازی که ماده اصلی کتاب بود، در بسیاری از شهرهای ایران رواج یافت. در دوره صفوی، کتابخانه های ارزشمند و باشکوهی پدید آمد و دوره قاجار نیز با ورود صنعت چاپ به ایران و رواج کتاب های چاپ سنگی در کشور هم زمان بود، امـا در دوره پیشامـدرن، کتـاب، ابزار یـا رسانه انتقال معانی در گسترهای بسیار محـدود بود. در این دوران، نخبگان کتاب می نوشتند و مخاطبان یا خواننـدگان کتاب نیز، نخبگان جامعه به شمار می آمدند. در این دوره، شمار باسوادان اندک بود. در نتیجه، مطالعه کتاب به گروه های اجتماعی محـدودی ماننـد نخبگان سیاسـی، درباریان، روحانیان و ثروتمنـدان محـدود می شـد. در چنین وضعیتی، طبیعتاً مباحث و موضوعاتی که در دنیای کتاب ارائه میشد، متناسب با نیازها و

۱- محمدحسن رجبی، مروری کوتاه بر تاریخ کتاب در ایران: از آغاز تا کنون، ص ۱۱.

ص: ۹۰

علاقه مندی نخبگان بود. اساساً توده‌های مردم از کتاب به عنوان ابزاری برای تولید و انتقال فرهنگ استفاده نمیکردند. به همین دلیل، برای توده‌ها، آیینها و مناسک، شاید عمده‌ترین رسانه تولید و انتقال فرهنگ به جای کتاب بود. همین طور افزون بر محدود بودن قلمرو موضوعی کتاب ها، در دوران پیشامدرن کتاب بیشتر دارای معنای قدسی و متافیزیکی بود.(۱) ابنندیم در کتاب الفهرست یاد میکند پس از اینکه اسکندر بر فارس و کاخ داریوش دست یافت، فرمان داد گنجینه‌های دانش آن را که به زبان پهلوی بر سنگ ها و لوحها نوشته شده بود، به زبان های قبطی و یونانی برگردانند و آنها را به مصر فرستاد تا در کتابخانه اسکندریه نگه داری شود، گرچه بسیاری از کتاب ها را سوزاند و نابود کرد.(۲)

به باور اندیشمندان، توسعه فرهنگی، اصلاح و تحول وضعیت موجود و تجلی تواناییها و استعدادهای نهفته در جهت هموار کردن و تسریع فرآیند پیشرفت جامعه در جنبه های گوناگون است. در زمینه تعالی این نوع توسعه، شاخص های متعددی نقش ایفا میکنند که کتاب در این میان بیش از هر عاملی اهمیت دارد. در این میان، ترویج فرهنگ کتابخوانی از جایگاه ویژه ای برخوردار است. بیتردید مطالعه و کتابخوانی، ابزار اصلی افزایش سطح آگاهی و دانش همگان است.(۳) مطالعه کتاب های مفید و مناسب به افراد امکان میدهد تا با تأمل در مطالب و محتوا، حقیقت زندگی شان را در آن بیابند، ظرفیتها و مهارت های شناختی وجودی شان را ارتقا بخشند و در همان حال، از لذتی واقعی و کمیاب

۱- نعمتالله فاضلی، «درآمدی جامعهشناختی به پدیده و گفتمان کتاب در ایران معاصر»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۴ ۴۹.

۲- محمدحسین خاکسار، کتاب یا پاسدار دانش و تمدن بشر، ص ۴۳ ۴۴.

۳- محمد اسماعیلزاده، «راهبردهای تحقق فرهنگ کتاب خوانی در سطح جامعه»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۱۱۰ ۱۲۴.

ص: ۹۱

بهره گیرنـد، امـا بـا وجود تولیـد انبوه کتاب، دسترسـی زیاد و نرخ بالای سواد، کتابخوانی جایگاه والایی در فرهنگ فراغتی ایرانیان ندارد.(۱)

بر اساس اطلاعات موجود در سال ۱۳۲۰، در سراسر ایران، شمار ۳۲۸ عنوان کتاب، چاپ شده است. این تعداد تا سال ۱۳۴۲ تا ۸۰۰ عنوان در نوسـان بوده است. اگر بخواهیم متوسـطی از این آمار ارائه دهیم، در فاصـله سال های ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۷، متوسط تولید کتاب ۲۵۰۰ عنوان کتـاب در سال است. کمتر از سه دهه بعـد، این رقم به ۵۲ هزار و ۷۹۸ عنوان در سال ۱۳۸۵ رسید. این ارقام، ۱۹ هزار درصـد رشد را نشان میدهد. در چند سال گذشـته نیز آمار نشـر کتاب افزایش یافته و به ۷۰ هزار عنوان تـا پایان ۱۳۸۹ رسیده است. این رشـد همراه بـا رشـد شـمار مراکز نشـر، صـنعت چـاپ، توزیع و فروش کتـاب بوده است. براسـاس این آمـار، تـا پیش از انقلاب اسـلامی، شـمار ناشـران ایران در تهران و شهرستان ها، به بیش از ۲۰۰ مؤسـسه و ایـن رقم در سه دهه اخیر، به ۵۰۰۰ در سال ۱۳۸۹ رسیده است. همچنین ۴۲۴۹ کتاب فروشی و ۲۰۰۰ کتابخانه عمومی تا سال ۱۳۸۹ در کشور فعال بوده است.(۲) باوجود رشدی که در این آمارهای فوق مشاهده میگردد، در مباحث بعدی خواهیم دید که در وضـعیت کتابخوانی و گرایش مردم به مطالعه تغییر قابل ملاحظهای ایجاد نشده است.

نامهربانی با یار مهربان

نامهربانی با یار مهربان

یکی از معیارهای سـنجش رشد فرهنگی و فکری هر ملت و کشوری در تعداد کتابخانه ها، کتاب فروشـی ها، کتاب های چاپ شده و کتاب خوان های آن

۱- محمد سعید ذکایی، «خواندن برای لذت و لذت های خواندن»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۶۹ و ۵۰.

۲- «درآمدی جامعه شناختی به پدیده و گفتمان کتاب در ایران معاصر»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۴ ۴۹.

ص: ۹۲

جامعه است. بالاـ بودن میزان مطالعه و کتابخوانی در جهان یکی از شاخص های توسعه یافتگی شناخته شده است، چنان که در جوامع توسعه یافته، کتابخوانی سرانه بالایی را به خود اختصاص می دهد و متقابلاً در جوامع توسعه نیافته به علت بالا بودن نرخ بی سوادی از یک سو، و مطالعه نکردن کتاب از سوی باسوادان این جوامع از سوی دیگر، سرانه کتابخوانی در این کشورها، رقم پایینی دارد. در ایران که جزو کشورهای در حال توسعه است، با وجود افزایش شمار باسوادان، همچنان آمار ناچیز مطالعه معضلی است که پی آمد فراوانی را به شکل غیرمستقیم درپی داشته است. با وجود تحولات اجتماعی و فرهنگی در دو دهه اخیر، هنوز کتاب موقعیت مناسب خود را نیافته؛ زیرا براساس گفته مسئولان، میزان باسوادی به ۸۰ درصد رسیده و شمارگان چاپ کتاب با آهنگ رشد دانش اندوختگان، بی تناسب است.(۱)

همان گونه که بیان شد، از شمار کتابخانهها، شمارگان کتاب های چاپ شده، میزان و شیوه خرید کتاب و میزان مطالعه و کتابخوانی میتوان دریافت که فرهنگ در ایران چه جایگاهی دارد و به این شکل، رشد و توسعه یا افول و عقب گرد ملتی را میتوان بررسی کرد. برای اینکه بدانیم شمارگان کتاب در ایران چه قدر پایین است، این آمار را با آمار کشور تاجیکستان مقایسه میکنیم. در جمهوری تاجیکستان، شمارگان متوسط کتاب در حدود ۵۰ هزار نسخه برای ۵ میلیون نفر است. اگر شمار مطالعه کنندگان تاجیکستان را، که در سطح پایینی است، معیار قرار دهیم، متوسط شمارگان کتاب با توجه به جمعیت ایران، باید ۶۵۰ هزار نسخه باشد، نه ۵۰۰۰ نسخه! به عبارت دیگر، مردم تاجیکستان با درآمد محدود و پایینتر از ما، ۵/۲ درصد

۱- بتول رحمانی، «بررسی تعداد مقالات و گزارش های منتشر شده درباره کتاب و کتاب خوانی در سال های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ و تطبیق آنها»، فصل نامه کتاب، بهار ۱۳۸۲، ش ۵۳، صص ۱۱ و ۱۲.

ص: ۹۳

بیش از ایرانیان، کتاب میخوانند. این در حالی است که نوجوانان و جوانان بیش از نصف جمعیت ایران را تشکیل میدهند که باید بیش از گروه های سنی دیگر، تشنه دانش و مطالعه باشند.(۱)

امروزه با وجود افزایش جمعیت شهرها و رشد آمار باسوادی و فراهم آمدن بسیاری از لوازم و زمینههای رشد فرهنگی و آگاهیهای عمومی، بازار کتاب با تحرکی که نشان دهنده روی آوردن عموم مردم به کتاب و ایجاد طبقهای عظیم از کتاب خوانان باشد، همراه نیست و همچنان متوسط شمارگان کتاب، بین ۱۰۰۰ تا حداکثر ۵۰۰۰، در نوسان است. طبیعی است که این شمارگان برای کتاب، نه تنها از نظر اقتصادی تأمینکننده هزینههای تمام شده کتاب نیست، بلکه تأمینکننده زندگی نویسندگان و محققان و مترجمان و کتاب فروشان و ناشران نیز نمیتواند باشد. در نتیجه، نه ناشران از کارشان خشنودند و نه نویسندگان و محققان. حاصل سال ها کار و تلاش آنها در چاپ خانهها خاک می خورد یا ناشران آنها، حقوق مادی ایشان را نادیده می گیرند و نویسندگان دیگر انگیزهای برای تألیف و تصنیف کتاب ها ندارند و طبعاً همان معدود کتاب خوان باقی مانده نیز ناراضی و نگرانند؛ چرا که کتاب های مطلوب خود را نمییابند یا توانایی خرید آنها را ندارند.(۲)

وضع نامطلوب کتاب و کتابخوانی به گونهای است که براساس نتایج پژوهشی، ۴۹ درصد خانوادههای ایرانی، در سال کتاب غیردرسی نمیخرند. ۳۱ درصد خانوادهها نیز بین یک تا پنج جلد و ۱۱ درصد بین شش تا ده جلد کتاب میخرند. در این میان، فقط ۸ درصد بیش از ده جلد کتاب در

۱- میرعمادالدین فریور، «کتاب خوانی در کشور ما فراگیر نیست»، نشاط، ۵ خرداد ۱۳۷۸.

۲- منصور رستگار فسایی، «وضع نگرانکننده کتاب و کتاب خوانی در کشور»، ادبستان، ش ۴۲، صص ۴۰ ۴۳.

ص: ۹۴

سال می خرند؛ درحالی که بنابر آمارهای رسمی، مردم ایران روزانه ۳۵ میلیارد سیگار میخرند.(۱)

علاوه بر آن، کتابخوانی میان تحصیلکردگان نیز وضعیت خوبی ندارد. براساس بررسی مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران (ایسپا) که در میان ۴۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه های تهران صورت گرفته است، ۳/۶۲٪ دانشجویان، کمتر از یک ساعت در شبانه روز مطالعه می کنند. در این میان، ۸/۱۷٪ کمبود وقت، ۵/۱۵٪ حجم فراوان تکالیف دانشگاهی و ۴/۱۱٪ دانشجویان، گرانی کتاب را از موانع مطالعه بر شمرده اند.(۲) نظرسنجی دیگری که در آبان سال ۷۵، در میان مردم تهران و درباره کتابخوانی به طور اعم صورت گرفته است، نشان می دهد، در میان جمعیت باسواد و تحصیل کرده، فقط ۳۲ درصد کتاب خوان وجود دارد که از این گروه، حدود ۱۳ درصد عادت به کتابخوانی دارند.(۳) اگر بخواهیم مقایسه کنیم، باید گفت ۳۰ درصد از دانشآموزان و دانشجویان کشور ما مطالعه میکنند که در مقایسه با وضعیت مطالعه در کشورهای پیشرفته، نگرانکننده است. کافی است این نتایج را با نتایج پژوهشی مقایسه کنیم که در سال ۲۰۰۵ انجام گرفت. این آمار نشان میدهد، ۶۶ درصد مردم روسیه، کتاب خوان هستند که ۲۶٪ از این افراد، به طور مرتب کتاب میخوانند. همچنین شمار کتاب های موجود در کتابخانههای خانگی، به طور متوسط ۳۰۰ عنوان است.(۴)

۱- «آغاز هفته اهدای کتاب»، گلبرگ، دی ۱۳۸۳، ش ۵۸، ص ۵۹

۲- محمدعلی قناویزچی و محمد رضا داورپناه، «بررسی عوامل تسهیل کننده و بازدارنده مطالعه و رابطه نگرش به مطالعه و کتاب خوانی با الگوی انگیزشی مزلو»، کتابداری و اطلاع رسانی، سال دهم، زمستان ۱۳۸۶، ش ۴، صص ۸۹ ۱۱۰.

۳- شهلا کاظمیپور، «چگونگی گرایش جوانان به کتاب و کتابخوانی»، کتاب ماه کلیات، آبان ۱۳۸۰، ش ۴۷، صص ۶ ۱۵

۴- ابوذر ابراهیمیترکمان، «فرهنگ کتاب خوانی در میان روسها»، اطلاعیابی و اطلاعرسانی، سال دوم، خرداد ۱۳۸۷، ش ۸، ص ۹.

ص: ۹۵

از سوی دیگر، نه تنها مطالعه و خوانـدن کتاب وضـعیت مطلوبی ندارد، بلکه از نظر مطالعه منابع اطلاعاتی دیگر، مانند مطبوعات نیز جایگاه درخوری نداریم. طبق برآورد یونسکو، باید روزانه ۶ میلیون نسخه روزنامه در ایران انتشار یابد، حال آنکه روزانه فقط ۵/۱ میلیون نسخه چاپ می شود. تعداد روزنامههای منتشره در پاکستان، ۱۰ و در ترکیـه ۲۰ برابر عنـاوین روزنـامه در ایران است و نیز مطالعه سرانه روزنامه در هر هزار نفر در ژاپن، ۵۳۶ نفر، ترکیه علیه السلام ۵ نفر، پاکستان ۵۰ نفر و ایران ۱۰ نفر است.(۱) علاوه بر آن، از نظر کمی و کیفی، شواهـد نشان میدهد، کیفیت مطالعه نزد افراد پایین است. برای نمونه، در یکی از تحقیقات صورت گرفته به این نتیجه رسیدهاند که میزان آگاهی دانشـجویان از شیوههای مطالعه از عوامل اثرگذار در افت تحصیلی نظام آموزشی به شمار می آیـد. عـادت به مطـالعه هماننـد بسیاری از عادتهـای دیگر در دوران کـودکی شـکل میگیرد. به همین دلیـل، آموزش مطـالعه و کتـابخوانی، امر سرنوشـتسازی است. پژوهش هـا نشـان میدهـد، پـدر و مـادر میتواننـد در شـکلگیری عـادت به مطالعه در کودکان، نوجوانان و جوانان (دانش آموزان، دانشـجویان) خود نقش بسیار مهمی داشته باشند.(۲) ازاین رو، آموزش شیوههای صحیح مطالعه و گسترش گرایش به مطـالعه،جزو مبـاحثی است که بایـد کارشـناسان و متولیان فرهنگی کشور به آن توجه داشـته باشـند. چشانـدن لـذت کتـابخوانی بـه افراد جـامعه، به برنـامهریزی دقیـق و فرهنگسـازی عالمـانه نیـاز دارد؛ موضـوعی که در کشورهـای دیگر به آن پرداخته اند. در پژوهشی که کلارک و همکارانش در سال ۲۰۰۸ انجام دادند،

۱- عبـدالکریم قریب، چرا شـمار کتـاب خوان در کشور ما کم است؟، چاپ شـده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، ص ۲۵۱.

۲- سید عباس رضوی و غلامحسین رحیمیدوست، «نقش دانشگاه در افزایش میزان مطالعه کتاب از دیدگاه دانشجویان»، روانشناسی و علوم تربیتی، صص ۴۹ ۷۱.

ص: ۹۶

بیشتر جوانان انگلیسی (۵۸ درصد) از مطالعه زیاد لذت میبرند و خودشان را در گروه کتاب خوانان حرفهای قرار میدهند. همچنین بیشتر جوانان (۷۱ درصد) خودشان را اهل مطالعه میدانند.(۱) بر اساس تحقیقی دیگر که وضعیت کتابخوانی در میان کودکان و نوجوانان ایالات متحده را بررسی کرده است، ۷۸ درصد آنها معتقدند اگر کتابخوانی حرفهای نباشند، در آینده با شرایط دشواری روبه رو خواهند شد. همچنین ۸۷ درصد آنها میگویند باید کتابخوانی حرفه ای باشند تا در آینده بتوانند حرفه مناسبی پیدا کنند.(۲)

از سوی دیگر، با وجود سفارشها و تأکیدهای گوناگون که مسئولان و کارشناسان درباره وضعیت کتاب و کتابخوانی، در سال های اخیر داشتهاند، پژوهش های جدید آمار امیدوارکنندهای ندارند. بر اساس نظرسنجی که در تهران میزان مطالعه و مسائل مربوط به آن را در سال ۱۳۹۰ بررسی کرده است، ۳۶ درصد افراد اهل مطالعه نیستند و فقط پنج درصد تهرانی ها به طور حرفه ای مطالعه می کنند. در این پژوهش، برای افرادی که اصلاً مطالعه نمی کنند یا کم مطالعه می کنند، اصلی ترین دلیل، کمبود وقت و وجود مشکلات عنوان شده است.(۳) پژوهش جدیدتر و گستردهتری که با عنوان «آسیبشناسی فرهنگ مطالعه در بین جوانان ایرانی» و در بین ۱۵۳۰۷ نفر از افراد ۱۸ تا ۳۵ سال در تهران و ۳۱ شهر کشور انجام شده است، نشان می دهد تنها ۴/۲۲ درصد ترجیح میدهند اوقات فراغتشان را با مطالعه کتاب

۱- کریستینا کلارک و سارا اوزبورن و رودی آکرمن، نگرش جوانان انگلیسی نسبت به مطالعه تحقیقی در زمینه تأثیر خانواده، هم سالان و مدرسه بر مطالعه افراد، به اهتمام حمید قبادی و محمد اللهیاری فومنی و اشرف راضی، ص ۱۹.

۲- مری پوپ آزبرن و دیگران، بررسی وضعیت مطالعه کودکان و نوجوانان در امریکا، به اهتمام حمید قبادی و دیگران، تهران، شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر، ۱۳۸۸، ص ۲۴.

۳- پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۳۶ درصد شهروندان تهرانی اصلاً مطالعه نمی کنند (گزارش نظرسنجی)، در: پایگاه اینترنتی خبرگزاری کتاب ایران: http://www.ibna.ir/vdcfj1dyyw6dmxa.igiw.html (بازیابی در ۲۰/۰۴/۱۳۹۱)

ص: ۹۷

پُر کنند؛ درحالی که ۵۲ درصد از آنها در اوقات فراغتشان تلویزیون تماشا می کننـد. این آمار نشان میدهد، مردم افزون بر آنکه به مطالعه به مثابه نوعی سرگرمی می نگرنـد، مطالعه در بین سرگرمیها نیز جایگاه مناسبی نـدارد. همچنین این تحقیق متوسط مطالعه غیردرسیِ پاسخ گویان را فقط ۴۳ دقیقه در شبانهروز برآورد کرده است.(۱)

موانع گرایش به مطالعه

اشاره

موانع گرایش به مطالعه

با در نظر گرفتن پیشینه درخشان تاریخی و دینی کشورمان، میزان رویکرد افراد به مطالعه و کتابخوانی در مقایسه با دیگر جوامع، در سطح بسیار پایینی قرار دارد. در بیشتر خانوادهها، کتاب جایی نـدارد و پـدر و مادرها، مطالعه و کتابخوانی را به کتاب های درسی محدود میکنند. با وجود، فعالیت های گستردهای که پس از انقلاب در زمینه توسعه مسائل فرهنگی و به ویژه کتاب و کتابخوانی به وسیله سازمان هایی مانند وزارت ارشاد، صدا و سیما و به تازگی از سوی شهرداری و سازمان های وابسته به آن صورت پذیرفته و همچنین برگزاری منظم نمایشگاه های بینالمللی و استانی، در زمینه شمارگان کتاب یا وضعیت نشر یا میزان مطالعه افراد تغییر چشم گیری پدید نیامده است. کارشناسان و پژوهشگران در نتایج پژوهش هایشان، موانع متعددی را در مقابل گسترش فرهنگ مطالعه و کتابخوانی بیان کرده اند که در ادامه به برخی از آنها اشاره میشود:

۱. کمبود وقت

۱. کمبود وقت

بسیاری از مردم، نداشتن وقت کافی را مانعی برای مطالعه و کتابخوانی می داننـد. تصور، این است که این مشکل، به دلیل کافی نبودن درآمد مردم و پرداختن به

۱- مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، آسیبشناسی فرهنگ مطالعه در بین جوانان ایرانی، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱. (پژوهش چاپ نشده)

ص: ۹۸

چنـد حرفه برای تأمین زنـدگی پدید آمده است. ازاین رو، بیشتر مردم، ترجیح می دهند در وقت باقی مانده شان، تفریح و استراحت کنند. چنان که «وقت نداشتن» و «دسترسی نداشتن به منابع خواندنی» از مهم ترین دلایل بی علاقگی به مطالعه از سوی پاسخ گویان در پژوهشـی کـه در بین جوانـان صـورت گرفته، بیـان شـده است.(۱) بـا وجـود ایـن، اگر بـه چگـونگی میزان گرایش بـه مطـالعه و کتـابخوانی در دیگر جوامع بنگریم، بـاور این تصور عمومی، کمی مشـکل به نظر میرسـد؛ چرا که در بسـیاری از کشورهـا، افراد در کمترین زمان ممکن از جمله حضور در صـفهای انتظار، مدت زمان رسـیدن به مقصد در وسایل نقلیه عمومی، هواپیما و دیگر مکان های عمومی، به طور مستمر به مطالعه میپردازند. ازاین رو، نداشتن وقت کافی اگر توجیه و بهانه ای بیش نباشد، به نظر میرسد بیشتر به مدیریت نکردن زمان در زندگی فردی و اجتماعی مرتبط باشد.

۲. گرانی کتاب و تنگناهای اقتصادی

۲. گرانی کتاب و تنگناهای اقتصادی

وابسـتگی به خـارج به دلیـل تولیـد ناکـافی داخلی، قیمت کاغـذ را افزایش داده و گرانی کاغـذ و خـدمات نشـر، بر قیمت کتاب اثر گذاشته است. بسیاری از مردم، به دلیل قدرت خرید اندک، به جز موارد ضرورت تحصیلی و شغلی، به سراغ کتاب نمیروند. سقراط معتقد بود وقتی جامعه فرزانگی و سـعادت می یابد که خواندن، کار روزانه اش باشد.(۲) همواره در جوامع جهان سوم، از یک سـو فرزانگـان راه پیشـرفت و توسـعه را گسترش کتابخوانی و راه انـدازی کتابخانه ها اعلام کرده انـد و از سوی دیگر، همواره شـرایط و اوضاع به گونه ای بوده که در این جوامع خواندن کتاب و ایجاد کتابخانه، مغفول افتاده و به امری غیر ضروری بدل شده است.(۳)

۱- مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، آسیبشناسی فرهنگ مطالعه در بین جوانان ایرانی، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱. (پژوهش چاپ نشده)

۲- رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، ص ۶۴۷.

۳- «مقدمهای بر آسیبشناسی مطالعه در کشورهای جنوب»، فصل نامه کتاب، پاییز ۱۳۸۱، ش ۵۱، صص ۱۱۶ ۱۲۵.

ص: ۹۹

۳. معضلات نظام آموزشی

۳. معضلات نظام آموزشی

بی گمـان، گذشـتن از دبسـتان، دبیرسـتان و دانشـگاه، برای دست یافتن به مـدرک تحصـیلی بالاتر، مزایای مادی بیشتری دارد، ولی دست یـابی به این نتیجه، مسـتلزم آن است که در این مـدت، فرد مهـارت و آگاهیهای لازم را به دست آورد؛ ولی متأسـفانه ساختار آموزشـی مـا در جهت مـدرکگرایی عمل میکنـد. ازاین رو، معلومات فرد در حـد جزوههای کلاسـی است. در این صورت، چگونه میتوان انتظـار داشت که پرورشـیافتگان چنین فرهنگی، به مزایـای دیگر و عـالیتر سواد بیندیشـند و بـا اسـتفاده از این وسـیله منـاسب، درصـدد گسـترش دیـد اجتمـاعی و افزایش سـطح معلومـات خویش برآینـد؟ ازاین رو، بیشتر مردم جـامعه نه تنهـا به مطـالعه کتـاب علاقهای نشان نمیدهند، بلکه تحت تأثیر این گمان نادرست که مطالعه کتاب های غیردرسـی به پیشـرفت فرزندان در زمینه تحصیلی آسیب می رساند، مانع آن میشوند که فرزندانشان به مطالعه این گونه کتاب ها رو آورند.(۱)

همچنین نظام وارداتی تعلیم و تربیت، در بیشتر کشورهای توسعهنیافته مانند وصله ناجوری است. نظام آموزشی در بیشتر این جوامع، تکمحور است و معمولاً بر اساس کتاب یا جزوه درسی شکل می گیرد و آموزگاران و دانش آموزان، خود را از هر گونه مراجعه به دیگر منابع اطلاعاتی بی نیاز می دانند. به ویژه در مراحل آغازین تحصیل به کتاب های غیر درسی هیچ ارجاعی صورت نمی گیرد. در مراحـل بعـدی حتی در سـطوح عـالی، مراجعه به کتـاب هـای غیردرسـی و منـابع اطلاعاتی، حالتی صوری دارد و بیشتر برای رفع تکلیف است تا انجام دادن وظیفه. پژوهش ها نشان می دهد افرادی که در

۱- محمد اسماعیلزاده، «راهبردهای تحقق فرهنگ کتاب خوانی در سطح جامعه»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۱۱۰ ۱۲۴

ص: ۱۰۰

مراحـل نخستین تحصـیل به کتابخوانی رو آورده انـد، در مراحل دیگر تحصـیل، به کتاب و کتابخانه بیشتر مراجعه داشـته انـد.(۱) از سوی دیگر، بر اسـاس آمـار سال ۷۶، حدود ۶۹٪ مـدارس و آموزشـگاه هـای کشور کتابخانه ندارنـد. در واقع، از ۱۰۸ هزار واحد آموزشـی در سراسر کشور، فقط حدود ۳۴ هزار مـدرسه، کتابخانه دارنـد و آمار کتاب های موجود در این کتابخانهها، ۱۸ میلیون و ۹۰۰ هزار جلـد است، یعنی یـک جلـد کتاب به ازای هر دانشآموز، درحالی که در ژاپن، ۴/۹۹ درصد مدارس ابتدایی، ۸/۹۸ درصد مـدارس راهنمایی و ۱۰۰ درصـد دبیرسـتان ها، کتابخانه دارند.(۲) این وضـعیت مسـئولیت دسـتاندرکاران و مدیران نظام آموزشـی کشور را سنگین تر می سازد.

افزون بر آن مواردی ماننـد ضـعف کتابخـانه هـای مـدارس از نظر کتـاب و امکانات لازم در کتابخانه، نامناسب بودن محل اسـتقرار کتابخـانه، نامنـاسب بودن فضـای فیزیکی کتابخـانه از نظر فضا، نور، رنگ، نداشـتن سالن، میز و صـندلی مطالعه، نبودن فعالیت های جنبی و جذاب در برنامه کاری مدارس، توجه نکردن معلمان و کارکنان مدارس به کتاب و تشویق دانش آموزان به مطالعه، نداشتن انگیزه کـافی برای مطـالعه و کتـابخوانی، کمبود وقت فراغت دانش آموزان بـا عنوان مطالعه و کتابخوانی در برنامه درسـی مـدارس، اختصاص نداشتن درسی مشخص با عنوان «مطالعه و کتابخوانی»، ناکافی بودن تبلیغات در زمینه استفاده از کتاب، بهره مند نشدن از روش هـای علمی و مطلوب برای اداره کتابخـانه هـای مـدارس، نبود ساعت قصه و کتابخوانی و خلاصه نویسـی کتاب در مـدارس، ناکافی بودن مسابقات کتابخوانی و خلاصه نویسی

۱- «مقدمهای بر آسیبشناسی مطالعه در کشورهای جنوب»، فصل نامه کتاب، پاییز ۱۳۸۱، ش ۵۱، صص ۱۱۶ ۱۲۵.

۲- «بررسی وضعیت کتاب و کتاب خوانی در ایران»، پیام کتابخانه، سال یازدهم، بهار ۱۳۸۰، ش ۱، صص ۶ ۱۱.

ص: ۱۰۱

دانش آموزان، نبود جلسات نقد و بررسی کتاب با حضور دانش آموزان، مشخص نبودن جایگاه کتاب و کتابخانه در مدارس، محدود شدن قفسه کتابخانه مدارس به کتاب های درسی، کم رنگ بودن جایگاه تحقیق و مطالعه در مدارس، بی توجهی به نیاز دانش آموزان و دست اندرکاران آموزش درباره مقوله کتاب و بی اعتنایی مدیران مدارس به مسائل و مشکلات و نیازهای کتابخانه، حذف پست کتابدار در نظام آموزش و پرورش کشور، رایج بودن «جزوهخوانی» در مراکز آموزش عالی، شیوع «مدرکگرایی» در میان دانشجویان و دانش آموختگان، تکالیف بسیار دانشآموزان و حجم فراوان کتاب های درسی و تأکید بر حفظ کردن مطالب آن، نبود امکانات لازم برای تعمیق فرهنگ مطالعه در مدارس، غنی نبودن کتابخانه های مدارس و خانوادهها و مواردی از این دست را که با نظام آموزشی ارتباط دارند، از دیگر موانع کتاب و کتابخوانی باید به شمار آورد.(۱)

۴. تأثیر رسانه های تصویری

۴. تأثیر رسانه های تصویری

گسترش روزافزون رسانههای تصویری، به تدریج عادات خواندن و قلمروی فرهنگ مکتوب را محدود کرده است. بی گمان، امروزه تماشای تلویزیون یکی از سرگرمی های اصلی مردم است که اگر به طور اصولی و کنترل شده از آن استفاده نشود، کاهش مطالعه و کتابخوانی را درپی خواهد داشت.

۵. استعمار اطلاعاتی

۵. استعمار اطلاعاتی

مفاهیمی همچون «آزادی اطلاعات» یا «جریان متوازن اطلاعات»، چنان که در اعلامیه جهانی ۱۹۴۸ بیان شده، نتیجه طبیعی و حق اولیه آزادی بیان و عقیده

۱- حمیدرضا چاکری، «کتابخانه، مطالعه کتاب و موانع و راهبردهای بهینهسازی»، کتاب ماه کلیات، دی و بهمن ۱۳۸۴، ش ۹۷ و ۹۸، صص ۱۰۸ ۱۱۱.

ص: ۱۰۲

است، اما عملاً ـ در جهان سوم، سخن گفتن از «جریان متوازن اطلاعات» غیر واقعی است. مفهوم جریان آزاد اطلاعات، در عمل به سود کسانی کار کرده که دارای بزرگ ترین منابع ارتباطی هستند و همواره جریانی یک سویه بوده است. طراز مبادله اطلاعات کشورها نشان می دهد میزان تولید اطلاعات در جهان سوم بسیار ناچیز است و عملاً ـ صاحبان اطلاعات که یا خارجی اند یا اطلاعات آنها از خارج مرزها سرچشمه می گیرد، قدرتی عظیم در اختیار دارند تا اندیشه هایی را رواج دهند که برای اکثریت می پسندند. بی اعتمادی به ورودی اطلاعات و همچنین فقر ارتباطی سبب می شود میزان گرایش به اطلاعات در این جوامع بسیار کاهش یابد. فرد جهان سومی که عملاً ـ در تعلیم و تربیتش به این سو گرایش نیافته است، در ایام بزرگ سالی نیز تجهیزات و امکانات لازم را برای بهره گیری بهینه از اطلاعات فراهم نمی بیند. ازاین رو، هیچگاه این بهره گیری در وجود وی نهادینه نمی شود.(۱)

۶. نبود کتابداران و اطلاع رسانان متخصص

۶. نبود کتابداران و اطلاع رسانان متخصص

در بسیاری از کشورهای توسعه نیافته، متخصصان در رأس کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی قرار نگرفته اند. در بیشتر کتابخانه های این کشورها، استانداردهای لازم در ساختار نیروی انسانی مراعات نمی شود. به کار نگرفتن افراد واجد شرایط سبب می شود کتابخانه ها بی تحرک بمانند و به انبار کتاب تبدیل شوند. هدایت نادرست مراجعان و به کار نگرفتن فنون لازم برای جذب و جلب خوانندگان بالقوه کتاب، از عوامل اثرگذار در زمینه مطالعه نکردن در این کشورها به شمار می آید.(۲)

۱- «مقدمهای بر آسیبشناسی مطالعه در کشورهای جنوب»، فصل نامه کتاب، پاییز ۱۳۸۱، ش ۵۱، صص ۱۱۶ ۱۲۵.
۲- «مقدمهای بر آسیبشناسی مطالعه در کشورهای جنوب»، فصل نامه کتاب، پاییز ۱۳۸۱، ش ۵۱، صص ۱۱۶ ۱۲۵.

ص: ۱۰۳

۷. کمبود اطلاع رسانی در زمینه کتاب

۷. کمبود اطلاع رسانی در زمینه کتاب

فرهنگ کتابخوانی زمانی در جامعه ما گسترش مییابد که نظام اطلاعرسانی کارآمدی برقرار باشد و یافتههای اطلاعاتی و اشاعههای اطلاعاتی نیز مبنای تصمیمگیری قرار بگیرد. فعالیت هایی که خبر چاپ کتاب ها و مقالات را درست بازتاب دهند، گزارشهای تحقیقاتی را بشناساند و در جریان اخبار محافل علمی فرهنگی باشد، در محدوده وظایف نظام اطلاعرسانی است.(۱)

۸. بیگانگی خانواده ها با کتابخوانی

۸. بیگانگی خانواده ها با کتابخوانی

خانواده، نهاد اثرگذاری در مراحل رشد و بالندگی کودکان به شمار میآید و در نهادینه کردن فرهنگ مطالعه و کتابخوانی نقش سرنوشتسازی دارد. محیط و شرایط خانواده و روش تربیتی و آموزش والدین در انس کودک با کتاب نقش بسزایی دارد. کودکی که با کتاب آشنا میشود، از هم نشینی و دوستی با کتاب لذت خواهد برد. ناگفته پیداست که کتاب و کتابخوانی در میان خانوادههای ایرانی جایگاه شایستهای ندارد. ازاین رو، آشنا نبودن کودکان با مطالعه در خانواده، اختصاص نیافتن وقت مناسب در منزل برای مطالعه کودکان، استفاده نکردن خانوارها از ابزار قصه و داستان، حاکم بودن رسانه های دیداری و شنیداری بر فضای خانواده به جای حاکم بودن فرهنگ مطالعه، مهیا نبودن امکانات لازم در خانه برای مطالعه افراد خانواده، توجه ناکافی اولیای خانواده به اهمیت کتاب و مناسب ندانستن آن به منزله یکی از بهترین کالاهایی که می توان به فرزند خود در مناسبت های مهم اهدا کرد، مرسوم نبودن قصه خوانی از روی کتاب در خانهها، اختصاص نداشتن بودجه مشخص از درآمد خانواده برای خرید کتاب و مطالعه آن، بی اعتقادی

۱- «راهبردهای تحقق فرهنگ کتاب خوانی در سطح جامعه»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۱۱۰ ۱۲۴.

ص: ۱۰۴

خانوادهها به مطالعه به مثابه وسیلهای برای آرامش بیشتر، بیسوادی و کم سوادی والدین و نگرش نادرست آنان به کتاب و...، از موانع اصلی فراروی ترویج فرهنگ مطالعه در میان خانوادهها به شمار میآید.(۱)

۹. نداشتن احساس نیاز به مطالعه

۹. نداشتن احساس نیاز به مطالعه

یکی از عوامل کتابگریزی، بی نیازی به مطالعه است. تا وقتی افراد جامعه نیاز واقعی و درونی به خواندن در خود احساس نکنند، حتی بسیاری از مطالعهکنندگان نیمهحرفهای ما، خواندن کتاب را از اولویتهای چندم زندگی خود به شمار میآورند. افزون بر آن، کتاب و کتابخوانی هنگامی می تواند به مثابه ضرورتی در زندگی جا بیفتد که مخاطبان خود را به لذت بهره گیری از کتاب آشنا کرده باشیم. همان گونه که لذت «پول» و دست یابی به آن، آدمی را به تکاپو وا میدارد، لذت کتابخوانی نیز باید کشف شود تا دانشآموزان و فرهیختگان علوم گوناگون، پژوهشگر بار آیند.

کتابخوانی کار لذت بخشی است که تا آن لذت به روح کسی نرسد، آن را نچشد و حظی نبرد، نمیتوان از شخصی توقع داشت که کتاب خوان بار آید. راه های دست یابی به لذت کتابخوانی را میتوان از ویژگیهای روحی و روانی دانشآموختگان به دست آورد. کمبود کتابخوانی در کشور ما، مشکلی فرهنگی است و تا زمانی که فضای فرهنگی مناسب شکل نگیرد، بحث درباره کتاب و دیگر ابزارهای فرهنگی چندان سودمند نیست. علت اصلی کتاب نخواندن مردم این است که متأسفانه مردم ما هیچ فایدهای برای کتابخوانی احساس نمیکنند و ما هم فواید کتابخوانی را در کوتاهمدت و بلندمدت برای آنان بازگو نکردهایم. ازاین رو، تا وقتی که چنین نگرشی

۱- «کتابخانه، مطالعه کتاب و موانع و راهبردهای بهینهسازی»، کتاب ماه کلیات، دی و بهمن ۱۳۸۴، ش ۹۷ و ۹۸، صص ۱۰۸ ۱۱۱.

ص: ۱۰۵

دربـاره کتاب باشـد، با هیـچ فعالیت تبلیغی نمیشود بحران کتاب و کتابخوانی را سامان داد. به نظر میرسـد بایـد جامعه را به این باور رساند که کتابخوانی به معنای بردن سود مادی نیست، بلکه به افزایش دانش و بینش و بهبود شیوه زندگی آنان کمک میکند. به هر صورت، مردم باید احساس کنند کتابخوانی باعث میشود راحتتر زندگی کنند و وقتی این احساس محقق میشود که واقعیتهای جامعه نیز چنین احساسی را تقویت کننـد.(۱) ازایـن رو، آمـادگی برای خوانـدن تـا حـدود بسـیاری در گرو ارزش و اهمیـت جـامعه برای خوانـدن است. در جامعهای که خوانـدن ارزش به شـمار نمیآیـد، انتظار آنکه مردم با اشتیاق به خوانـدن کتاب رو بیاورنـد، نامعقول است. چنـان که پیش تر گفته شـد در این حـالت افراد، بی علاقگی به خوانـدن خود را در پسِ توجیههایی نظیر نداشـتن وقت کافی برای مطالعه یا خستگی ناشی از برنامه های آموزش رسمی، پنهان میکنند.(۲)

۱۰. ضعف کتابخانه های عمومی

۱۰. ضعف کتابخانه های عمومی

از نظر ایفلا،(۳) کتابخانه عمومی، پدیـده ای جهانی است و در جوامع و فرهنگهای گوناگون و در مراحل متفاوت، توسـعه می یابد. این کتابخانههـا دسترسـی به دانش و اطلاعـات و آثار خیالی را از طریق گروه وسـیعی از منابع و خـدمات فراهم میکننـد و برای همه افراد بدون توجه به نژاد، ملیت، سن، جنس، مذهب، زبان، وضـعیت جسـمی و معیشتی، در دسترس هستند و اهدافی چون حمایت از آموزش رسمی و غیررسمی، اطلاعرسانی و پرورش

۱- حمید جواهری، «نقش کتاب، کتاب خوانی و کتابخانه در جامعه امروزی»، اصلاح و تربیت، آذر ۱۳۸۳، ش ۳۳.

۲- ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان)، ص ۲۴.

۳- فدراسیون بین المللی انجمن ها و مؤسسات کتابداری.

ص: ۱۰۶

رشد فردی را برعهده دارند. کتابخانههای عمومی از راه خدمات منحصربه فرد خود، فرهنگ مطالعه را در جوامع ترویج میکنند و به این ترتیب، افراد بیگانه با کتاب را به کتاب خوان تبدیل میکنند. کتاب خانه های عمومی در صورت برخورداری از کتاب های مناسب و کتابداران متخصص و توجه به نیازهای مراجعان، می توانند در تشویق مردم به مطالعه اثرگذار باشند. اگر کتاب خانه های عمومی جایگاه واقعی شان را بیابند و امکانات لازم و گستردگی متناسب با رشد جمعیت را به دست آورند، جامعه مخاطب آنها از نظر تاریخی و اجتماعی، به بلوغ و قدرت گزینش می رسند که نه تنها برآورنده نیاز اطلاعاتی هر متقاضی و زمینه ساز رویکرد مردم به سوی مطالعه و کتابخوانی است، بلکه می توانند پشتیبان تحقیقات در کشور و ضمانتی مطمئن برای سلامت جامعه باشد، اما به راستی این آرمانها تا چه حد در کتابخانه های عمومی ایران تحقق یافتهاند. بر اساس استانداردهای ایفلا، به ازای هریک نفر باید دو جلد کتاب در کتابخانههای عمومی باشد. در کشورهای توسعه یافتهای مانند سوئد، دانمارک و فنلاند به ازای هر نفر، به ترتیب ۶/۵، ۷/۶ و ۷ جلد کتاب وجود دارد. حال آنکه بر اساس آمار، در کتابخانههای عمومی کشورمان به ازای هر ۱۰ نفر یک جلد کتاب وجود دارد.(۱) از سوی دیگر، بر اساس نظرسنجی صورت گرفته از تهرانی که قاعدتاً از نظر فرهنگی باید از دیگر شهرهای کشور پیش تازتر باشد، فقط ۲۶ درصد پاسخ دادند که عضو کتابخانه هستند.(۲) این وضعیت را مقایسه کنیم با پژوهش هایی که نشان میدهند یک سوم جمعیت فنلاند عضو کتابخانههای

۱- امیرهوشنگ هوشنگی، مطالعه و کتاب خوانی، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، ص ۱۵.

۲- شهلا کاظمیپور، «چگونگی گرایش جوانان به کتاب و کتابخوانی»، کتاب ماه کلیات، آبان ۱۳۸۰، ش ۴۷، صص ۶ ۱۵.

ص: ۱۰۷

عمومی هستند.(۱) ازاین رو، این آمارها روشن میسازد که کتابخانهها و از جمله کتابخانههای عمومی چنان که بایـد و شایـد در بین مردم جایگـاهی ندارنـد. علاوه بر آن، عواملی چون فقر منابع علمی و نبود کتاب های مرجع به حـد کافی در کتابخانه های عمومی، منطبق نبودن کتابخـانه هـای عمومی بـا اسـتانداردهای موجود، کمبود کتاب های جدیـد، کافی نبودن سالن های مطالعه در کتابخانه ها، ضـعف ارتباط با مدارس، دانشـگاه ها، خانواده ها، رسانه ها و قشرهای مردم، به کار نگرفتن فنون و روش های عملی در جلب و جـذب خواننـدگان بـالقوه کتاب، کمبود نیروی انسانی متخصـص و کارآزموده و ناکارآیی برخی از نیروی موجود، نامتناسب بودن تعـداد کتـاب خـانه ها با شاخص های رشـد جمعیت، نارسایی فضا و مجموعه و انسـجام نداشـتن آنها، مجهز نبودن کتاب خانه ها به تجهیزات لازم، دسـتگاه های تکثیر، خـدمات سـمعی و بصـری، نداشـتن کتابدار مرجع برای پاسخ گویی به سؤالات علمی مراجعان، متنـاسب و هماهنـگ نبودن کتـاب های کتاب خانه با شـرایط و نیازهای مراجعان، نداشـتن فعالیت های جانبی ماننـد مسابقات کتاب خـوانی، قصـهگویی، نمـایش فیلم، بی توجهی به دلانگیزسـازی فضـای کتـاب خـانه و چیـدمان تجهیزات، کمبود کتابخـانه و نبودن کتابخانه ویژه گروه های سنی از جمله عوامل دوری مردم از کتابخانههای عمومی به شمار می آید.(۲)

۱۱. دیگر عوامل

۱۱. دیگر عوامل

افزون بر این مـوارد که به تفصـیل شـرح داده شـد، کارشـناسان، موانـع دیگری نیز برای ترویـج مطـالعه ذکر کردهانـد. برخی از این عوامل عبارتند از:

۱- محمدرضا جعفری، تجربه سایر کشورها در زمینه ترویج مطالعه و کتاب خوانی، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، ص ۱۰۶.

۲- «کتابخانه، مطالعه کتاب و موانع و راهبردهای بهینهسازی»، کتاب ماه کلیات، دی و بهمن ۱۳۸۴، ش ۹۷ و ۹۸، صص ۱۰۸ ۱۱۱.

ص: ۱۰۸

شیوه هـای غلـط مطـالعه، غلبه فرهنـگ شـفاهی بر فرهنـگ کتبی، ترجیـح دادن دیگر فعـالیت ها، دسترسـی ضـعیف به مجموعههای مناسب کتاب، کیفیت نازل برخی کتاب ها و جرایـد، کمی تعـداد نسـخه های مطبوعات و کتاب ها، محرومیت افراد از دسترسـی به کتـاب، نابسامـانی در شـبکه توزیع کتـاب و جرایـد، مشـکل در انتخـاب کتـاب هـای منـاسب، ناکافی بودن حمایت دولت از دسـت اندرکاران نشـر، تألیف و تولید کتاب، بالا نبودن میزان باسوادی به ویژه در مناطق روسـتایی، توجه نداشـتن بخش عظیمی از مردم به کتاب و مطالعه، فراهم نبودن و ناکافی بودن امکانات برای مطالعه، معیوب بودن ساختار آموزشـی کتاب و تأکیـد بر حفظ مطالب به جای تحقیق، تفحص و درک مطالب کتاب، ناکافی بودن تولید کتاب های جیبی و ارزان قیمت در مقیاس وسـیع، وجود قوانین نسبتاً سختگیرانه در تولیـد و تـألیف کتـاب و نیز عضویت و اسـتفاده از کتابخانههـا، نبودن برنـامه جـامع به منظور ترویـج فرهنـگ مطالعه، کمبود امکانات در کتابخانه های مساجـد (سالن قرائت خانه، میز و صـندلی)، ناکافی و معیوب بودن کتابخانه های اداره ها و کمبود کتاب در این کتابخانه ها، شـمار اندک مراکز فرهنگی، نیاز به تلفن گویا و راهنمای کتاب، کمبود نشریات ویژه کتاب در جامعه، با صرفه نبودن فعالیت در زمینه تولید و نشر کتاب، محدود بودن شمار ناشران مستقل، نامتناسب بودن محتوای کتاب های چاپ شده با انتظارات و خواسته های مردم، کاهش منزلت خردگرایی، جای گزینی شـیوه های جدید کسب اطلاعات، حاکم شدن نظام ارزشـی مـادی، تعـداد کم کتاب فروشـیها در شهرسـتان ها، پایین بودن شـمارگان کتاب، نبود سـیاست منطقی و یکـدست در ممیزی کتاب، ماشینی شدن زندگی اجتماعی و ترجمههای نامناسب کتاب های خارجی.(۱)

۱- دبیرخـانه شورای عـالی جوانـان، شـیوههای اشـاعه فرهنـگ مطالعه، چاپ شـده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، ص ۶۰.

ص: ۱۰۹

راهکارهای تحقق فرهنگ کتابخوانی

اشاره

راهکارهای تحقق فرهنگ کتابخوانی

در ماده اول «منشور کتاب» که سازمان یونسکو منتشر کرده است، ذیل عنوان «هر کسی حق مطالعه دارد» آمده است:

جامعه باید زمینههایی فراهم آورد که هر کس بتواند از مواهب خواندن بهرهمند شود. در جهانی که بیسوادی بخش وسیعی از مردم را از دست یابی به خواندن محروم کرده، دولتها باید برای رفع این بلیه تلاش کنند. آنها باید تولید متون چاپی لازم را برای فراگیری خوانـدن و حفظ توانایی مطالعه تشویق کننـد. در صورت لزوم، بایـد کمک دوجانبه یا چنـدجانبه برای حرفه های مختلفِ مربوط به کتاب فراهم آید. تولیدکنندگان و پخش کنندگان کتاب نیز وظیفه دارند که مراقب باشند اندیشهها و اطلاعاتی که از رهگذر متون چاپی منتقل می شوند، با سیر تحول نیازهای خوانندگان و سرتاسر جامعه همگام باشند.(۱)

پرورش اندیشههای نو و خلاق و ارتقای فرهنگ جامعه، فقط با افزایش کتاب خوانها، البته به روال درست و منطقی امکانپذیر است. به همین دلیل، راهکارهای مفید و مؤثری را باید جست و هرچه سریعتر به اجرای این راهکارها پرداخت. بر این اساس، «سند نهضت مطالعه مفید» در تاریخ ۴/۸/۸۹ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده و برای اجرا به دستگاه های اجرایی کشور ابلاغ شده است. در این سـند ملی، اهـدافی چون افزایش فضـای کتابخانه های عمومی به میزان ۸ مـتر به ازای هر ۱۰۰ نفر، فراهم آوردن چهار جلـد کتـاب به ازای هر نفر در کتابخـانه های عمومی، عضویت ۳۵ درصـد جمعیت ایران در کتابخـانه های عمومی، توجه به مطالعه غیردرسی و مفید در روند آموزش رسمی کشور، توجه به مطالعه مفید در

۱- سیاست ملی کتاب، راهنمای توسعه کتاب و کتاب خوانی، ترجمه: محمد جعفر پوینده، تهران، نشر کارنامه، ۱۳۷۷، ص ۸۸.

ص: ۱۱۰

برنامههای اوقات فراغت پیشبینی شـده است.(۱) این سـند را بایـد گام مهمی در جهت ترویج و ارتقای فرهنگ کتابخوانی برشـمرد؛ چرا که نهادینه سازی فعالیت های فرهنگی تنها با برنامهریزی و اجرای سیاستهای گام به گام و اصولی، امکانپذیر است.

بـدیهی است چنین برنامههایی در بیشتر کشورهایی که سـطح قابل قبولی از تولیـد، انتشار، خرید و مطالعه کتاب را دارند، کم وبیش اجرا شـده است. برای نمونه، در سـال ۲۰۰۶، منشور اهـداف راهبردی وزارت فرهنگ و ارتباطات جمعی روسـیه تـدوین شـد که به موضوع تبلیغ کتاب و کتابخوانی توجه جدی شده است. در این منشور، متنوع کردن کتب منتشـر شده در کشور، انتشار ادبیات برای گروه هـای خـاص خواننـدگان، تبلیغـات کتـاب و کتـابخوانی، پیشبرد فروش کتـاب هـای روسـی در کشورهـای خـارجی و افزایش صـادرات محصولاـت فکری روسـیه، پرداخت یارانههـای دولـتی به بخش انتشـارات، به مثـابه جهتگیریهـای سـیاست فرهنگی دولت روسیه مطرح شده است.(۲)

همچنین بر اساس پژوهش های صورت گرفته در امریکا، والـدین شـیوه های متنوعی برای تشویق فرزندان خود به مطالعه بیشتر را به کار می گیرند. اهدای کتاب، اسـتفاده از فیلمها و برنامههای تلویزیونی که بر اساس کتاب ساخته شدهاند، تشویق آنها برای ورود به اینترنت و توسـعه تجربه مطالعـاتی خود، محـدودیت در تماشـای تلویزیون و بازی های ویـدئویی، تشویق به اسـتفاده آن لاین از وب سایتهای مربوط به کتاب و کتابخوانی و اهدای جایزه برای کتابخوانی، از جمله راهکارهای مورد استفاده والدین بوده

۱- سند نهضت مطالعه مفید، مصوب جلسه ۶۷۳ مورخ ۴/۸/۸۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی، پیوست ۱.

۲- ابوذر ابراهیمیترکمان، «فرهنگ کتاب خوانی در میان روسها»، اطلاعیابی و اطلاعرسانی، سال دوم، خرداد ۱۳۸۷، ش ۸، ص ۹.

است.(۱) افزون بر آن در اسپانیا برنامههای ارتقای فرهنگ کتابخوانی در سال های ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶) اجرا شده است که برخی از آنها عبارتند از:

۱. توسعه پروژههـای کتابخانههای عمومی به منزله مراکز ارتقای مطالعه، بازسازی کتابخانهها و ساخت مکان های جدیـد، گسترش فن آوری های جدید و مهمتر از همه، ادامه برنامه ویژه تخصیص منابع به کتابخانهها؛

۲. فعالیتهای ارتباطاتی: برنامههای تبلیغاتی تلویزیون و سینما، طرح های متفاوت تبلیغاتی سمعی بصری؛

۳. فعالیتهـای تشویق مطـالعه: انتقال کتاب ها بر فعالیت های خیابانی، برنامههای تحریک مطالعه در شـهرکهای کوچک، شـرکت در نمایشگاه ها، همکاری کارگاه ها و مدارس، همکاری با مؤسسهها و سازمان های غیردولتی فعال در این حوزه؛

۴. طرح هـای توسـعه آگـاهی و همکـاری بـا دیگر نهادهـا، همکـاری بـا وزارت خانههـا، مؤسسـهها و دیگر نهادهـای عمـومی و تخصصی.(۲)

همچنیـن طرحهـای مشـابه در آلبـانی به منظـور تقـویت مهارتهـای مطـالعه کودکـان اجرا گشـته که در آن ظرفیتسـازی برای افزایش مهارتهـای معلمان و آموزش شـیوه اسـتفاده از کتابخانهها، افزایش آگاهی و حمایت از کودکان و تـدوین اسـتانداردها و توسـعه در سیاست گذاری ارتقای مطالعه توصـیه شده است.(۳) علاـوه بر آن، برنامههایی چون برگزاری هفته کتاب در استرالیا، ایجاد باشـگاه های کتاب در روسیه، ایجاد جامعه کتاب فروشیهای مدارس در

۱- مری پوپ آزبرن و دیگران، بررسی وضعیت مطالعه کودکان و نوجوانان در امریکا، به اهتمام حمید قبادی و دیگران، ص ۷۱.
۲- جوزه آنتونیووگا، کتابخانههای مدارس، سواد اطلاعاتی و طرحهای ارتقای سـطح سواد در اسـپانیا، چاپ شده در «پژوهش هایی درباره مطالعه در کشورهای ایتالیا، اسپانیا، آلبانی و شیلی»، به اهتمام حمید قبادی و دیگران، ص ۵۷.
۳- جوزه آنتونیووگا، کتابخانههای مدارس، سواد اطلاعاتی و طرحهای ارتقای سـطح سواد در اسـپانیا، چاپ شده در «پژوهش هایی درباره مطالعه در کشورهای ایتالیا، اسپانیا، آلبانی و شیلی»، به اهتمام حمید قبادی و دیگران، ص ۷۱.

ص: ۱۱۲

بریتانیـا، ایجـاد یـک سازمـان اطلاعرسانی و پژوهشـی در فرانسه با عنوان «لـذت از کتاب»، اهـدای جایزه به کودکان کتاب خوان از سوی شورای کتـاب کودکـان امریکـا، ایجـاد «بانـک کتـاب» در ونزوئلاـ که توسعه کتابخـانه را بر عهـده دارد، ایجاد کتابخانههای جعبهای و کتابخانههای مزارع در پاکستان، از جمله روش هایی است که دیگر کشورها برای ترویج فرهنگ مطالعه به کار برده و به نتایج مفیدی دست یافتهاند.(۱)

در ایران نیز چنان که اشاره شد، در سال های اخیر گام های مهمی در این عرصه برداشـته شده است. بر اساس ماده چهارم سـند ملی نهضت مطالعه مفید، برای رسـیدن به جایگاه مطلوب کتاب و کتابخوانی در کشور باید سیاسـتهایی چون ارتقای شاخص های کتاب خـانه ای در ابعـاد فضـا، منـابع، عضو و امـانت در کتابخانه ها؛ نهادینه کردن مطالعه مفیـد به مثابه ارزش و عادت عمومی در جامعه؛ فراهم سازی زیرساخت های فیزیکی، مجازی و انسانی کتاب خوانی شایسته ایران اسلامی؛ زمینه سازی برای هدایت محتوای مطالعه آحاد جامعه و توسـعه فعالیت های بینالمللی در زمینه تولیـد کتاب، محتوا، کیفیت چاپ و تأثیر آن بر افزایش مطالعه در داخل کشور اجرا شود.(۲) تحقق بخشـی از این موارد به راحتی ممکن است. برای نمونه، وزارت فرهنگ و ارشاد اسـلامی میتواند با خرید کتاب های مناسب، فرهنگ توجه به آراسـتگی ظاهری و محتوایی کتاب را گسترش دهد. همچنین دولت میتواند بخشی از حمایت خود را برای ترویج فرهنگ مطالعه از طریق توسـعه شبکه های توزیع کارآمد اعمال کند. از سوی دیگر، کارشناسان و محققان حوزه کتاب و کتابخوانی با استفاده از نتایج

۱- فهیمه وزیری، تجربه سایر کشورها در زمینه ترویـج مطالعه و کتاب خوانی، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، ص ۳۳.

۲- سند نهضت مطالعه مفید، مصوب جلسه ۶۷۳ مورخ ۴/۸/۸۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی، پیوست ۱.

ص: ۱۱۳

پژوهش های صورت گرفته، راهکارهایی برای توسعه و ترویج فرهنگ مطالعه در کشور بیان کرده اند. برخی از این راهکارها که همراه با تقسیمبندی بخش های مختلف اثرگذار در زمینه کتابخوانی است، عبارتند از:

الف) خانواده

الف) خانواده

۱. برنامه ریزی والدین برای آموزش چگونگی مطالعه؛

۲. ایجاد محدودیت در استفاده از رسانه های تصویری و اختصاص وقت مناسب برای مطالعه و نظارت بر اجرای آن؛

۳. در دسترس قرار دادن کتاب و تهیه امکانات لازم؛

۴. خواندن کتاب به وسیله والدین برای افراد خانواده در ساعت های مشخص از هفته؛

۵. اختصاص بودجه مشخصی از درآمد خانواده برای خرید کتاب به منظور مطالعه و هدیه دادن به دیگران؛

۶. احیای فرهنگ اهدای کتاب به منزله بهترین و مناسب ترین هدیه در مناسبت ها؛

۷. تشویق خانواده ها به بیان قصه و داستان از طرف کودکان؛

۸. ترویج فرهنگ کتابخوانی از سنین پایین.

ب) نظام تعلیم و تربیت

ب) نظام تعلیم و تربیت

۱. ترسیم جایگاه کتاب در فرآیند یاددهی و یادگیری؛

۲. گنجاندن کتابخانه به عنوان یک واحد و عنصر ضروری مدرسه به ویژه در سیاست ها و برنامه های اداره کل نوسازی و تجهیز مدارس؛

۳. حرکت به سمت نظام چندمتنی در آموزش به جای دوره تک متنی؛

۴. تغییر روش مطالعه یک موضوع برای چند بازار کتاب درسی به مطالعه، یک موضوع از چندین کتاب؛

ص: ۱۱۴

۵. افزایش سهم خلاقیت در برنامه های آموزشی؛

۶. حذف برنامه، اجرای خرید کتاب از مرکز و جانشین کردن سیاست ارشاد و راهنمایی به جای آن؛

۷. ایجاد بانک اطلاع رسانی موضوعی ویژه دانش آموزان؛

۸. تعیین و معرفی «کتاب سال» جوانان؛

۹. ایجاد ارتباط بیشتر با آموزش و پرورش در زمینه مسائل پرورشی.

ج) مراکز آموزشی و مدارس

ج) مراکز آموزشی و مدارس

۱. گنجاندن کتابخوانی و روشهای مطالعه در برنامههای درسی مدارس؛

۲. غنی کردن کتابخانه های مدارس ازنظر تعداد و تنوع کتاب ها؛

۳. گنجاندن فعالیت های جانبی و جذاب در برنامه کتابخانه؛

۴. تشویق دانش آموزان به مطالعه از سوی معلمان و کارکنان مدارس؛

۵. ایجاد انگیزه مطالعه در دانش آموزان و کارکنان مدارس با برگزاری مسابقه های گوناگون؛

۶. گنجاندن ساعت درس «مطالعه و کتابخوانی» در برنامه درسی (با تأکید بر مطالعه گروهی)؛

۷. تبلیغات فراوان در مدارس برای جلب توجه دانش آموزان؛

۸. تلاش کافی در جهت باز بودن کتابخانه مدرسه در طی هفته؛

۹. افزایش ارتباط بیشتر مدارس با کتابخانه های دیگر (تفاهم نامه همکاری بین مدارس و کتابخانه ها تنظیم شود)؛

۱۰. به کارگیری روش های جدید و علمی در اداره کتابخانه؛

۱۱. قصه خوانی و کتابخوانی مربیان در کلاس ها؛

۱۲. برگزاری جلسه نقد و بررسی کتاب در مدارس؛

۱۳. پیوند دادن مطالعه و کتابخوانی با درس انشا؛

ص: ۱۱۵

۱۴. توسعه و بهینه سازی آموزش کتابداران؛

۱۵. ایجاد و توسعه رشته های تربیت معلمی کتابداران؛

۱۶. ایجاد جاذبه رشته و شغل کتابداران در نظام آموزشی؛

۱۷. افزایش مجلات و روزنامه ها در کتابخانه های مدارس؛

۱۸. پیش بینی توسعه و رشد کتابخانه های مدارس و مطالعه؛

۱۹. برخورد جدی تر و تنظیم برنامه منظم نسبت به خانواده و پیش بینی برنامه ای برای تشویق اولیا به مطالعه؛

۲۰. کاهش تکالیف منزل دانش آموزان و جانشین کردن کتاب و مطالعه به جای بعضی از آنها؛

۲۱. بازدید دانش آموزان از مراکز انتشاراتی و چاپ خانه ها؛

۲۲. اجرای نمایش نامه و متون براساس کتاب ها؛

۲۳. استفاده بیشتر از داستان های مصور در دوره ابتدایی؛

۲۴. گنجاندن مطالب مناسب درباره کتابخانه های بزرگ جهان در دروس دوره راهنمایی و متوسطه؛

۲۵. فعال کردن تعاونی مدارس در امر کتاب؛

۲۶. ایجاد فضای مناسب مطالعه در مدارس؛

۲۷. اختصاص ساعتی با عنوان «ساعت مطالعه» در مدارس؛

۲۸. استفاده از کتابداران متعهد و متخصص در مدارس و مراکز اطلاع رسانی؛

۲۹. تشویق دانشآموزان به نوشتن کتاب و تهیه روزنامه دیواری؛

۳۰. اجرای درس «شیوههای مطالعه» در دورههای راهنمایی و دبیرستان؛

۳۱. تجدیدنظر در جایگاه کتاب و کتابخانه و کتابدار در نظام اداری و استخدامی.

ص: ۱۱۶

د) کتابخانه های عمومی

د) کتابخانه های عمومی

۱. تشویق خیرین به تأسیس کتابخانههای عمومی؛

۲. ارتباط وثیق و نظاممند با مدارس، دانشگاه ها، خانواده ها، رسانه ها و قشرهای مردم؛

۳. تجهیز کتاب خانه ها به امکانات لازم و خدمات سمعی بصری؛

۴. تهیه منابع متناسب با شرایط و نیازهای مراجعان؛

۵. اجرای فعالیت های جانبی مانند مسابقات کتاب خوانی، قصهگویی، نمایش فیلم و...؛

۶. تجهیز کتابخانههای عمومی کشور به ابزارهای پیشرفته رایانهای و اطلاعرسانی؛

۷. به کارگیری نیروی انسانی متخصص و کارآمد به عنوان کتابدار در کتابخانهها به ویژه کتابخانههای عمومی و سپردن اداره کتابخانهها به ایشان؛

۸. تجهیز کتابخانههای عمومی به دانش فنی مدرن؛

۹. افزایش ساعات کار کتابخانهها به ویژه کتابخانههای عمومی؛

۱۰. تشویق خیرین به سرمایهگذاری در توسعه کتابخانههای عمومی؛

۱۱. تأسیس کتابخانه در همه بوستان ها به همت شهرداری؛

۱۲. توجه به جذابیت محیط در معماری کتابخانهها؛

۱۳. توسعه کتابخانههای سیار؛

۱۴. به کارگیری استانداردهای موجود در تهیه منابع و کتب و مجموعه سازی؛

۱۵. به کارگیری فنون و روش های عملی در جلب و جذب خوانندگان بالقوه کتاب؛

۱۶. افزایش تعداد کتابخانه ها با شاخص های رشد جمعیت.(۱)

۱- حمیدرضا چاکری، «کتابخانه، مطالعه کتاب و موانع و راهبردهای بهینهسازی»، کتاب ماه کلیات، دی و بهمن ۱۳۸۴، ش ۹۷ و

۹۸، صص ۱۰۸ ۱۱۱.

ص: ۱۱۷

ه) دولت

ه) دولت

دولت باید با حرکتی ملی، ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی را سازمان دهی و رهبری کند. از آنجا که دولت قدرت اجرایی بسیاری دارد، روند این حرکت پرشتاب خواهد بود. تشکیل «شورای ملی رشد و توسعه کتاب و کتابخوانی» که افرادی از هیئت دولت، نویسندگان، ناشران و اندیشمندان در آن عضویت داشته باشند، راهکار بسیار مناسبی است. این شورا میتواند امکانات و توان تمامی وزارت خانهها و سازمان های دولتی را در اختیار داشته باشد. اقدامات دیگری که میتواند در دستور کار دولت قرار گیرد، عبارتند از:(۱)

۱. اصلاح مدیریت علمی در نظام مطالعه و کتابخوانی کشور؛

۲. ایجاد سهولت دسترسی به کتاب از طریق کاهش قیمت، بهبود شبکه های توزیع کتاب، افزایش تیراژ نشر و...؛

۳. حمایت از ناشران و نویسندگان، مترجمان، توزیع بن کتاب و گسترش کتاب فروشیها؛

۴. راه اندازی کتاب فروشیهای بزرگ و مجهز در شهرها به وسیله شهرداریها، وزارت فرهنگ و ارشاد و...؛

۵. حمایت مسئولان فرهنگی کشور از انتشار کتاب ها و مجلات و کاهش قیمت نشریات؛

۶. تشویق ناشران به انتشار کتاب های مرجع و تخصصی؛

۷. ایجاد تسهیلات برای رشد و تعالی ناشران شهرستانی؛

۸. برگزاری نمایشگاه دائم کتاب در شهرستان ها؛

۱- ماشاءالله کاربخش راوری، راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی بین کودکان و نوجوانان، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، ص ۳.

ص: ۱۱۸

۹. برنامهریزی و ارائه طرحهای متمرکز در خصوص کتاب؛

۱۰. ایجاد دکههای کتاب در معابر عمومی برای امانت دادن به متقاضیان؛

۱۱. برگزاری همایشهای ملی و بینالمللی پیرامون آسیبشناسی تولید و توزیع و مطالعه کتاب در کشور؛

۱۲. ایجاد «شبکه ملی اطلاعرسانی» در زمینه کتاب؛

۱۳. ایجاد و احداث «شهر کتاب» در شهرهای بزرگ کشور؛(۱)

۱۴. توجه به استعدادهای جوان و خلاق در جامعه؛

۱۵. تلاش ملی برای از بین بردن بی سوادی به منظور افزایش معدل مطالعه در کشور؛

۱۶. تولید کتاب ویژه افراد نوسواد یا کم سواد با حمایت دولت برای آشنا ساختن آنان با کتاب و مطالعه؛

۱۷. ایجاد امکانات مناسب در محیطهای گوناگون برای مطالعه؛

۱۸. حمایت از چاپ کتاب های جیبی و همراه؛

۱۹. ایجاد سازمان نهضت کتابخوانی و مطالعه بعنوان متولی امور مربوط به کتاب و کتابخوانی؛

۲۰. آسان کردن شرایط تولید و تألیف کتاب با از میان برداشتن قوانین دست وپاگیر؛

۲۱. تقویت کتابخانه های مساجد و حمایت از برنامه های آنها؛

۲۲. توسعه مراکز فرهنگی و راه اندازی کتابخانه های جدید؛

۲۳. تأسیس تلفن گویا به منظور در اختیار قراردادن آخرین اخبار مربوط به کتاب؛

۱- اداره کل مراکز و روابط فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب خوانی، تهران، معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل مراکز و روابط فرهنگی، ۱۳۷۶.

ص: ۱۱۹

۲۴. تأسیس باشگاه کتابخوانی و مطالعه و حراج فصلی کتاب؛(۱)

۲۵. برگزاری مسابقات کتابخوانی با در نظر گرفتن جوایز درخور توجه به برگزیدگان؛

۲۶. ایجاد تسهیلات در تأمین کاغذ و مواد چاپ برای کتاب های مفید و مؤثر؛

۲۷. کاهش قیمت کتاب و الزام هرچه بیشتر دولت به اتخاذ سیاست های حمایتی در این عرصه؛(۲)

۲۸. معرفی کتاب از طریق نشریات ادواری و سایتهای معتبر اینترنتی؛

۲۹. گذاشتن جایگاههای عرضه کتاب در اماکن عمومی مانند مترو، قطار و...؛

۳۰. به کارگیری کتابخوانی به منزله روشی برای جریمه مجرمان و متخلفان؛

۳۱. بازنویسی کتاب های کهن و کلاسیک به زبان ساده امروزی؛

۳۲. تبلیغ و ترویج فرهنگ کتابخوانی از منابر مذهبی مانند نماز جمعه و...؛

۳۳. برپایی نمایشگاه کتاب در محل برگزاری نماز جمعه و...؛

۳۴. اشاعه فرهنگ وقف و اهدای کتاب در جامعه؛

۳۵. گسترش طرح «کتابخانه پستی» برای جوانان (ارسال پستی کتاب بین خانه و کتابخانه)؛

۳۶. احیای سراسری طرح «امانت بین کتابخانهای» در کتابخانه های سراسر کشور.

۱- حمیدرضا چاکری، «کتابخانه، مطالعه کتاب و موانع و راهبردهای بهینهسازی»، کتاب ماه کلیات، دی و بهمن ۱۳۸۴، ش ۹۷ و ۹۸، صص ۱۰۸ ۱۱۱.

۲- محمد اسماعیلزاده، «راهبردهای تحقق فرهنگ کتاب خوانی در سطح جامعه»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۱۱۰ ۱۲۴.

ص: ۱۲۰

ص: ۱۲۱

فصل ششم: راهکارهای رسانه ای ترویج کتاب و کتابخوانی

اشاره

فصل ششم: راهکارهای رسانه ای ترویج کتاب و کتابخوانی

ص: ۱۲۲

ص: ۱۲۳

(جوینده دانش، جویای رحمت است

و پاداشش با پیامبران داده می شود.(۱)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

رسانه یا رسانههای ارتباط جمعی، به معنای وسیع کلمه، شامل وسایل ارتباطی است که در سطحی گسترده به انتشار اطلاعات، اخبار، عقاید و نظریات گوناگون می پردازد. رسانه های گروهی در جامعه مدرن نقشی بنیادی برعهده گرفته اند. مقصود از رسانه های گروهی، آن دسته از وسایل ارتباطی مانند روزنامه، تلویزیون، رادیو و سینماست که به دست انبوه مخاطبان می رسند و بر زندگی ما تأثیر عمیقی دارند. این رسانه ها نه تنها موجب تفریح و سرگرمی ما می شوند، بلکه بیشتر اطلاعاتی را که بر مبنای آنها در زندگی روزانه خود عمل می کنیم، فراهم می آورند و به آنها شکل می دهند.(۲) در وسایل ارتباط جمعی، اندیشهها، افکار، خواستهها و تمایلات گروهی برای جوامع فرستاده میشود و به طور کلی، در یک زمان، انتقال ارتباط در حیطه گسترده ای از افراد، انجام و پیام منتقل می شود.(۳) بدین لحاظ، رسانههای گروهی در جوامع امروزی کارکردهای مختلفی دارند. برخی از این کارکردها عبارتند از:

۱- ابوالقاسم پاینده، نهج الفصاحه: مجموعه کلمات قصار حضرت رسول ۹، ص ۵۵۵.

۲- آنتونی گیدنز، جامعه شناسی، ص ۶۹۵.

۳- افشین رزاقی، نظریه های ارتباطات اجتماعی، ص ۱۱.

ص: ۱۲۴

۱. کـارکرد خـبری و اطلاعرسـانی: از عمـده وظـایف وسایـل ارتبـاط جمعی، پخش اطلاعـات و اخبـار در سـطح جـامعه است. روح کنجکـاو بشـر و همچنین نقش هـای مختلفی که شـخص در جـامعه امروز بر عهـده دارد، او را وادار می کنـد که پیوسـته از اخبـار و رویدادها آگاه باشد.

۲. کارکرد یک پارچهسازی و تعامل اجتماعی: داشـتن بینش درباره اوضاع و احوال دیگران، همـدلی اجتماعی، همـذات پنـداری با دیگران و کسب احسـاس تعلق، یـافتن مبنـایی برای گفت وگو و تعامـل اجتماعی، کمک به اجرای نقش های اجتماعی، در راسـتای این کارکرد قرار میگیرند.

۳. کارکرد راهنمایی و راهبری: وسایل ارتباط جمعی، جامعه را در جهت اهداف خاص، هدایت و آنها را با مسـئولیت های شخصی و اجتماعی شان، آشنا و حقوق آنها را بیان می کند و از این طریق، سبب حرکت و مسئولیت پذیری مردم می شود تا در برابر شرایط اجتماعی جامعه شان، واکنش مناسب را نشان دهند. در این باره می توان به نقش مطبوعات در تقویت افکار مردم در تاریخ گذشـته جهان ، در دفاع از حقوق اجتماعی و در مبارزات آزادی بخش اشاره کرد. موضوع مهم درباره وظیفه راهنمایی کننده وسایل ارتباط جمعی، مسـئله توسـعه اقتصادی در کشورهای جهان سوم است که با کمک رسانه های گروهی می توان با دادن آموزش های لازم، به تحریک، تشویق و هدایت مردم در جهت اهداف اقتصادی و اجتماعی، همت گماشت.

۴. کـارکرد تفریحی: در جهـان امروز کـارکرد مهم وسایـل ارتبـاط جمعی، تفریحی است. مردم در بسـیاری از مواقع، بیش از آنکه تقاضـای تنوع در برنامههـای علمی و اجتمـاعی از رادیو و تلویزیون داشـته باشـند، دنبـال تنوع و افزایش برنـامه هـای تفریحی فیلم و سریال هستند. گریز یا انحراف توجه از

ص: ۱۲۵

مشکلات، آسودن، به دست آوردن لذت درونی فرهنگی و زیباییشناختی، پرکردن اوقات فراغت و تخلیه عواطف، همه نشانه نیاز به تفریح است.

۵. کارکرد آموزشی: همواره مردم از رسانهها اثر میپذیرند. رسانهها چه برای آموزش طراحی شده یا نشده باشند، برنامههایشان چه با هدف آموزشی باشد یا نباشد، همواره آموزشدهنده هستند؛ زیرا دانشمندان بر این باورند که: «رسانهها فراهمآورنده دانش و شکلدهنده ارزش هایند».(۱) از سوی دیگر، وسایل ارتباط جمعی، مولود و محصول اندیشههای انسانند. به طور معمول، این رسانهها، با زمان فراغت انسان ها برخورد می کنند. اگر به درستی از این ابزارها بهره گرفته شود، همچون مدرسهای بزرگ بر حیات انسان پرتو می افکند. حتی به هنگام فراغت و آن گاه که این وسایل برای سرگرمی به کار میآیند، باز هم خواه ناخواه نکته هایی را به انسان میآموزند.(۲) البته همه رسانهها دارای توان آموزشی هستند و از آنها میتوان در تبادل اندیشه و اطلاعات، ایجاد انگیزه، راهنمایی و سرگرمی بهره گرفت، اما باید گفت، توانایی همه آنها به یک اندازه نیست. هر اندازه رسانهای بتواند حس های بیشتری از مخاطب را در اختیار بگیرد، در انتقال پیام موفقتر است. برای نمونه، رادیو فقط حس شنوایی مخاطب را در اختیار می گیرد، ولی تلویزیون، هم حس شنوایی و هم حس بینایی او را در اختیار دارد. بنابراین، با توجه به اینکه به خاطر سپردن چیزهایی که دیده میشوند، سه برابر بیشتر از اطلاعات شفاهی و شنیداری است، پس توان آموزشی رسانه دیداری مانند تلویزیون، سه برابر رادیو است، اما این نکته را نباید فراموش کرد که شرایط استفاده از رادیو، آسانتر از تلویزیون است. ازاین رو، در بسیاری از موارد، رادیو کاربرد بیشتری دارد، اما نکته قابل توجه در امر استفاده از رسانه و آموزش این

۱- محمود اکرامی، اصول ارتباط جمعی، ص۷۹.

۲- باقر ساروخانی، جامعهشناسی ارتباطات، صص ۸۴-۸۵.

ص: ۱۲۶

است که برخی رسانهها برای انتشار اطلاعات، مناسبتر و برخی برای آموزش و تشویق مردم اثرگذارترند. در نتیجه، در مواردی که رسانهای خاص برای آموزش و اطلاعرسانی ضعیف است، باید آن رسانه را با دیگر رسانهها تلفیق کرد.(۱)

نکتهای که درباره کارکردهای گوناگون رسانهها باید به آن اشاره کنیم، این است که برخورد افراد گوناگون با وسایل ارتباط جمعی، با توجه به پایگاه اجتماعی، سطح سواد، شرایط سنی و عوامل دیگر متفاوت است. از این نظر، ممکن است استفاده از رسانه در هر لحظه یکی از فواید یاد شده را داشته باشد.

اهمیت و جایگاه تلویزیون

اهمیت و جایگاه تلویزیون

تلویزیون به عنوان رسانه ای تصویری، امتداد مستقیم چیزی است که میتوان آن را غلبه تصویر بر کلمه و کلام در تفکر مدرن غربی نامید. در واقع، این سیطره موجب شده است که ساحت تصویر به نوعی مهم تر و اصلی تر از ساحت کلمه بشود. کلمه با مجردات و با معانی، نسبت نزدیکتری دارد و با تصویر محسوس و تصویری که معطوف به ادراک حسی است، فاصله بیشتری دارد.(۲) ازاین رو، در میان رسانه های جمعی، تلویزیون تنها وسیله ای است که از حواس بینایی و شنوایی در آنِ واحد بهره می برد و دارای پوشش وسیع و سرعت انتقال پیام است. برنامه ای تلویزیونی برای رسیدن به مخاطب خود، به واسطه نیاز ندارد و به علت ارتباط مستقیم و فوری با بیننده و عینیت دادن به رویدادها، رسانهای پرقدرت است. تلویزیون می تواند در امر تسهیل و بهینهسازی فرآیندهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در تکامل فرهنگ و ارتقای آموزش و پرورش و سرگرمی مردم، نقشی اساسی داشته

۱- محمود اکرامی، اصول ارتباطات جمعی، صص ۱۶۳ ۱۶۴.

۲- شهریار زرشناس، «تأملی در ماهیت رسانه تصویری در دوران گذار»، در: پایگاه اینترنتی رجانیوز: http://rajanews.com/detail.asp?id=۱۳۱۵۹۴ (بازیابی در ۱۵/۰۵/۹۱).

ص: ۱۲۷

باشـد. تلویزیون، جهـان دومی است که از جهـان حقیقی مایه می گیرد که با زیسـتن در آن می توان تجربه ها و اطلاعاتی به دسـت آورد کـه برای زنـدگی حقیقی ارزشــمند باشـد. امـه دور،(۱) از پژوهشـگران ارتباطـات، دربـاره تـأثیر تلویزیـون چنین می نویسـد: «تلویزیـون رسـانه ای اسـت که همه قـوای ادراکی انسـان (عقـل، خیـال و وهم) را تحت تـأثیر قرار می دهـد و یکی از ویژگی هـای متمایزکننـده آن کیفیت و جـذابیتی است که جزو جداناشدنی این رسانه است و هم زمان تمرکز و توجه چشم و گوش را می طلبد. همچنین توجه را به حرکت در فضای کوچکی معطوف می سازد. تماشاگر تلویزیون، به بیرون رفتن از خانه و تهیه بلیت نیاز نـدارد. فرد بـدون آن که از صـندلی اش بلنـد شود، می توانـد به وسـیله اسـتودیو، صـحنه های نمایش و دوربین های خبری، با دوردست ها ارتباط دیداری و شنیداری برقرار کند».(۲)

بـا این حال، این رسانه قدرتمنـد نیز محاسن و معایبی دارد که بهتر است از آن خبر داشـته باشـیم. به طور کلی، نقاط قوت و ضـعف رسانه تلویزیون به این شرح است:

الف) نقاط قوت:

۱. تلویزیـون اگر چه سـطحی، برای افراد اطلاعـات زیـادی را فراهـم کرده و دسترسـی بـه دنیـایی را که در آن زنـدگی نمی کننـد، امکانپذیر ساخته است؛

۲. تلویزیون افراد را قادر می سازد تا با بهره مندی از تجربههای دیگران، تجارب جدیدی به دست بیاورند؛

۳. تلویزیون در ایجاد زمینه و تعامل مشترک بین مردم جهان نقش بسیار مهمی دارد.

۱- Aimee Dorr.

۲- امه دور، تلویزیون و کودکان، رسانه ای خاص برای مخاطبان خاص، ترجمه: علی رستمی، ص ۱۵۲.

ص: ۱۲۸

ب) نقاط ضعف:

۱. تلویزیون بیننده را از نظر اجتماعی منزوی می کند؛

۲. تلویزیون نحوه تفکر سادهلوحانه و قالبی بودن را خواسته یا ناخواسته تشویق می کند؛

۳. تلویزیون به ندرت تحلیل، تفکر و تعمیق مخاطب را برمی انگیزد؛

۴. موضوعات و مشکلات به اندازه کافی تحلیل نمی شوند؛

۵. تلویزیون برای جذب و جلب توجه مخاطبانش به مسائلی مانند خشونت، موضوعات مبتذل و مسائل جنسی می پردازد؛

۶. در تلویزیون می توان مرز بین واقعیت و تحریف را از راه تدوین و موقعیت های دوربین، از بین برد.(۱)

با این حال، آمارها نشاندهنده رشد فزاینده استفاده از تلویزیون در میان خانوادههای ایرانی، به ویژه در سال های اخیر بوده است. در سال ۱۳۴۵ خورشیدی، تحقیقی در زمینه چگونگی استفاده از ساعت فراغت جمعیت ده سال به بالای تهران و حومه، انجام شد. براساس این تحقیق، فقط حدود ۴ درصد از جمعیت ده سال به بالای تهران از تلویزیون استفاده می کردند. پژوهش دیگری در سال ۱۳۵۲ نشان داد که حدود ۱۵ درصد از مردم برای اوقات فراغت از تلویزیون بهره می برند، اما در سال ۱۳۶۱، تماشای تلویزیون با ۴۱ درصد، از عمده ترین فعالیت پاسخ گویان در فاصله بیدار شدن تا زمان شروع فعالیت های روزانه بوده است. بر اساس پژوهش سازمان ملی جوانان، در سال ۱۳۷۶، حدود ۹۱ درصد از جامعه بررسی شده، اولویت اول گذران زمان فراغت خود را تماشای تلویزیون بیان کردند و در بین دو گروه جنسی

۱- زینب حاجیابراهیم زرگر، «بررسی سهم تلویزیون در اوقات فراغت جوانان»، در: پایگاه اینترنتی انسانشناسی و فرهنگ: http://anthropology.ir/node/۱۱۴۷ (بازیابی در ۱۰/۰۵/۱۳۹۱).

ص: ۱۲۹

زن و مرد نیز تفاوت چندانی دیده نشد. پژوهشی دیگر (۱۳۸۱) نشان میدهد که ۶/۸۲ درصد دانشجویان، روزانه تلویزیون تماشا می کنند و در یافتههای این پژوهش ذکر شده، اولین فعالیت فراغتی برای دانشجویان ۲۱ دانشگاه از ۲۵ دانشگاه بزرگ کشور، تماشای تلویزیون بوده است.(۱)

باید توجه داشته باشیم که این نتایج، وظایف مسئولان و سیاستگذاران فرهنگی را در فراهمسازی شرایط بهینه استفاده از تلویزیون و اتخاذ رویکرد صحیح و منطقی در برنامهسازی رسانهای براساس اقتضائات و ارزش های بومی و اسلامی دو چندان میکند؛ چرا که این رسانه، به آسانی بینندگان را به خود جلب میکند و لازم نیست مخاطب حتماً باسواد باشد تا پیام را درک کند. تلویزیون در مقایسه با رادیو، از نظر جنبه بصری مزیت بسیاری دارد. تلویزیون، رسانهای معتبر و توانمند و مرجع است و مخاطبان برای اطلاعاتی که به وسیله آن پخش می شود، اعتبار قابل توجهی قائلند. ازاین رو، رسانه های ارتباط جمعی از جمله رادیو و تلویزیون، باید با توجه به ویژگی های شخصیت ذهنی، عاطفی، روانی و اجتماعی مخاطبان و نیازهای رو به رشد آنها و نیز در نظر گرفتن اهداف متعالی ملی و دینی، بهترین روش ها و تکنیک های ممکن برای برقراری ارتباط با مخاطبان مختلف، جذب آنها و تقویت قدرت تفکر و خلاقیت و ترویج فرهنگ مطالعه را در پیش بگیرند.

تلویزیون و کودکان و نوجوانان

تلویزیون و کودکان و نوجوانان

تلویزیون یکی از وسایل ارتباطی جذاب و نیرومندی است که معمولاً گروه های کودکان و نوجوانان را سرگرم می کند. آنها به دلایلی چند از جمله سرگرمی، باخبر شدن و کمک به ایجاد ارتباط اجتماعی، به تماشای تلویزیون میپردازند. به نظر می رسد وسایل ارتباط جمعی، به ویژه تلویزیون می تواند

۱- زینب حاجیابراهیم زرگر، «بررسی سهم تلویزیون در اوقات فراغت جوانان»، در: پایگاه اینترنتی انسانشناسی و فرهنگ: http://anthropology.ir/node/۱۱۴۷ (بازیابی در ۱۰/۰۵/۱۳۹۱).

ص: ۱۳۰

در تغییر ارزش ها، سنت ها، باورها و طرز تفکر افراد یک جامعه، به ویژه کودکان و نوجوانان، نقش بسزایی داشته باشند. پس اگر بتوان از راه وسایل ارتباط جمعی، تغییر و تحول فرهنگی مناسبی پدید آورد و جامعه را به سوی ارزش های پسندیده و باورهای درست سوق داد، می توان نتیجه گرفت که زیربنای توسعه و پیشرفت فرهنگی و اجتماعی، فراهم آمده است. ازاین رو، مطالعه و تحقیق اثر رسانه ها بر روی جنبه های گوناگون شخصیت آنان، اهمیت بسیاری دارد. رسانه های ارتباط جمعی به سبب ویژگی های خاصی که دارند، می توانند پیام مورد نظر فرستنده را در محیطی وسیع پخش کنند. ازاین رو، این رسانه ها مخاطبان بیشتری دارند.(۱)

ازاین رو، نقش رسانه های جمعی مانند تلویزیون که برای پرکردن اوقات فراغت و آموزش گروه های مختلف جامعه برنامه ریزی می کنند، حساس است. رسانههای همگانی از جمله عوامل اساسی شکل دادن افکار عمومی در جهان امروز به شمار می آیند و در بیشتر کشورها، نقش آموزشی و تربیتی را در ایجاد عادات و رفتار مطلوب اجتماعی و فرهنگپذیری و جامعهپذیری مردم ایفا می کنند.(۲) ازاین رو، برنامه های تلویزیونی، چنانچه به معرفی و نقد کتاب یا ترویج فرهنگ مراجعه به کتابخانه و مطالعه از راه سریال ها، میان پرده ها، برگزاری مسابقه های کتابخوانی و غیره بپردازد، می تواند در ارتقای فرهنگ مطالعه اثرگذار باشد.

پژوهش های جدید نشان میدهد، اصلی ترین روش های پرکردن اوقات فراغت پاسخ گویان (نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ سال) به ترتیب، تماشای تلویزیون

۱- شهرآرای، مهرناز، «بررسی تأثیر تلویزیون بر مهارتهای تحصیلی کودکان و نوجوانان»، نشریه تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش)، ۱۳۷۳، ش ۳۸، صص ۳۳-۴۳.

۲- سیدحسین بیگی، نقش رسانه در ترویج فرهنگ کتاب خوانی، ص ۲۷.

ص: ۱۳۱

(۴/۴۷درصد)، مطالعه کتاب (۷/۱۳درصد) و دیدار با دوستان (۵/۱۲درصد) است. به نظر میرسد، تلویزیون به دلیل جاذبه نور و تصویر برای مخاطبانش، گیرایی بیشتری دارد؛ زیرا نیمی از پاسخ گویان این پژوهش برای پرکردن اوقات فراغتشان، تلویزیون را برگزیده اند که اهمیت و تأثیر این رسانه را نشان می دهد. همچنین اولین اولویت از عوامل اثرگذار بر علاقه مند کردن نوجوانان به مطالعه و کتابخوانی، رادیو و تلویزیون است و دوستان و مدرسه در اولویت های دوم و سوم قرار دارند و این بیانگر تأثیر عمیق و کارآمد تلویزیون بر دیدگاه نوجوانان است.(۱)

ازاین رو، با توجه به فراوانی مخاطبان کودک و نوجوان در سراسر کشور، علاقه مند ساختن آنها به مطالعه و کتاب، پشتوانه پیشرفت و توسعه جامعه و مصونیت بخشیدن به آنها در برابر هجوم دیگر فرهنگ هاست. ازاین رو، می توان از تلویزیون به صورت سکوی پرشی برای جهش به سوی مطالعه بهره گرفت. تلویزیون می تواند میل به خواندن را بر انگیزد. برای نمونه، کودکان و نوجوانانی که سریال های زندگی ابن سینا، کمال الملک، امیر کبیر، پاستور و مادام کوری را دیده اند، اگر در این زمینه کتاب های مناسب سنشان، در دسترس آنان قرار گیرد و به مطالعه تشویق شوند، بی گمان به مطالعه این گونه کتاب ها خواهند پرداخت.(۲)

این نکته را نباید از نظر دور داشت که کودکان و نوجوانان در عصر حاضر، در جهانی چندرسانه ای زندگی می کنند. حجم منابع غیرکتابی و برنامه های رسانه های صوتی و تصویری، اگر در برخی از جوامع پیشرفته از منابع چاپی پیشی نگرفته باشد، دست کم برابر با آنهاست. نشریه ها و

۱- زهره میرحسینی و زهرا محمدی، «بررسی نقش تلویزیون در ترویج فرهنگ کتاب خوانی از دیدگاه نوجوانان شهر تهران»، کودک، نوجوان و رسانه، ش ۳، صص ۱۳ ۴۱.

۲- سلیمان فرهادیان، «تلویزیون بهتر از کتاب»، روزنامه همشهری، ۱۶/۱/۱۳۸۱، ص ۴.

ص: ۱۳۲

روزنامه ها، برنامه های رادیو و تلویزیونی و تئاتر و سینما، همگی می توانند در خدمت برنامههای مطالعه و خواندن باشند، اگر برای بهره مندی از آنها برنامه ریزی درستی وجود داشته باشد.(۱) همچنین نباید فراموش کرد که تماشای تلویزیون و گوش دادن به رادیو، هیچ نوع پیش نیازی لازم ندارد، در صورتی که کودک سالم باشد. حال آنکه کتاب و نشریات، نیازمند توانایی و مهارت خواندن هستند. پس آنچه از این رسانه ها ارسال میشود، بسیار آسان دریافت می شود و برای درک آنها نیز کودک نیازمند تواناییها یا مهارت های ویژه ای نیست. یکی از مهم ترین نگرانیهای پدران و مادران و مربیان، به خصوص در رابطه با تلویزیون، دشواری کنترل مشاهدات کودکان است. متأسفانه کودکان، در بیشتر خانه ها، تنها به تماشای برنامه های خاص خود بسنده نمی کنند و بسیاری از اوقات خود را که باید بخشی از آن صرف فعالیت بدنی، هم نشینی با هم سالان و حضور در جمع و مطالعه شود، صرف تلویزیون می کنند و به تدریج به جای بهره مندی از موهبت چندرسانهای بودن، همه توجه شان به تلویزیون است و آرام آرام پیوندهایشان با منابع مکتوب که نیازمند تلاش و تمرکز بیشتر است، سست میشود. نکته دیگر، منفعل بودن کودکان در برابر برنامه های رادیو تلویزیونی است؛ زیرا کاملاً جریان پیام در این رسانهها یک طرفه است و واکنش های کودک، مقطعی و کوتاهمدت و ناپایدار است.(۲) از این نظر لازم است دست اندکاران رسانه اثرگذاری مانند تلویزیون و رادیو، به فرهنگسازی و ایجاد علاقه نسبت به مطالعه و کتابخوانی در کل جامعه و به ویژه در میان کودکان و نوجوانان توجه نشان دهند. در ادامه به تأثیر تلویزیون در ترویج فرهنگ کتابخوانی، برخی

۱- ثریا قزلایاق، ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانه ای برای کودکان و نوجوانان، ص ۳۲۳.

۲- ثریا قزلایاق، ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانه ای برای کودکان و نوجوانان، صص ۳۳۰-۳۳۱.

ص: ۱۳۳

راهکارهـای اجرایی آن و نیز به بخشـی از سیاسـتهایی اشـاره می کنیم که در رادیـو و تلویزیـون جمهوری اسـلامی ایران، تصویب و کمابیش اجرا می شده است.

تلویزیون و فرهنگ مطالعه

تلویزیون و فرهنگ مطالعه

نیل پُستمن، از نظریهپردازان مشـهور ارتباطات، در کتاب زندگی در عیش، مردن در خوشـی، استدلال میکند که تلویزیون با ترویج «فرهنگ بصـری»، رفته رفته عادات خواندن و قلمرو فرهنگ مکتوب در جامعه امریکا را به شدت تضـعیف کرده است. پستمن نشان میدهـد که در قرن هیجـدهم و نوزدهم میلادی، جـامعه امریکـا از نظر فرهنگی و جامعهـای، بـا فرهنگ مکتوب و کتابخوانی بسـیار توسعه یافته بوده است، اما آرام آرام، پس از گسترش تلویزیون در نیمه دوم قرن بیستم، این فرهنگ مکتوب توسعه یافته، رو به افول گذاشته است.(۱) تحقیقـات دیگر نیز نشـان میدهنـد که تماشـای تلویزیون هـای تجـاری و اسـتفاده از زمـان فراغت برای بازی های کامپیوتری یا اینترنت، به موازات هم سـبب کاهش کتابخوانی شـده است.(۲) همچنین وان در وورت(۳) (۲۰۰۲) در مقاله ای به نام «تلویزیون و کـاهش مطـالعه» به این نکته اشـاره کرده که پس از ورود تلویزیون به عرصه فرهنگ، مـدت زمانی که مردم هلنـد برای مطـالعه کتاب ها صـرف می کننـد، کاهش یافته است، اما این باور که همواره تلویزیون تأثیرات ویرانگری بر جوامع داشـته باشـد، با توجه به نتایج تحقیقات جدید، به تدریج افول کرده است؛ چرا که همانند هر یک از ابزارهای تکنولوژیک، تلویزیون نیز میتواند هم زمان نقش دوگانهای داشته باشد.

۱- نعمتالله فاضـلی، «درآمدی جامعهشناختی به پدیده و گفتمان کتاب در ایران معاصر»، نشریه کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، ص ۴ ۴۹.

۲- محمدسعید ذکایی، «خواندن برای لذت و لذت های خواندن»، نشریه کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۶۹ و ۵۰.

۳- Van der Voort.

ص: ۱۳۴

کلاوس فاست(۱) با نظر کسانی که توسعه تلویزیون را عامل کاهش مصرف کتاب در جوامع صنعتی می دانند، موافق نیست. او می گوید: «این تصور اشتباه بزرگی است؛ زیرا بـه کرات دیـده ایم که تلویزیـون و کتـاب، اگر عاقلانـه به کـار گرفته شونـد، مکمل یکدیگرنـد. منتهی در هر جامعه ای باید تلویزیون و برنامه های آن را به دقت مورد مطالعه قرار داد و دید به چه نحو می توان از آن برای تربیت افکار و توسعه دانش بهره برداری کرد».(۲)

پژوهش های جدید نیز نشان از وجود رابطه معنیدار بین مدت تماشای تلویزیون و تشویق افراد به کتابخوانی در میان نوجوانان بیننده تلویزیون داشته است. نوجوانانی که بیشتر تلویزیون تماشا می کنند، با سطح تحصیلات و طبقه اجتماعی مختلف، نظر مثبت تری به تأثیر این رسانه در تبلیغ و ترویج مطالعه و کتابخوانی دارند.(۳) حتی گروهی معتقدند، رسانههای گروهی در برخی کشورها، بر نیاز آدمیان به کتاب افزوده است. مطالعات نشان داده است، کتاب هایی که در رسانهها نقد می شونـد یا کتاب هایی که از روی آنها فیلم سینمایی ساخته میشود، خواننـدگان بیشتری داشتهاند. همچنین بسیاری از افراد که با مطالعه و خوانـدن بیگانهاند، از راه نقد و معرفی کتاب ها در مطبوعات، به مطالعه روی میآورند.(۴)

بنابراین، رادیوها، تلویزیونها، ماهوارهها، وبلاگها، وب سایتها، سینماها، تئاتر و دیگر ابزارهای وسایل ارتباط جمعی، هر کدام به شکلی در توسعه فرهنگ مکتوب و صنعت کتاب، نقش دارند. هر چند گمان میرفت که این ابزارها به نوعی مانعی بر سر راه کتاب و کتابخوانی باشند. ضمن تأیید و تأکید

۱- Klaus Fast.

۲- مهدی نیکخو، نقش هنر و رسانه در تعلیم و تربیت، ص ۲۱۳.

۳- زهره میرحسینی و زهرا محمدی، «بررسی نقش تلویزیون در ترویج فرهنگ کتاب خوانی از دیدگاه نوجوانان شهر تهران»، کودک، نوجوان و رسانه، ش ۳، صص ۱۳ ۴۱.

۴- ابرامی، هوشنگ، کتاب و پدیده کمرشدی، ص ۱۷.

ص: ۱۳۵

بر این نکته که این صنایع کارکردهای متناقضی دارند؛ یعنی هم به توسعه کتابخوانی و هم محدود ساختن آن میتوانند کمک کنند، باید گفت در جوامع امروزی، این ابزارها برای گروهی در خدمت گسترش کتابخوانی و برای گروهی دیگر، به صورت مانعی در کتاب و کتابخوانی عمل میکنند.(۱) از این نظر، نوع و میزان استفاده از رسانه و نوع برنامهسازی در آن است که مثبت یا منفی بودن تأثیرات و کارکردهای آن را مشخص میکند. شبکههای رادیو تلویزیونی در سراسر جهان، بیشتر با رویکردهای فرهنگی سعی در تشویق مخاطبان خویش به کتاب و کتابخوانی دارند. برای نمونه، دولت برزیل هر چند وقت یک بار، برنامه ای رادیو تلویزیونی برای تشویق مطالعه می سازد. در طول روز، تبلیغات گوناگونی به شکل آگهی های تجارتی با نام «مطالعه، یعنی زندگی کردن» پخش می شود که شامل اشعار و قطعاتی از رمان های خوب است. کتابخانه های برزیل اعلام کردند که شمار کتاب هایی که افراد امانت می گیرند، بر اثر این تبلیغات افزایش یافته است.

رادیو تلویزیون ملی اتریش، برنامه ای برای تشویق مردم به مطالعه، با عنوان «مطالعه کن» ساخته است. این برنامه برای دو میلیون خانواده پخش می شود و جوایزی شامل کتاب و حواله خرید آن به برندگان این مسابقه ها اهدا می شود. مسئولیت اجرای این برنامه ها به عهده رادیو تلویزیون اتریش است که با همکاری فعالانه بازار کتاب اتریش، اعم از ناشران و کتاب فروشان ساخته شده است.(۲)

۱- نعمتالله فاضلی، «درآمدی جامعهشناختی به پدیده و گفتمان کتاب در ایران معاصر»، نشریه کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، ش ۲، صص ۴-۴۹.

۲- زهره میرحسینی و زهرا محمدی، «بررسی نقش تلویزیون در ترویج فرهنگ کتاب خوانی از دیدگاه نوجوانان شهر تهران»، نشریه کودک، نوجوان و رسانه، ش ۳، صص ۱۳-۴۱.

ص: ۱۳۶

ترویج کتابخوانی در رسانه ملی

ترویج کتابخوانی در رسانه ملی

چنانکه پیشتر نیز اشاره شد، در عصر حاضر بهره گیری از رادیو و تلویزیون به عنوان دو رسانه ارتباطی سریع و در دسترس، ضرورتی اجتماعی و بخشی جدایی ناپذیر از زندگی تازه به شمار می آید و خارج ماندن افراد از گردونه رسانه های ارتباط جمعی، به معنای حذف شدن آنان از حیات اجتماعی است. از سویی، تحولات سیاسی و اجتماعی سال های اخیر در سراسر جهان، حاکی از ظهور و تشدید جنگ رسانه ای بر سر تسخیر افکار عمومی و ایجاد تغییرهای دلخواه در فرهنگ و سبک زندگی مخاطبان هدف و به طور خاص ملتهای خاورمیانه است. ازاین رو، حضور مؤثر و فعالانه سازمان صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران، در میدان این نبرد رسانه ای، نیازمند برنامه ریزی و مدیریت هوشمندانه ای است که عبور از موانع، بهره گیری مطلوب از فرصت ها و رسیدن به اهداف سازمانی را تسهیل کند. به نظر می رسد، در شرایط کنونی که امواج و پیام های فراملی، مرزهای متعارف جغرافیایی و فرهنگی را پشت سرگذاشته و امپراتوری سلطه رسانه ای غرب، استحاله فرهنگی ملت های مستقل، به ویژه ایران اسلامی را هدف قرار داده است، صداوسیما که به تعبیر امام راحل رحمه الله دانشگاه عمومی کشور است باید با آمادگی همه جانبه، نقش فعال خود را در تقویت انسجام فرهنگی، تحکیم هویت ملی و مقابله با امواج مخرب، بیش از پیش ایفا کند.

بر اساس ماده پنجم قانون خطمشی کلی و اصول برنامههای سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران که در تاریخ ۱۷/۴/۱۳۶۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است، صدا و سیما باید در مقام دانشگاهی عمومی، به گسترش آگاهی و رشد جامعه در زمینه های گوناگون مکتبی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی کمک نماید. همچنین در ماده

ص: ۱۳۷

یازدهم، بر «تلاش در جهت رشد و شکوفایی استعدادهای انسانی و بارور ساختن خلاقیت های فکری و هنری» تأکید شده است. «ایجاد زمینه های رشد فکری و به وجود آوردن امکان تحلیل و نقد، ریشه یابی، پیگیری و واقعبینی در مسائل اجتماعی» از دیگر مباحثی است که در ماده چهل و دوم این قانون تصریح است. چنانکه ملاحظه می شود، آنچه در این خطمشی بر آن تأکید گشته است، نقش صدا و سیما در فرهنگسازی جامعه است.(۱) از این نقش بیبدیل بارها مقام معظم رهبری یاد کرده است: «به طور کلی صدا و سیما چنان که امام بزرگوار راحل تعبیر فرمودند، دانشگاهی همگانی باشد که در آن دین و اخلاق و ارزش های اسلامی و راه و روش زندگی و تازههای جهان علم و سیاست و اندیشههای نوین و راهگشا، به زبانهای رسا و باب فهم همه قشرها، آموخته شود و همه از ذهنهای ساده تا مغزهای متفکر و انسان های برجسته بتوانند به تناسب آمادگی خود از آن بهره ببرند و از فیض آن سیراب شوند».(۲)

ازاین رو، لازم است رسانه ملی برای گسترش کتاب و کتابخوانی که از پایههای اصلی فرهنگساز جامعه است، اهتمام ویژهای داشته باشد. برنامه های تولیدی مناسب برای گسترش و تقویت فرهنگ مطالعه در سطح جامعه باید با در نظر گرفتن شرایطی مانند برنامهریزیهای دقیق و علمی، رعایت کیفیت مطلوب، رویکرد و اهداف بنیادین و بلندمدت، تحقیقات کافی پیش از تولید، ارزیابی و دریافت بازخورد در حین تولید و پس از آن، و نیز همراه با مشارکت مجریان با تجربه، طراحان دکور و لباس حرفهای،

۱- قانون خطمشی کلی و اصول برنامههای سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران: در پایگاه اینترنتی مجلس شورای اسلامی: http://rc.majlis.ir/fa/law/show/۹۰۵۷۵ (بازیابی در ۱۴/۰۴/۱۳۹۱).

۲- علی خامنهای، صدا و سیما در کلام مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، گردآوری و تدوین بنیاد فرهنگی فاطمها لزهرا۳، ص ۱۲۷.

ص: ۱۳۸

گرافیستها و کارگردانان خلاق و کتابداران علاقه مند به این حوزه، تولید و پخش شوند. مسیری که برنامه ای تلویزیونی، انواع برنامهها طی میکند، عبارتند از: ایده، طرح، تحقیق، متن (فیلم نامه)، پیشتولید، پستولید، پخش و بازخورد.(۱) برنامهسازان در همه مراحل یاد شده باید هدف ایجاد عادت به مطالعه را به عنوان اصلی راهبردی و یکی از مقاصد جانبی برنامهسازی، مورد نظر داشته باشد. بدین لحاظ برنامهسازان صدا و سیما، پیش از تولید برنامه های یاد شده، باید در این موارد توانمند باشند:

۱. آشنایی با روش ها و مهارتهای مطالعه و خواندن؛

۲. آشنایی با استانداردها و معیارهای گزینش و ارزیابی کتاب؛

۳. آشنایی با نشریه های تخصصی نقد و بررسی کتاب؛

۴. آشنایی با شیوههای علمی اطلاعیابی از کتابخانهها و اینترنت؛

۵. آشنایی با نویسندگان، مترجمان، شاعران و ناشران کتاب.(۲)

از سوی دیگر، دستاندرکاران رسانه ملی باید داشتن اطلاعات پایهای یاد شده را مبنای گزینش افراد برای برنامهسازی قرار دهند و به ویژه در حوزه کتاب و کتابخوانی به آن توجه کنند. ترویج و رعایت این رویکرد در انواع برنامهها، ضروری به نظر میرسد.

گزارشی از فعالیت های رسانه ملی

گزارشی از فعالیت های رسانه ملی

با توجه به اهمیت ترویج فرهنگ مطالعه در جامعه و تأکیدات رهبر معظم انقلاب اسلامی، دست اندرکاران و مدیران ارشد رسانه ملی در این عرصه، اقدامات گوناگونی داشته اند. برای نمونه، در یکی از مصوبات مقرر شده

۱- علی رضا رضاداد، آشنایی با فرآیند تولید، جزوه کارگاه آموزشی آشنایی با فرآیند تولید. قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، خانه هنر و اندیشه، واحد آموزش،]بیتا[.

۲- نیره خداداد شهری، نقش تلویزیون در ایجاد عادت به مطالعه کودکان و نوجوانان. کودک، نوجوان و رسانه.

ص: ۱۳۹

است که پخش آگهیهای فرهنگی از صدا و سیما، مشمول تخفیف قابل توجه (تا ۸۰ درصد) می شود و در برخی موارد، به صورت رایگان انجام می پذیرد. از سوی دیگر، معاونتهای گوناگون صدا و سیما، شوراها و کارگروه های مختلفی را با هدف اتخاذ برنامه منسجم و مدون برای ترویج و گسترش فرهنگ کتابخوانی از طریق برنامههای رادیو تلویزیونی تشکیل داده اند. یکی از این شوراها، «شورای کتاب سیما» بوده که با مشارکت صاحب نظران حوزه فرهنگ، کتاب و رسانه تهیه و تنظیم شده و مصوبات آن به صورت دستورالعمل ها و سیاست های مشخص، همراه با بیان وظایف تخصصی شبکههای تلویزیونی به همه عوامل اجرایی و تولیدی سازمان و شبکههای تلویزیونی عمومی و شبکههای تخصصی، مانند شبکه آموزش، شبکه قرآن و معارف و شبکه مستند، ابلاغ شده است.(۱) اهداف تشکیل شورای کتاب عبارتند از:

جریانسازی فرهنگی در زمینه کتاب و شکلگیری جنبش کتابخوانی در سطح ملی؛

ارتقای باور و اعتقاد عمومی آحاد جامعه نسبت به اهمیت کتاب و نهادینهسازی آن در متن زندگی؛

تغییر در نگاه و جهتدهی به ذائقه مخاطبان نسبت به کتاب به عنوان یک کالای فرهنگی؛

افزایش عادت میزان مطالعه مؤثر مردم و هدایت مخاطبان برای مطالعه کتاب های ارزشمند و پرکردن اوقات فراغت با مطالعه و کتابخوانی؛

معرفی نویسندگان و ناشران موفق و همسو با اهداف انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی.

۱- مصوبه شورای کتاب سیما، پیوست ۲.

ص: ۱۴۰

این مصوبه مأموریتهـای شورا را مواردی ماننـد برنـامهریزی و سیاست گـذاری در حوزه کتاب با توجه به مأموریتهای تخصصـی هر شبکه، نظـارت و ارزیـابی عملکرد شـبکهها در امر کتـاب و جلوگیری از موازیکـاری در حوزه برنامهسـازی کتـاب در شـبکه هـای مختلف برشمرده است. علاوه بر آن، همه شبکهها و اداره های ستادی سیما در برنامههای مختص کتاب و کتابخوانی، از پرداختن به مقولههـایی ماننـد ارائه آمارهـای نـادرست، سـیاه نمـایی و تبلیغ منفی و معکوس درباره وضـعیت کتاب و فرهنگ مطالعه در کشور، هرگونه عمـل ضـد تبلیغ در برنامههـای نمایشـی ایجادکننـده ذهنیت و تلقی منفی نسـبت به کتـاب و افراد اهـل مطـالعه، طرح مسائل اختلافبرانگیز ایجادکننـده تـداخل در فعالیتهـای مجموعههای متولی کتاب و تبلیغ کتاب های ضـعیف، کم محتوا و غیرهمسو با دین مبین اسلام و نظام جمهوری اسلامی، منع شدهاند.

افزون بر آن، در شـبکههای رادیـویی صـدا و سـیما نیز کـه بـه عنـوان زیرمجموعههـایی از معـاونت صـدا فعـالیت می کننـد، برای انسجامبخشـی، نظـارت، کنترل و پالایـش برنامههـای مختص کتاب و کتابخوانی از مهرماه سال ۱۳۸۹، شورای عـالی کتاب معاونت صدا تشـکیل شده است. این شورا از حضور صاحب نظران و کارشـناسان برجسـته کتاب بهره میبرد. که از شـناخت خوبی نسـبت به حـوزه رادیـو و نیازمنـدی هـای آن برخوردارنـد. در جلسـات این شـورا که ماهـانه برگزار می شـود، طرح هـای مربـوط به کتـاب و کتـابخوانی، نقـد و بررسـی می گردد. پالایـش و گزینش کتـاب هـا، نویسـندگان و ناشـران برای معرفی و اسـتفاده در برنامههـای کتابمحور شـبکهها، تعیین ملاکها، اهداف، خطوط قرمز و محورهای موضوعی مرتبط با کتاب و لزوم رفع فقر اطلاعاتی برنامهسازان شبکهها در حوزه کتاب، از جمله اهداف این شورا بیان شده است.(۱)

۱- مصوبه شورای عالی کتاب معاونت صدا، پیوست ۳.

ص: ۱۴۱

گفتنی است بنا به گزارش عملکرد معاونت صدا، در سال ۱۳۹۰، با موضوع «کتاب و کتابخوانی»، مدت ۲۶۵۶ ساعت و تعداد ۷۹۸۹ برنـامه، از شـبکههای گونـاگون رادیویی پخش شـده است. برنامههـایی ماننـد «شب قصه» (بـازخوانی داسـتان هـای کوتـاه داخلی و خارجی)، «سـفرنامه» (بازخوانی خاطرات خارجیان درباره بازدید از دیدنیهای ایران)، «آن روزها» (بازخوانی خاطرات نویسـندگان و تاریخ نگاران معاصر) از شـبکه فرهنگ و برنامههایی مانند «کتابسرا» و «کتاب شب» از شبکه تهران، «صدای کاغذی» و «معجون» از شبکه جوان، «پیک قرآنی» و «کانون مهر» از شـبکه قرآن، «چراغ مطالعه» و «پیشـخوان» از شـبکه معارف و «کتاب هفته»، «نقد حال»، «قـدم زدن بـا کلمـات» و «تفکر خلاق» از شـبکه گفت وگو، از جمله عناوین برنامههایی بودهانـد که از راه امواج رادیویی به گوش مخاطبان رسیده است.(۱)

راهکارهای پیشنهادی

اشاره

راهکارهای پیشنهادی

در میـان رسانههای گروهی، رسانه های دیـداری و شـنیداری، یکی از وسایل ارتباطی جـذاب و نیرومنـدی هسـتند که بر گروه های گونـاگون جـامعه اثر فـوق العادهـای دارنـد. افراد به دلا‌یلی، از جمله سـرگرمی، به دست آوردن اطلا‌ع و کمـک به ایجـاد ارتبـاط اجتمـاعی، به تلویزیون و رادیو رو میآورنـد. به نظر می رسـد، وسایـل ارتباط جمعی، به ویژه تلویزیون می تواننـد در تغییر ارزش ها، سنت هـا، باورها، اعتقادات و طرز تفکر افراد یک جامعه به ویژه کودکان و نوجوانان، نقش بسـزایی داشـته باشـند. پس اگر بتوان از طریق وسایـل ارتبـاط جمعی، تغییر و تحول فرهنگی منـاسبی پدیـد آورد و جـامعه را به سوی ارزش ها و باورهای درست سوق داد، می توان نتیجه گرفت که زیربنای

۱- جزوه خلاصه گزارش عملکرد شبکههای معاونت صدا پیرامون کتاب و کتاب خوانی در سال ۱۳۹۰، (منتشر نشده).

ص: ۱۴۲

توسعه و پیشرفت فرهنگی و اجتماعی فراهم آمده است. رسانه های ارتباط جمعی به سبب ویژگی های خاصی که دارند می توانند پیام مورد نظر فرستنده را در محیطی وسیع پخش کنند. بدین ترتیب، برای این رسانه ها مخاطبان بیشتری وجود دارد.(۱) از سویی هر رسانهای برای ارتباط با مخاطبانش از قالبهای مختلفی استفاده میکند. فیلم، سریال و قالبهای نمایشی گوناگون، مستندها، برنامههای گزارشی و خبری، میزگردها و گفتوگوها و مسابقه ها قالبهای گوناگونی هستند که مدیران و برنامهسازان میتوانند بسته به پیامی که میخواهند منتقل کنند، از آنها بهره ببرند.(۲) با توجه به قالبها و گونههای پرکاربردی که در حال حاضر در عرصههای گوناگون برنامهسازی در صدا و سیما در شبکه های رادیویی و تلویزیونی استفاده می شود، موارد زیر میتواند مورد نظر قرار گیرد:

الف) رادیو

الف) رادیو

رادیو را فراگیرترین رسانه قرن نامیدهاند. قابلیت انطباق با شرایط جدید، انعطافپذیری و ساده بودن از جمله ویژگیهای خاص رادیو به شمار می رود. رادیو میتواند به سرعت ارتباطی صمیمی و دوستانه با شنوندگانش برقرار کند و دنیایی از روابط ابراز نشده، میان عوامل برنامه و شنوندگان آن پدید آورد و این ویژگی فوری و مشهود رادیو است.(۳) قابلیت انطباق رادیو بیپایان است. با وجود چالشهای موجود از سوی رسانههای دیگر، رادیو به دلیل توانایی تطبیق خود با تغییرها، همچنان محبوبیت دارد. قابلیت انطباق رادیو را

۱- مهرناز شهرآرای، «بررسی تأثیر تلویزیون بر مهارتهای تحصیلی کودکان و نوجوانان»، نشریه تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش)، ۱۳۷۳، ش ۳۸، صص ۳۳ ۴۳.

۲- جابر تواضعی، «جایگاه برنامههای گفت وگومحور در رسانه ملی»، ص ۳.

۳- مارشال هربرت مکلوهان، برای درک رسانهها، ترجمه: سعید آذری، ص ۳۹.

ص: ۱۴۳

نه تنها با توجه به شیوههای متعدد پخش برنامه آن، بلکه از روی شیوه استفاده از آن برای مقاصد گوناگون می توان به روشنی دریافت.(۱)

رادیو از دو جهت بر دیگر رسانه های همگانی برتری دارد؛ چرا که هم انتقال پیام در آن سریع و بلافاصله است و هم پوشش گسترده ای دارد. این رسانه بر موانع زمان و مکان، به راحتی غلبه می کند: مانع زمانی را برمی دارد؛ زیرا همان لحظه ای که پیام پخش می شود، شنیده نیز می شود. در نتیجه، فاصله ای وجود ندارد. بر مانع مکانی نیز غلبه می کند؛ زیرا به راحتی امواج رادیو از مرزها و حتی قاره ها می گذرد و از این سوی جهان به آن سوی دیگر می رسد.

افزون بر این دو ویژگی، رادیو چند امتیاز دیگر هم دارد و به همین دلیل، امروز در حوزه تبلیغات، رایج ترین وسیله به شمار می رود. امتیاز اول آن است که چون پیامش شنیداری است، گیرنده برای دریافت پیام، نیازی به سواد خواندن و نوشتن ندارد. در نتیجه، برای کشورهایی که میزان بی سوادی در آنها بالاست، رسانه ای ایدئال است. امتیاز دیگر این است که می تواند به راحتی به حوزه خصوصی زندگی پیامگیر نفوذ کند و در همه لحظه های زندگی، یار و یاور او باشد. افزون بر آن، چون ارتباط شفاهی است، تأثیر آن از نظر روان شناختی، بر پیام گیر صمیمانه تر است.

از این گذشته، ارتباط رادیویی بسیار ارزان و آسان است، چون به وسیله نقلیه و جاده نیازی ندارد، در حالی که روزنامه و نشریات چاپی، برای آنکه به دست پیام گیر برسد، به جاده و وسیله نقلیه نیاز دارد. جدا از این، برای کشورهایی که وسعتشان، بسیار و جمعیتشان پراکنده است و دسترسی به

۱- کارول فلمینگ، دستینه رادیو، ترجمه: ناصر بلیغ، ص ۳۸.

ص: ۱۴۴

گروه هـای پراکنـده به آسـانی میسـر نیست، رادیو وسـیله ارتباطی مطلوبی است.(۱) بر ایـن اسـاس، تـاکنون نیز چنـا ن که در بخش گزارش فعالیتهای رسانه ملی اشاره شد، برای ترویج فرهنگ مطالعه در شبکههای رادیویی گام های بزرگی برداشته شده است، ولی قابلیت های رادیو، گسترده و بیپایان است و همچنان میتوان به اثرگـذاری بیش از پیش آن در حوزههای فرهنگی امیدوار بود. ازاین رو، در این زمینه، به این پیشنهادها می توان توجه کرد:

۱. تهیه گزارشهای رادیویی مستند و خبری با هدف نقد و بررسی وضعیت کتاب و کتابخوانی در کشور؛

۲. تولید برنامههای آموزشی در زمینه شیوههای درست مطالعه و یادگیری و تندخوانی؛

۳. تهیه گزارشهای خبری از افراد پیشتاز و موفق در حوزه نشر و کتاب؛

۴. آموزش شیوههای درست پژوهش و روش های جست وجو و استفاده از کتابخانه؛

۵. تهیه برنامههای گفت وگومحور با شرکت کارشناسان و پژوهشگران مطالعه؛

۶. پخش جملات قصار بزرگان ادب و اندیشه درباره ارزش و جایگاه کتاب و کتابخوانی؛

۷. تهیه گزارش از کتابخانههای عمومی و تخصصی و کتابخانههای بزرگ جهان و معرفی آنها؛

۸. تولید برنامههای آموزشی درباره اصول نویسندگی در زمینههای گوناگون؛

۱- سید حسین بیگی، نقش رسانه در ترویج فرهنگ کتاب خوانی، تهران، اداره کل پژوهش های سیما، ۱۳۸۰، صص ۲۷ -۲۸.

ص: ۱۴۵

۹. تولید مسابقههای آموزشی با هدف معرفی محتوای کتاب ها و اثرهای ماندگار در قالب مشاعره؛

۱۰. تهیه محتواهای مرتبط با کتابخوانی و ترویج آن بر اساس ویژگی های سنی و توانایی های گیرندگان پیام؛

۱۱. اطلاعرسانی درباره برگزاری نمایشگاه های کتاب مانند نمایشگاه بین المللی کتاب تهران، نمایشگاه کتاب های تخصصی و نمایشگاه های کتاب استانی؛

۱۲تبیین و ترویج نقش مطالعه و انس با کتاب در زندگی فردی و اجتماعی شخصیتهای بزرگ دینی و ملی؛

۱۳. تبلیغ و گنجاندن پیام های مرتبط با کتاب و کتابخوانی در نمایش های رادیویی؛

۱۴. طراحی و سازماندهی مطلوب برنامههای متنوع که محتواهای مرتبط را به بهترین شکل و در بهترین زمان ارائه کنند؛

۱۵. طراحی سامانه دریافت بازخورد از راه مکاتبه و تماس تلفنی و ابزارهای نظرسنجی و پژوهش های ارزیابی تأثیر برنامههای حوزه کتاب و کتابخوانی.

۱۶. بازنگری و اصلاح و تقویت مداوم برنامه ها و محتواهای مرتبط با ترویج فرهنگ کتابخوانی؛

با چنین رویکردی، برنامهریزان و سیاستگذاران برنامههای رادیویی برای ترویج فرهنگ کتابخوانی در جامعه، ابتدا محتوا و شیوه های متنوع آموزشی و راهنمایی و تبلیغی کتابخوانی را تعیین و این مجموعه را با مجموعه ای از عوامل جذاب مانند انتخاب موسیقی زمینهای، مصاحبه های موردی سازمان یافته، مجریان خوش بیان و خوش نام و آشنا و زمان بندی مناسب برنامه اجرایی، ترکیب می کنند وسپس آن را به شکل مرحله ای و مکمل به اجرا می گذارند.

ص: ۱۴۶

ب) تلویزیون

ب) تلویزیون

امروزه تلویزیون در همه جوامع، همچون همدمی مجازی وارد زندگی اجتماعی افراد شده و جای بسیاری از نهادهای سنتی را گرفته است. ازاین رو، رسانههای سنتی بخش زیادی از کارکردهای خود را به این رسانه اثرگذار سپردهاند. درباره ابعاد گوناگون این رسانه و تأثیرات آن، پیش از این به تفصیل سخن گفته شد. در اینجا برخی از انواع و قالب های متفاوت برنامهای که در حال در صدا و سیما رواج دارد، بررسی و پیشنهادهای مرتبط با آن ارائه می شود:

۱. اخبار: خبر برنامهای ترکیبی است که از گزارش ها، گفت وگوی کوتاه و نظایر آن، تشکیل می شود و روزآمدی آن اهمیت دارد. ارزش خبر در قابلیت ارتباط مجریان و گویندگان و اهمیت اخباری است که به مخاطبان ارائه می شود. سرعت در انتقال خبر، کیفیت انتقال خبر، جامعیت خبر و تفاوت مخاطبان، از اهمیتهای این قالب است.(۱) پخش اخبار در شبکههای گوناگون تلویزیون و در ساعات مختلف شبانهروز، صورت میگیرد و یکی از پربینندهترین برنامههای تلویزیونی است. نتایج پژوهشی که به تازگی انجام شده است، نشان میدهد تنها ۱۲ درصد از افراد مورد مطالعه، از راه رادیو و تلویزیون، از انتشار کتاب های جدید باخبر می شوند که نشاندهنده تأثیر و کارکرد پایین صدا و سیما در این زمینه است. (۲) ازاین رو، در برنامههای خبری برای ترویج فرهنگ کتابخوانی به این موارد باید توجه داشت:

۱- علی رضا رضاداد، آشنایی با فرآیند تولید، جزوه کارگاه آموزشی آشنایی با فرآیند تولید. قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، خانه هنر و اندیشه، واحد آموزش،]بیتا[.

۲- مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، آسیبشناسی فرهنگ مطالعه در بین جوانان ایرانی، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱ (پژوهش چاپ نشده)

ص: ۱۴۷

اهمیت خبر انتشار برخی کتاب ها، کمتر از اهمیت بسیاری از اخبار دیگری نیست. که صداوسیما منتشر میکند. بخش های مختلف خبری نه فقط بخش اخبار فرهنگی میتوانند بر اساس ضابطههایی که تعیین میشود، کتاب های فاخر حوزههای مختلف را معرفی کنند. از جمله این ضوابط می تواند انتخاب کتاب در مراسم و جشنوارههایی چون هفته کتاب، کتاب فصل و کتاب سال، جشنواره پروین اعتصامی، جشنواره جلال آل احمد و نظایر آنها باشد؛

معرفی تازههای نشر، معرفی کتاب های پرفروش، معرفی ناشران، معرفی نویسندگان، مترجمان و شاعران؛

فرآیند تولید آثاری چون دایرهالمعارفها می تواند مبنای تهیه گزارش های خبری باشد؛

اطلاعرسانی موفقیتهای ناشران ایرانی در مجامع بینالمللی و اقبال ناشران خارجی به ترجمه و نشر آثار فاخر ایرانی از موارد دیگری است که بخش های خبری صداوسیما میتوانند به آن بپردازند؛

اخبار نشستها و مراسمی که به مناسبت نقد یا رونمایی کتاب برگزار میشود، برای اقبال مردم به کتاب موضوع مناسبی است؛

اطلاعرسانی درباره برگزاری نمایشگاه های کتاب مانند نمایشگاه بین المللی کتاب تهران، نمایشگاه کتاب های تخصصی، نمایشگاه های کتاب استانی و نمایشگاه یاد یار مهربان که افزون بر واجد ارزش خبری بودن، برای برنامهسازی درباره کتاب زمینه مناسبی دارند؛

پخش اخبار مربوط به کتاب و معرفی نویسندگان می تواند در برنامه های صداوسیما گنجانده شود تا گامی برای گسترش فرهنگ مطالعه در جامعه باشد.

ص: ۱۴۸

۲. برنامههای ترکیبی: برنامه ترکیبی، برنامهای است که همه بخش های آن، حول یک محور حرکت میکنند و پیام برنامه، در بخش های مختلف آن از جمله مصاحبه، گزارش، موسیقی، گرافیک و انیمیشن، به شکل منطقی تکرار میشود.(۱) جُنگ تلویزیونی نوعی برنامه ترکیبی است که بیشتر به صورت مناسبتی تولید میشود. این نوع برنامهها برای تقویت و گسترش فرهنگ مطالعه قابلیت زیادی دارند و میتوان پیام های مورد نظر را با بهرهگیری از انواع روش ها به مخاطب منتقل کرد. برخی از این روش ها عبارتند از:

ساخت برنامههای معرفی کتاب، مجله، وب سایت، منابع مرجع و نظایر آن؛

معرفی کتابخانه ها، کتاب ها و نویسندگانی که به مناسبتهای گوناگون برگزیده میشوند؛

معرفی نقش کتابدرمانی از زبان کارشناسان و روان شناسان در قالب های مختلف تولیدی؛

شناسایی و معرفی مراکز فعال در حوزه نشر و ایجاد همکاری میان آنها؛

حضور روان شناسان در برنامه و پرداختن به مسائلی مانند بهداشت مطالعه، شیوههای مطالعه، مهارتهای مطالعه، روان خوانی، تصویرخوانی، کتابخوانی و نظایر آن؛

دعوت از نویسندگان، مترجمان، استادان، دانشمندان و ناشران معتبر در برنامههای تلویزیونی؛

ساخت برنامه هایی برای شناسایی و معرفی عوامل بازدارنده مطالعه در گروه های سنی گوناگون و کمک به مسئولان برای رفع این عوامل از راه تبلیغ و ترویج فرهنگ مطالعه؛

۱- نگین حسینی، جُنگ تلویزیونی برای کودکان، ص ۵۲.

ص: ۱۴۹

معرفی شخصیت هـای علمی مؤلفـان به عنوان شخصیت هـای اثر گـذار در جـامعه. برنامه سازان بهتر است الگوهای شخصیتی اهل دانش و مطـالعه را بـا حرفه هـا و منـاصب مطلوب و مقبول اجتمـاعی، مرتبـط سازنـد و آنها را افرادی باهوش، معاشـرتی و با اخلاقی پسندیده، معرفی کنند؛

حضور کتابـداران در برنـامه و توضـیح دربـاره مسـائلی همچون معیارهای ارزیابی کتاب، معرفی ویژگیها و کاربردهای منابع مرجع، معرفی منـابع مرجع ویژه کودکـان و نوجوانان، معرفی ناشـران تخصصـی کودکان و نوجوانان، معرفی سازمان ها و مؤسـساتی که در حـوزه کـودک و نوجـوان فعـالیت دارنـد، راهنمـایی اسـتفاده از نرمافزارهـای کتابخانهـای، آموزش راهبردهـای جست وجو، معرفی کتابخانهها، انواع آن و چگونگی اسـتفاده از کتابخانه ها و صحبت درباره تحولاتی که در این زمینه رخ داده است، از اختراع خط تا رایانه.

۳. برنامههای گفت وگومحور: در برنامه گفت وگومحور، طرفین گفت وگو در موقعیت جدال با هدف اقناع مخاطب یا در موقعیت پاسخ گویی با هدف انتقال اطلاعات به مخاطب هسـتند که این قالب برنامهسازی، به سه گروه تقسـیم میشود: گفت وگو (پرسش و پاسـخ)، گفت وگو (دو نفره) و میزگرد (چند نفره).(۱) برنامههـای گفت وگومحور به عنوان یکی از زیرمجموعههای تاکشوها،(۲) همیشـه در همه جـای دنیـا، جایگـاه ویژه و انکارناپـذیری داشـتهاند. به نظر میرسـد، این برنامههـا از نظر ساختـار گفت وگومحـور و مصاحبهای و امکان حضور منتقـدان سرشـناس، برای نقـد کتاب در جایگاه مناسبی هسـتند. اگر این گونه برنامهها به صورت تعاملی برگزار شود، تأثیر بسیار بیشتری دارد.

۱- علی رضا رضاداد، آشـنایی با فرآیند تولید، جزوه کارگاه آموزشی آشنایی با فرآیند تولید، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، خانه هنر و اندیشه، واحد آموزش،]بیتا[.

۲- ۵.Talk show.

ص: ۱۵۰

به این گونه که کتابی معرفی شود و از بیننـدگان خواسـته شود، این کتاب را تا هفته آینده بخوانند و نقدهای خود را به ایمیل برنامه بفرسـتند، سپس با خواندن بخش هایی از کتاب در برنامه، کارشناسان موافق و مخالف به نقد آن بپردازند. این گونه برنامهها، افزون بر ایجـاد عـادت به مطـالعه، چگونگی تفکر خلاق و انتقادی را نیز به مخاطبان میآموزد، اما بایـد توجه داشت که بحث و گفت وگو درباره کتاب و خوانـدن، فقط به مناسـبتهای خاص محـدود نباشد و حتماً روزانه یا هفتگی، دقایقی را باید به آن اختصاص داد. البته بیآنکه جنبه آموزشـی و سـفارش مسـتقیم داشته باشد. نکته اصلی که باید به آن توجه شود، این است که مسئولان و برنامه ریزان در نخستین گام، باید پژوهش را مغز و قلب توسـعه ملی بدانند و آن گاه برای تقویت این مغز و قلب، فرهنگ مطالعه و کتابخوانی را به عنوان بسـته پژوهش و ایجـاد جامعه سالم، با برنامه های متنوع رسانه های ارتباط جمعی و براساس روش ها و شـیوه های مناسب، در میان آحاد جامعه رواج دهند و نهادینه سازند.

۴. برنامههای مناسـبتی: نوعی از برنامههای ترکیبی اند که به مناسـبتهای گوناگون، تهیه و پخش می شوند. مناسبتهای خاص فرصتی مناسب در اختیار رسانه قرار میدهد که به ترویج کتاب و کتابخوانی با توجه به فضای ایام خاص بپردازند. در ادامه، پیشنهادهایی در این زمینه مطرح می شود:

معرفی کتاب در برنامههای مناسبتی مانند جشن ها و سوگواریهای مذهبی، به عنوان مکمل مباحث مطرح شده در برنامه؛

گفت وگو با نویسندگان و شاعرانی که درباره مناسبتی، از آنها اثری منتشر شده است؛

تقدیر از کسانی که در حوزههای مرتبط با کتاب و کتابخوانی، فعالیت مؤثری دارند؛

ص: ۱۵۱

معرفی کتاب در برنامه‌های موضوعی، مانند پزشکی، اقتصادی، سیاسی و نظایر آنها، به عنوان مکمل مباحث مطرح شده در برنامه. کارشناس برنامه با هماهنگی میهمان متخصص میتواند در هر زمینه از موارد گفت و گو، کتاب یا کتاب هایی را برای مطالعه و آگاهی بیشتر مخاطبان معرفی کند؛

بسیاری از شخصیتهای علمی و فرهنگی که رسانه به تولید مجموعه رادیو و تلویزیونی درباره زندگی آنها میپردازد، صاحب تألیفات ارزشمندی هستند که میتوان به این تألیفات نیز اشاره کرد؛

طرح نقش مطالعه در زندگی شخصیتهای مرجع یا بزرگانی که با کتاب سر و کار دارند، در برنامههایی مانند چهره ماندگار؛

کتاب هایی که پشتوانه پژوهشی برخی از مجموعهها و دیگر تولیدات رسانهای هستند، در پایان پخش هر بخش آن برنامه معرفی شود؛

تولید برنامههای شاد و جذاب با موضوع معرفی کتاب. چنانچه این برنامه ها به خوبی تولید شود، کارشناسان این برنامهها میتوانند نقش مرجع را برای مطالعهکنندگان داشته باشند. چنان که امروزه برنامههای پزشکی این گونهاند؛

معرفی کتابخانهها و تبیین نقش آنها به عنوان گنجینه ذخایر علمی و فرهنگی و پشتوانه حرکت علمی کشور.

۵. پیام های بازرگانی: تبلیغات یکی از مهم ترین منابع درآمد رسانه ملی است، ولی سودی کوتاهمدت دارد. اگر رسانه کمی از این سود سرشار صرفنظر کند و در بین پخش آگاهیهای بازرگانی، به تبلیغ کتاب ها، نشریات عمومی، مجلات علمی و ناشران بپردازد، سودی که در بلندمدت نصیب جامعه میشود، بسیار ارزشمند است. از سوی دیگر، تعرفه آگهی های تلویزیونی برای کتاب، در حد کالاهای مصرفی است و همان قدر که برای

ص: ۱۵۲

پفک نمکی و برنج بایـد هزینه تبلیغ بپردازنـد، ناشـران کتاب نیز همان قدر باید هزینه صـرف کنند. صداوسـیما می تواند با کاهش تعرفه هزینه مبلغ کالاهـای فرهنگی ماننـد کتاب، به تبلیغ و ترویـج کتاب بپردازد. افزون بر آن برای اینکه آگهیهای تبلیغاتی مرتبط با مطـالعه و کتـابخوانی تـأثیر بیشتری داشـته باشـند، بهتر است از قالب زبانی شـعرگونه، موسـیقی شاد و رنگ های گرم اسـتفاده شود. همچنین بر اسـاس نظریه هـای تـأثیر پیـام، پیام هایی که پیش از برنامه های مورد علاقه کودکان و نوجوانان پخش می شود، بیش از مواقع دیگر تـأثیر دارد. ازایـن رو، بهـتر است آگهی هـای مربـوط به کتـاب و کتـابخوانی، قبـل از برنـامه کـودک و نوجـوان پخش شوند.(۱)

۶. زیرنویسـهای تلویزیونی: زیرنویسـها برای انتقال افکار و اندیشهها، اخبار، تازهها و جدیدترین رویدادهای فرهنگی ابزار مناسبی به شمار می رونـد. میتوان از این ابزار اثرگذار برای گسترش فرهنگ کتابخوانی بهره برد. تبلیغ و معرفی کتاب ها یا نمایش جملاتی از بزرگان درباره ارزش و جایگاه کتاب و کتابخوانی، به ویژه در شبکههایی مانند شبکه خبر که زیرنویس های مداوم دارند، می تواند در دستور کار قرار گیرد.

۷. گزارش: گزارش نزدیکـترین ساختـار بـه مسـتند است. گزارش زمـانی شـکل میگیرد که برداشت اولیهـای از پدیـده ای بیرونی یا واقعیت یا موضوع داریم. گزارشـگر در این ساختار، چشم و گوش مخاطب است. گزارش گاه بازتاب کاری است که در حال انجام است و گـاهی از مجموعه ثبت تصـاویر در کنـار همـدیگر گزارش تهیه می شود.(۲) از جمله فعالیتهـایی که یک گزارشـگر میتواند انجام دهد، عبارتند از: تهیه گزارش هایی از نمایشگاه های

۱- «بررسی نقش تلویزیون در ترویج فرهنگ کتاب خوانی از دیدگاه نوجوانان شهر تهران»، صص ۱۳ -۴۱.
۲- آشنایی با فرآیند تولید؟؟؟

ص: ۱۵۳

کتاب که در سطح محلی، ملی و بین‌المللی برگزار میشود، هم جنبه اطلاع رسانی دارد و هم انگیزه مطالعه در افراد ایجاد میکند. مانند تهیه گزارش از انواع کتابخانههای عمومی، آموزشگاهی، سیار، روستایی و مساجد. برای مثال، معرفی کتابخانههای آموزشگاهی که در ارائه خدمات نوآوری داشتهاند. این گونه گزارش ها، به ترویج مطالعه کمک میکند و در این زمینه ایدهها و تفکرات زیبایی را گسترش میدهد.

۸. مسابقه: مسابقهها از جمله برنامههایی هستند که همواره کودکان و نوجوانان از آنها استقبال می کنند. رقابت، سنجش تواناییها و مهارتهای ذهنی یا فیزیکی شرکتکنندگان حضوری و غیرحضوری، تجربه کار گروهی، دریافت جایزه و پاسخ به کنجکاویها، از جمله دلایل علاقه افراد به این گونه برنامههاست.(۱) در قالب مسابقه کتابخوانی، داستاننویسی و نوشتن نقد، می توان عادت به مطالعه را در جامعه نهادینه کرد. برای نمونه، برگزاری مسابقات حضوری مانند مسابقه تلویزیونی ۱۰۱ در صداوسیما، با محوریت محتوای کتاب و به مناسبت های مختلف، به ویژه در هفته کتاب و کتابخوانی و اهدا ی جوایز همراه با کتاب به برگزیدگان، میتواند بسیار اثرگذار باشد.

۹. مستند: مستند به برنامههایی گفته میشود که با بهرهگیری از واقعیت پیرامونی و برمبنای پژوهش روشمند، بر یکی از چهار ساختار، مستند محض، مستند داستانی، مستند بازسازی و مستند گزارشی، ساخته میشود.(۲) برنامههای مستند یکی از قالبهای بسیار مناسب برای تولید برنامههایی در عرصه کتاب و کتابخوانی هستند. ایدههایی که در این زمینه میتوان به مستندسازان ارائه داد، عبارتند از: تهیه مستند از زندگی نویسندگان موفق برنامهسازان می

۱- الهه عطاردی، ویژگیهای مجری برنامههای کودک، ص ۲۶.

۲- آشنایی با فرآیند تولید.

ص: ۱۵۴

توانند در قالب مستند داستانی الگوهای شخصیتی افراد اهل علم و مطالعه را با شغلها و مناصب مطلوب و مقبول اجتماعی مرتبط سازند و آنها را افرادی باهوش، معاشرتی و با اخلاقی پسندیده معرفی کنند، مراحل چاپ کتاب و مجلات در چاپ خانهها، پخش کتاب، کتاب فروشیهای باسابقه و گفت وگو با آنها، مراحل تهیه مجلات و نشریات با مراجعه به دفاتر نشریات و نظایر آن.

۱۰. میانبرنامه: میانبرنامه، مابین دو برنامه، با هدف تغییر فضای برنامهها پخش میشود. میانبرنامهها عبارتند از: آنونس (معرفی برنامه)، تیزر (معرفی خدمات)، موسیقی، آوانما و تصویر که با طراحی و خلاقیت میتوان از این فضا برای گسترش مطالعه بهرهبرداری کرد.(۱) زمان این گونه برنامه بسیار کوتاه است، اما برای فرهنگسازی در میان افراد جامعه قابلیت زیادی دارد. با بهره مندی از گرافیکهای جالب و جذاب میتوان از این قالب برای معرفی کتاب ها و برنامههایی بهره برد که برای گسترش فرهنگ مطالعه تولید شده اند.

۱۱. برنامههای نمایشی: سریال، تلهتئاتر، فیلم سینمایی، فیلم کوتاه، مجموعه تلویزیونی، نمایش عروسکی، انیمیشنها و نظایر آن، از جمله قالبهای برنامههای نمایشی در تلویزیون هستند. برنامههای نمایشی نسبت به دیگر قالبها، برای جذب مخاطب توانمندی بیشتری دارند.(۲) تهیه کنندگان برنامه های رادیو تلویزیونی میتوانند با استفاده از شاهکارهای ادبی و هنری برای تهیه سریال، فیلم زنده، نمایش عروسکی و کارتون، غیرمستقیم خاطره این آثار را برای آنها زنده کنند و آنان را به سمت خواندن یا دوباره خواندن اصل آثار، تشویق کنند. در این گونه برنامهها ترویج مطالعه به شیوه

۱- آشنایی با فرآیند تولید.

۲- جابر تواضعی، جایگاه برنامههای گفتگومحور در رسانه ملی، ص ۳.

ص: ۱۵۵

غیرمستقیم و در لابه لای برنامه آموزش داده میشود. به دلیل محبوبیت این قالب و همچنین انتقال اندیشه به صورت غیرمستقیم، تأثیر این گونه برنامهها بسیار است و در ناخودآگاه فرد تثبیت میشود. در ساخت این برنامهها باید از شعارزدگی، پرهیز و با بهرهگیری از فیلم نامهنویسان خلاق و خوشذوق، افراد را به مطالعه تشویق کرد.

دستاندرکاران تلویزیون به گروهی حرفهای برای بازنگری فیلم نامهها پیش از ساخت نیاز دارند تا با ترویج مطالعه از ضد تبلیغ در این عرصه نیز جلوگیری شود. نه تنها چنین ضد تبلیغ هایی نباید در رسانه ملی جایی داشته باشد، بلکه در آثار نمایشی، برای نهادینه سازی فرهنگ مطالعه باید به شیوه های گوناگونی متوسل شد، از جمله:

۱. تهیه و نمایش برنامه آشنایی با نویسندگان بر مبنای آثار آنها در قالب های نمایشی مختلف؛

۲. تبلیغ غیرمستقیم کتاب و کتابخوانی در سریال ها و فیلم های سینمایی؛

۳. در طراحی دکور منازل، کتابخانه و قفسه کتاب هرچند کوچک دیده شود؛

۴. در فیلم ها به مناسبت روز تولد، روز مادر و مانند آن، کتاب هدیه داده شود. با توجه به اینکه سنت هدیه دادن کتاب در علاقه مند کردن افراد به کتابخوانی و مطالعه، تأثیر مثبتی دارد، بازتاب این موضوع به ویژه در فیلم ها و سریال های پربیننده از جمله سریال های ماه مبارک رمضان و نوروز گام مؤثری در این جهت دربردارد؛

۵. شخصیتهای فیلم به بهانههای مختلف در کتابخانه، کتاب فروشی و دکه روزنامهفروشی، حضور داشته باشند؛

۶. شخصیتهای فیلم میتوانند به جای بازی کامپیوتری یا تماشای تلویزیون، در حین مطالعه نشان داده شوند.

ص: ۱۵۶

۷. معرفی فیلم ها و برنامه هایی که از روی آثار مشهور کلاسیک و کتاب های معروف تهیه می شوند و راهنمایی والدین در شیوه استفاده از آنها وظیفه ای است که برنامه سازان تلویزیون باید به آن توجه کنند؛

۸. در فیلم ها میتوان کتابداری را یکی از مشاغل سودمند معرفی کرد؛

۹. می توان کتابدرمانی یا مطالعه درمانی را معرفی کرد و از مزایای آنها گفت؛

۱۰. در دیالوگها میتوان اهمیت مطالعه را خاطرنشان کرد؛

۱۱. به تصویر کشیدن زندگی و سرگذشت نویسندگان، مترجمان و ناشران معتبر؛

۱۲. سرمایهگذاری و تولید و پخش انیمیشنهایی با موضوع کتاب و کتابخوانی.(۱)

آموزش شیوه و بهداشت مطالعه

اشاره

آموزش شیوه و بهداشت مطالعه

روش درست مطالعه و کتابخوانی در ایجاد انگیزه و یادگیری در افراد اهمیت دارد؛ چرا که ناآشنایی با شیوههای درست مطالعه، سبب خستگی و دلزدگی می شود. بر اساس نتایج تحقیقات، مردم از روش های درست مطالعه اطلاع زیادی ندارند یا به درستی از این روش ها استفاده نمی کنند. برای نمونه، استفاده از مکانی مشخص و ثابت برای مطالعه، به تمرکز حواس و افزایش سرعت مطالعه کمک می کند، اما مطالعهای نشان میدهد، ۴۵ درصد افراد برای مطالعه خود مکان مشخص و ثابتی ندارند یا رعایت نکردن حالت درست نشستن هنگام مطالعه، افزون بر تأثیر نامطلوب در مطالعه، مشکلات جسمانی متعددی درپی خواهد داشت. این در حالی است که براساس

۱- نیره خداداد شهری، «نقش تلویزیون در ایجاد عادت به مطالعه کودکان و نوجوانان»، نشریه کودک، نوجوان و رسانه.

ص: ۱۵۷

پژوهشی، فقط ۹/۲۸ درصد از پاسخگویان به شیوه استاندارد، یعنی «نشسته پشت میز و صندلی» به مطالعه میپردازند.(۱)

از سوی دیگر، چنانکه پیش تر اشاره شـد، مطالعه فرآیند پیچیده ای است که در آن، خواننده پیام نویسـنده را که در قالب کلمات یا تصـاویر بیـان شـده است، به نوعی بازسـازی می کنـد. برای اینکه این فرآینـد در افراد به بهترین گونه، شـکل بگیرد و و نیز جـذبه و اشتیاق درونی به مطالعه و خوانـدن را در آنها ایجاد نمایـد، باید هنگام مطالعه، شـرایط گوناگونی رعایت شود. برخی از این شـرایط که میتواند از راه رسانه و با بهره مندی از جذابیتهای تصویری و نمایشی آموزش داده شود، عبارتند از:

الف) شرایط زمانی

الف) شرایط زمانی

یکی از عوامل موفقیت در هر زمینهای، داشتن برنامه منظم است. برنامهریزی منظم برای مطالعه، سبب تسهیل در کتابخوانی میشود و می توانـد آن را به عادت تبـدیل سازد و اثربخشـی آن را بیشتر کند. مطالعه نامنظم، ملال آور و ناپایدار است. در هر کاری از جمله مطالعه، کار اندک، ولی پیوسـته و منظم، ثمربخشتر از کار پرحجم، ولی گذراست. با برنامه ریزی منظم برای مطالعه، مشـکل کمبود وقت که خیلی هـا آن را وسـیله و بهانه فرار از مطالعه قرار می دهنـد حل می شود. بسـیاری از بزرگان از همین رهگـذر، در حرکتی آرام، اما مسـتمر، توانسـته انـد کارهای بزرگی انجام دهند. با وجود این، فقط ۱/۳۲ درصـد از پاسخ گویان گفته اند که برنامهریزی منظمی برای مطالعه خود دارند.(۲) بنابراین، شایسـته است زمان مطالعه براساس برنامهریزی دقیق و منظم، در طول هفته، مشـخص و معین، و به طور مداوم و متناوب به آن عمل شود.

۱- مرکز تحقیقـات صـدا و سـیمای جمهـوری اسـلامی ایران، «آسیبشناسـی فرهنـگ مطـالعه در بیـن جوانـان ایرانی»، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱ (پژوهش چاپ نشده).

۲- مرکز تحقیقـات صـدا و سـیمای جمهـوری اسـلامی ایران، «آسیبشناسـی فرهنـگ مطـالعه در بیـن جوانـان ایرانی»، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱ (پژوهش چاپ نشده).

ص: ۱۵۸

ب) شرایط مکانی

ب) شرایط مکانی

مکان مطالعه بهتر است در جای معین و آرامی باشد. صندلی و محل نشستن، نرم و راحت باشد، ولی نه به گونه ای که مطالعه کننده را در خوابی خوش فرو ببرد. ابزار و وسایلی را که جلوی تمرکز حواس را می گیرند، از روی میز مطالعه دور کنیم و در صورت امکان از میز و صندلی متناسب و استاندارد استفاده کنیم. باید به رنگ و فضا و نظافت محیط نیز توجه داشته باشیم.

ج) شرایط فیزیکی

ج) شرایط فیزیکی

جریان هوای تازه و درجه حرارت و دمای مناسب هنگام مطالعه، به تمرکز حواس کمک می کند. روشنایی کافی و مطلوب و پرهیز از مطالعه زیر نور خیره کننده آفتاب برای سلامتی چشم و راحتی خواننده مفید است. بر اساس تحقیقات انجام شده، مطالعه با حالت نشسته بهتر از حالت ایستاده است و مطالعه با حالت خوابیده و درازکش، بدترین وضعیت است. همچنین شایسته است از مطالعه هنگام حرکت و راه رفتن و نیز بلافاصله پس از خوردن غذا، خودداری شود.(۱)

د) شرایط روحی

د) شرایط روحی

نشاط روحی و معنوی از شرایط مهم مطالعه است. مطالعه هنگام کسل بودن و خستگی، سبب دلزدگی می شود. بیتردید داشتن شرایط روحی مناسب، علاوه بر تأثیر در فهم و درک درست مطالب، سبب علاقه مندی به کتاب و کتابخوانی و ایجاد عادت به مطالعه در افراد میشود. بنابراین، بهتر است پیش از آغاز مطالعه، خود را از نظر جسمی و روحی آماده کنیم و با روحیه ای مناسب به مطالعه بپردازیم. بنابراین، درباره آموزش شیوههای درست و بهداشت مطالعه در رسانههای گروهی، به این موارد مهم باید توجه داشت:

۱- عبدالرحیم موگهی، روش مطالعه و تلخیص، ص ۳۸.

ص: ۱۵۹

آموزش و تبلیغ عمومی روش ها و اصول صحیح مطالعه، همچنین آموزش شیوههای درست نشستن و خواندن در برنامههای پزشکی برای جلوگیری از برخی آسیبهای احتمالی در ناحیه چشم و کمر؛

دادن پیـام هـای کوتـاه از راه انیمیشن و زیرنویس تلویزیونی و میـان برنامه های رادیویی درباره رعایت بهـداشت مطالعه ماننـد نحوه نشستن برای مطالعه روی زمین یا صندلی، فاصله چشم از کتاب و شیوه تنظیم جهت نور، میزان ساعتی که مطالعه مستمر مفید است؛

معرفی بهترین زمان از ساعات شبانهروز برای مطالعه؛

آشنا کردن مخاطبان رسانه با شیوههای اثربخش مطالعه؛

آموزش شیوه بهره مندی از کاربرگههای کاغذی و الکترونیک کتابخانهها برای دسترسی به منابع مورد نیاز.(۱)

بنـابر آنچه گـذشت، نقش اساسـی کتاب و کتاب خوانی و تأثیر انس و الفت جامعه با کتاب و نیز لوازم مربوط به آن در پیشـرفت و توسـعه جـامعه را نبایـد نادیـده گرفت. رسانههـای گروهی به ویژه رسـانه ملی که فرهنگسـازی و گسترش آگـاهی و رشـد جامعه از رسالتهای آن به شـمار می آیـد، وظایف مهمی در ترویج کتاب و فرهنگ مطالعه بر عهده دارند. گرچه تاکنون چنان که اشاره شد، گام های بلنـدی در این خصوص برداشـته شـده است، اما گسترش همگانی و راهاندازی نهضت کتاب و کتاب خوانی، نیازمند نگاه علمی و ژرفی است که امید است توجه دستاندرکاران رسانه ملی بیش از پیش به این مهم جلب گردد.

۱- حمیـدرضا چـاکری، «کتابخـانه، مطـالعه کتاب و موانع و راهبردهای بهینهسازی»، کتاب ماه کلیات، دی و بهمن ۱۳۸۴، ش ۹۷ و ۹۸، صص ۱۰۸ ۱۱۱.

ص: ۱۶۰

ص: ۱۶۱

پیوست ۱

اشاره

پیوست ۱

زیر فصل ها

سند نهضت مطالعه مفید

سند نهضت مطالعه مفید

اشاره

سند نهضت مطالعه مفید

(مصوب جلسه ۶۷۳ مورخ ۴/۸/۸۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مصوبه «سند نهضت مطالعه مفید» که بنا به پیشنهاد شورای فرهنگ عمومی، در جلسه ۶۷۳ مورخ ۴/۸/۸۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی، به شرح ذیل به تصویب رسیده است، برای اجرا ابلاغ میشود.

مقدمه

مقدمه

نقش والا و حساس مطالعه در تکامل فردی و اجتماعی که در نهایت به پرورش ابعاد کمال آفرین و آسمانی روح بشر نیل می کند، انکار ناشدنی است. در بیان اهمیت بنیادین کتاب و کتابخوانی، همین بس که خداوند نخستین خطاب به آخرین فرستاده خویش را با «إقرأ» آغاز کرده است و معجزه خاتم پیامبران کتاب می باشد. تصریحات مؤکد و مکرر مقام معظم رهبری در باب افزایش مطالعه و کتابخوانی، همواره بیانگر اهمیت اساسی این ارزش فرهنگی در جامعه ما بوده و ضرورت توجه بیشتر به آن را نشان می دهد.

در روزگار ما که رسانه های گوناگون برای تصرف سرمایه فکر و اندیشه انسان، گوی سبقت از یکدیگر می ربایند، وظیفه ای خطیر بر عهده دستگاه های فرهنگی مربوط به حوزه مطالعه قرار دارد. بدون شک ترویج و گسترش

ص: ۱۶۲

فرهنگ مطالعه مفید در کشور، در گرو حمایت همه جانبه سازمان ها و نهادهای نظام و توجه خاص مسئولان به این امر است. طرح نهضت مطالعه مفید گامی است در این طریق.

ماده ۱ مفاهیم کلیدی

ماده ۱ مفاهیم کلیدی

مطالعه: خواندن هر نوع متن مکتوب (نوشتاری، چاپی یا الکترونیکی)

مطالعه مفید: مطالعه ای مفید است که اولاً معطوف به اثر و نتیجه بوده و دست آوردی علمی، عملی (رفتاری)، ذهنی و یا قلبی داشته باشد و ثانیاً آن دست آورد برای تربیت انگیزه، افزایش تعهد، ارتقای توانایی ذهنی، توسعه دانش کاربردی، ارتقای مهارت عملی و نهایتاً در جهت پرورش و تعالی فرد در راستای به فعلیت رساندن استعدادهای الهی وجود او در یکی از چهار زمینه مذکور باشد.

ماده ۲ هدف اصلی

ماده ۲ هدف اصلی

دست یابی به جایگاه ممتاز در جهان از نظر سرانه مطالعه و به ویژه مطالعه مفید بر اساس سند چشم انداز بخش فرهنگ عمومی در افق ایران ۱۴۰۴.

ماده ۳ اهداف خرد

ماده ۳ اهداف خرد

۱. افزایش فضای کتابخانه های عمومی به میزان ۸ متر به ازای هر ۱۰۰ نفر؛

۲. فراهم آوری ۴ جلد کتاب به ازای هر نفر در کتابخانه های عمومی؛

۳. عضویت ۳۵ درصد جمعیت ایران در کتابخانه های عمومی؛

۴. توجه به مطالعه غیردرسی و مفید در روند آموزش رسمی کشور؛

۵. توجه به مطالعه مفید در برنامههای اوقات فراغت.

ماده ۴. سیاست ها

ماده ۴. سیاست ها

۱. ارتقای شاخص های کتابخانه ای در ابعاد فضا، منابع، عضو و امانت در کتابخانه ها؛

ص: ۱۶۳

۲. نهادینه کردن مطالعه مفید به عنوان یک ارزش و عادت عمومی در جامعه؛

۳. فراهم سازی زیرساخت های فیزیکی، مجازی و انسانی کتابخوانی شایسته ایران اسلامی؛

۴. زمینه سازی برای هدایت محتوای مطالعه آحاد جامعه؛

۵. توسعه فعالیتهای بینالمللی در زمینه تولید کتاب، محتوا، کیفیت چاپ و تأثیر آن بر افزایش مطالعه در داخل کشور.

ماده ۵. طرح ها

ماده ۵. طرح ها

۱. نیازسنجی، تولید، تهیه، سفارش و حمایت از تولید منابع مکتوب و رقومی مطالعه مفید برای ایرانیان و فارسی زبانان؛

۲. اختصاص ساعت مطالعه مفید در برنامه هفتگی و درسی دانش آموزان؛

۳. ایجاد پیوند مناسب میان ارتقای شغلی با سطح مطالعه مفید و اعتلای دانش عمومی و تخصصی فرد؛

۴. ارائه سیرهای مطالعاتی مفید برای دانش آموزان و دانشجویان؛

۵. تدوین و اجرای طرح جامع کتابخوانی مفید برای بانوان؛

۶. طراحی و اجرای برنامه های ویژه و متنوع کتابخوانی برای خردسالان کمتر از ۴ سال؛

۷. طراحی و اجرای برنامه های ویژه کتابخوانی برای کودکان قبل از سن دبستان (بین ۴ تا ۶ سال)؛

۸. اجرای برنامه های مطالعه مفید و کتابخوانی برای گروه های خاص (سالمندان، نابینایان، ناشنوایان، معلولین جسمی و ذهنی و...)؛

۹. تدوین و اجرای طرح اصلاح فرهنگ فارغ التحصیلی و تقویت فرهنگ عمومی برای کسب دانش در تمام عمر؛

۱۰. ایجاد و توسعه کتابخانه جامع مجازی زبان فارسی برای بهره برداری ایرانیان و فارسی زبانان جهان؛

ص: ۱۶۴

۱۱. طراحی و استقرار زنجیره کتابخانه های عمومی در سراسر کشور مطابق نقشه راه توسعه کتابخانه ها، با تأکید بر کتابخانه های مرکزی استان و شهرستان، کتابخانه های استاندارد، کتابخانه های روستایی و سیار؛

۱۲. طراحی و استقرار معماری جدید کتابخانه های عمومی در راستای یادگیری مادام العمر، ارتقای خلاقیت و نوآوری، عضویت خانوادگی، تولید علم و ایجاد تعاملات محلی، منطقه ای و اجتماعی با حفظ حریم زن و مرد و ایجاد فضای امن برای اعضا؛

۱۳. تأمین متون مکتوب و منابع مطالعه مفید متناسب با تقسیمات مخاطبان (سنی، جنسیتی، سطح اطلاعات و...)؛

۱۴. برنامه ریزی در راه اندازی و ایجاد و مدیریت مناسب کتابخانه های ثابت و سیار در مساجد، مجتمع های مسکونی، آپارتمان ها، بقاع متبرکه و محل های تجمع عمومی و مدارس و دانشگاه ها و وسایل حمل و نقل عمومی؛

۱۵. طراحی، مدیریت و هدایت توسعه کتابخانه های خانگی و همراه؛

۱۶. برگزاری انواع جشنواره ها و مسابقات مشوق کتابخوانی و نیز معرفی و تبلیغ کتاب های مفید؛

۱۷. استقرار نظام تقدیر و تشویق خیرین کتابخانه ساز و اهداگران کتاب، و فرهنگ سازی در این زمینه؛

۱۸. استقرار نظام کنترل کیفی چاپ، فضا، منابع، امانت و...؛

۱۹. تدوین و اجرای طرح ارتقای منزلت اجتماعی کتابداران به عنوان مشاوران امین؛

۲۰. احداث فضای کتابخانههای عمومی به میزان نیم متر افزایش در هر سال به ازای هر ۱۰۰ نفر؛

۲۱. عضویت مردم در کتابخانه با تثبیت نرخ رشد ۲٪ افزایش در هر سال؛

۲۲. طراحی و اجرای برنامههای متنوع رادیو و تلویزیونی جهت افزایش انگیزه مطالعه؛

ص: ۱۶۵

۲۳. محرومیتزدایی از مناطق محروم در امر کتابخوانی و فروشگاه های کتاب؛

۲۴. توجه به معرفی و تبلیغ کتاب و محتوای آن در رسانههای عمومی؛

۲۵. تامین منابع کتابخانههای دانشجویی و ایجاد کتابخانه در خوابگاه های دانشجویی؛

۲۶. توسعه دامنه کتابخانههای عمومی از طریق طرح وقف کتاب؛

۲۷. توسعه نمایشگاه های ثابت و سیار عرضه کتاب؛

۲۸. برنامهریزی برای تحول در دورههای دانشگاهی کتابداری.

ماده ۶ معرفی و اعضای کمیته

ماده ۶ معرفی و اعضای کمیته

جهت بررسی و پایش تحقق طرح «نهضت مطالعه مفید» کمیته دائمی نهضت مطالعه مفید مرکب از نمایندگان واجد اختیارات لازم از «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی»، «نهاد کتابخانه های عمومی کشور»، «وزارت آموزش و پرورش»، «وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری»، «سازمان صدا و سیما»، «سازمان تبلیغات اسلامی»، «ستاد عالی کانون های فرهنگی و هنری مساجد»، «معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری»، «سازمان بسیج مستضعفین»، «سازمان ملی جوانان»، «مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری»، «معاونت فرهنگی ستاد کل نیروهای مسلح کشور»، «شورای سیاست گذاری ائمه جمعه» ، «شورای عالی استان ها»، «مرکز رسیدگی به امور مساجد»، «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» و «جهاد دانشگاهی»، تشکیل می شود.

تبصره سایر دستگاه ها و سازمان ها بر حسب مباحث مطرح در کمیته دعوت خواهند شد.

ماده ۷ ریاست و دبیرخانه کمیته

ماده ۷ ریاست و دبیرخانه کمیته

ریاست کمیته بعهده دبیر شورای فرهنگ عمومی کشور ودبیرخانه آن در نهاد کتابخانههای عمومی کشور مستقر خواهد بود.

ص: ۱۶۶

ماده ۸ وظایف کمیته

ماده ۸ وظایف کمیته

وظیفه تدوین برنامه های هر یک از طرح ها، تنظیم وظایف دستگاه های مذکور در ماده ۷، نظارت بر انجام وظایف و رصد تحقق اهداف و طرح ها بر عهده کمیته دائمی نهضت مطالعه مفید می باشد. این کمیته همچنین موظف است هر سه ماه گزارش خود را به شورای فرهنگ عمومی ارائه دهد.

ماده ۹ کمیته های استانی

ماده ۹ کمیته های استانی

به منظور تحقق مفاد طرح «نهضت مطالعه مفید» در سراسر کشور، کمیته هایی با ترکیب همطراز در ماده ۶ در استان ها و شهرستان های کشور تشکیل می گردد. ریاست این کمیته ها در استان به عهده رؤسای انجمن کتابخانه های عمومی استان «استاندار» و در شهرستان «فرماندار» و دبیر کمیته در استان و شهرستان به ترتیب مدیرکل و مدیر نهاد کتابخانههای عمومی بوده و دبیرخانه آن نیز در نهاد کتابخانه های عمومی هر استان و شهرستان مستقر می گردد.

ماده ۱۰ گزارش و ارزیابی

ماده ۱۰ گزارش و ارزیابی

هر دستگاه بایستی هر شش ماه یک بار گزارش عملکرد خود را بر اساس قالب های تعیین شده به کمیته دائمی نهضت مطالعه مفید ارائه نماید تا میزان پیشرفت شاخص های متخذ از اهداف خرد تعیین گردد. گزارش های وصولی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته و نتایج به «شورای فرهنگ عمومی» ارسال می گردد.

ماده ۱۱ این مصوبه در ۱۱ ماده و یک تبصره در جلسه ۶۷۳ مورخ ۴/۸/۸۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسید.

ص: ۱۶۷

پیوست ۲

اشاره

پیوست ۲

زیر فصل ها

شورای کتاب سیما دستورالعمل ترویج فرهنگ کتاب و کتابخوانی

شورای کتاب سیما دستورالعمل ترویج فرهنگ کتاب و کتابخوانی

اشاره

شورای کتاب سیما دستورالعمل ترویج فرهنگ کتاب و کتابخوانی

زیر فصل ها

۱. مقدمه

۲. اهداف

۳. ماموریت ها

۴. ساختار شوراها

۵. سیاست ها و ملاحظات کلی

۶. وظایف تخصصی شبکه ها

اداره کل طرح و برنامه و نظارت

اداره کل آموزش و پژوهش

اداره کل اطلاعات و برنامه ریزی

۱. مقدمه

۱. مقدمه

کتاب گنجینه بیبدیل و نماد هویت، معرفت و آگاهی یک جامعه در طول تاریخ محسوب میشود. اهمیت خواندن و نوشتن در آموزههای دینی و میراث تمدنی ایران زمین از جایگاه رفیع و دیرین برخوردار است. اگر شالوده و زیربنای هر کشور را فرهنگ آن بدانیم، بیشک کتاب جایگاه ویژه ای دارد و اگر آن گونه که بزرگان و حکیمان گفتهاند: «رفتار و منش هر فرد، کتاب مصور اندیشه ها و باورهای اوست»، بیتردید کتاب روایتگر و سیمای یک جامعه محسوب میشود.

در عصر تنوع رسانهها باید کتاب از حمایت ویژهای برخوردار شود تا با اشاعه و گسترش فرهنگ کتاب و کتابخوانی که از تأکیدات رهبر فرزانه انقلاب اسلامی میباشد، در تواناسازی نسل جوان بیش از پیش اهتمام داشت. معاونت سیمای رسانه ملی با این نگاه «شورای کتاب سیما» را طراحی نموده است.

ص: ۱۶۸

۲. اهداف

۲. اهداف

با توجه به اهمیت ترویج فرهنگ مطالعه در جامعه و تاکیدات رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) اهداف عمده از تشکیل شورای کتاب و گسترش فرهنگ کتابخوانی با توجه به ماموریتهای تخصصی هر شبکه و ادارات ستادی برای دست یابی به اهداف زیر میباشد:

(جریانسازی فرهنگی در زمینه کتاب و شکلگیری نهضت کتابخوانی در سطح ملی؛

(ارتقای باور و اعتقاد عمومی آحاد جامعه نسبت به اهمیت کتاب و نهادینهسازی آن در متن زندگی؛

(تغییر در نگاه و جهتدهی به ذائقه مخاطبان به ویژه کودکان و نوجوانان نسبت به کتاب به عنوان یک کالای فرهنگی؛

(افزایش عادت میزان مطالعه مفید و مؤثر در بین آحاد جامعه و هدایت مخاطبان برای مطالعه کتاب های فاخر و ارزشمند و پرکردن اوقات فراغت با مطالعه و کتابخوانی؛

(معرفی نویسندگان و ناشران موفق و همسو با اهداف انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی.

۳. ماموریت ها

۳. ماموریت ها

اهم ماموریتهای شورا عبارت است از:

۱. برنامهریزی و سیاستگذاری در حوزه کتاب با توجه به مأموریتهای تخصصی هر شبکه؛

۲. معرفی نویسندگان، مولفان، ناشران و نحوه و چگونگی آن در شبکهها متناسب با حوزه تخصصی هر شبکه؛

۳. نظارت و ارزیابی از عملکرد شبکهها در امر کتاب؛

ص: ۱۶۹

۴. افزایش تأثیرگذاری و جذابیتهای موجود؛

۵. نقد و آسیبشناسی برنامهها و توجه ویژه به دیدگاه مخاطبان؛

۶. جلوگیری از تداخلها، موازی کاریها و تقسیم مناسب مسئولیتها و وظایف شبکهای در حوزه برنامهسازی کتاب.

۴. ساختار شوراها

۴. ساختار شوراها

شورا دارای اعضای حقیقی و حقوقی ثابت است که توسط معاون سیما برای یک دوره دو ساله انتخاب میشوند. اعضای حقوقی عبارتند از: مدیر شبکه چهار (رئیس شورا)، مدیر کل آموزش و پژوهش (دبیر شورا)، مدیر کل طرح و برنامه و نظارت، مدیر روابط عمومی، مدیران گروه اجتماعی شبکه یک و سه و مدیر گروه خانواده و کودک شبکه دو.

اعضای حقیقی شورا عبارتند از: ۵ نفر از صاحب نظران حوزه فرهنگ، کتاب و رسانه که به پیشنهاد شورا و تصویب معاون سیما انتخاب میشوند.

تبصره: آیین نامه داخلی شورا، وظایف و اختیارات در اولین جلسه شورا به تصویب اکثریت اعضا و پس از تأیید معاون سیما ابلاغ میگردد.

۵. سیاست ها و ملاحظات کلی

۵. سیاست ها و ملاحظات کلی

کلیه شبکههای سیما لازم است در چارچوب ماموریتها و وظایف خود نسبت به تحقق موارد زیر اقدام نمایند:

۱۵. از فرمایشات حضرت امام خمینی رحمه الله و رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در خصوص اهمیت کتاب در برنامههای مختلف و با شیوههای متنوع از قبیل وُله، پلاتو و... در ساعات مناسب بهرهگیری نمایند؛

۲۵. به صورت مستقیم و غیرمستقیم به موضوع کتاب و کتابخوانی در برنامههای نمایشی و غیرنمایشی به ویژه در مرحله تهیه فیلم نامه و طرح پرداخته شود؛

ص: ۱۷۰

۳۵. مجریان و کارشناسان در برنامههای گفت وگومحور ضمن همراه داشتن کتاب، خلاصهای از آن را برای مخاطبان با توجه به مناسبتهای مختلف و اقتضای سنی و علمی ایشان بیان کنند؛

۴۵.طراحی، تهیه و تولید ویژه برنامههای دائمی در زمینه کتاب در همه شبکهها در راستای مأموریتهای تخصصی هر شبکه در دستور کار قرار گیرد؛

۵۵. از طرحهای گرافیکی اقتباس شده از کتاب در طراحی دکور برنامهها استفاده شود؛

۶۵. سنت اهدای کتاب در برنامههای نمایشی و بهرهگیری از آن به عنوان جایزه در کنار اهدای جوایز نقدی به برندگان در برنامههای سیما به تصویر کشیده شود؛

۷۵. منابع مکتوب مورد استفاده در فیلم نامهها به ویژه کتاب های مورد استفاده، در تیتراژ پایانی برنامهها ذکر شود؛

۸۵.از پیام نمای شبکهها و زیرنویس برای معرفی کتاب و اهمیت کتابخوانی استفاده شود؛

۹۵. در برنامههای گفت وگومحور، کتاب های مرتبط با موضوعات مورد بحث معرفی شوند؛

۱۰۵. برنامهریزی لازم برای خواندن بخش هایی از کتاب توسط نویسنده، مؤلف یا مترجم در آیتمهای کوتاه در بهترین زمانهای پخش صورت گیرد.

۶. وظایف تخصصی شبکه ها

اشاره

۶. وظایف تخصصی شبکه ها

۱۶) همه شبکههای سیما موظفند براساس مأموریت ها و وظایف محول شده و حوزه تخصصی موارد زیر را در رابطه با کتاب و کتابخوانی مورد توجه قرار دهند:

ص: ۱۷۱

شبکه یک

شبکه یک

۱. تهیه و تولید ویژه برنامههایی برای معرفی مجموعه آثار نویسندگان برجسته کشور همچون استاد شهید مرتضی مطهری و...؛

۲. تولید مسابقههای تلویزیونی با موضوع کتاب و کتابخوانی با همکاری مراکز فرهنگی و دانشگاهی؛

۳. تولید و پخش برنامههایی در زمینه تأثیر مطالعه در رشد و پیشرفت جامعه در حوزههای مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی؛

۴. تهیه برنامه برای ارائه آخرین اخبار بازار نشر و گزارشهای مربوط به کتاب در کشور و سراسر جهان؛

۵. تهیه گزارشهای خبری چالشی با هدف نقد وضعیت پرداختن به کتاب از سوی نهادهای متولی امر و پاسخ گویی آنها.

شبکه دو

شبکه دو

۱. تهیه گزارشهای مستند و خبری از مدارس فعال در حوزه کتاب و کتابخوانی و انعکاس مرتب و مستمر آنها؛

۲. شناسایی و معرفی نویسندگان، شعرا و... به نوجوانان فعال در حوزه کتاب؛

۳. تبیین کتاب به عنوان یکی از مهم ترین منابع تربیت صحیح در جامعه به خانوادهها؛

۴. تولید مسابقههای تلویزیونی با موضوع کتاب و کتابخوانی ویژه کودکان و نوجوانان و خانواده ها و تقدیراز کودکان و نوجوانان کتاب خوان در هر برنامه؛

۵. طراحی و تهیه برنامه داستانخوانی ویژه کودکان و نوجوانان با بهره گیری از قصهگوهای حرفهای و خود کودکان و نوجوانان با ایجاد فضایی شاد و جذاب؛

ص: ۱۷۲

۶. تولید برنامههای آموزشی در زمینه شیوههای صحیح مطالعه و یادگیری برای کودکان و نوجوانان.

شبکه سه

شبکه سه

۱. تهیه برنامههای مستند و گزارشهای خبری از جوانان موفق در حوزه کتاب؛

۲. تبیین کتاب به عنوان عامل مؤثر در ایجاد مقبولیت و محبوبیت در نسل جوان؛

۳. معرفی کتاب های مفید در موضوعات مختلف ورزشی، فرهنگی و اجتماعی؛

۴. تهیه گزارشهای خبری برای معرفی ورزشکاران تحصیل کرده و اهل مطالعه کتاب؛

۵. آموزش شیوههای صحیح تحقیق و پژوهش و کتابخوانی در حوزه های علوم انسانی، دینی و علوم تجربی.

شبکه چهار

شبکه چهار

۱. معرفی کتابخانهها و نمایشگاه های تخصصی و دانشگاهی کتاب در سطح ملی و بینالمللی؛

۲. دعوت از نویسندگان، مترجمان و فعالان حوزه نشر همسو با نظام در برنامههای گفت وگومحور و معرفی ایشان به جامعه؛

۳. تولید برنامههای مستند معرفی نویسندگان ایرانی و اسلامی در گذشته و معاصر؛

۴. بررسی راهکارهای افزایش سرانه مطالعه در جامعه با حضور کارشناسان در برنامههای گفت وگومحور؛

۵. معرفی مؤسسات انتشاراتی برتر همسو با اهداف نظام جمهوری اسلامی به طور مستمر به ویژه هنگام برگزاری نمایشگاه های عمومی و تخصصی کتاب؛

ص: ۱۷۳

۶. طراحی و تولید میزگردهای نقد و بررسی وضعیت کتاب و کتابخوانی در کشور با حضور مسئولان و متولیان امر(نهادها، موسسات و مراکز دولتی و غیردولتی) جهت پاسخ گویی و ارائه راهکارهای اصلاحی؛

۷. تهیه و تولید برنامههای نقد کتاب با حضور نویسندگان و منتقدین.

شبکه تهران

شبکه تهران

۱. تهیه گزارش از کتابخانههای عمومی و تخصصی سطح شهر، مساجد و فرهنگسراها؛

۲. به تصویر کشیدن فرهنگ مطالعه در اماکن عمومی در سطح شهر (پارکها، اتوبوس، مترو، فروشگاه ها و...) به عنوان یک ویژگی برتر رفتار شهروندی؛

۳. تهیه و تولید مسابقههای متنوع در زمینه کتاب و کتابخوانی از سوی نهادهای دولتی و خصوصی و تقدیر از آنها؛

۴. طراحی برنامههای انتقادی در حوزه کتاب و نقد منصفانه دستگاه ها و نهادهای مسئول.

شبکه آموزش

شبکه آموزش

۱. تولید برنامههای مناسب در زمینه آموزش شیوههای صحیح مطالعه، فنون یادگیری و تندخوانی؛

۲. تولید برنامههای آموزشی در رابطه با اصول نویسندگی در زمینههای مختلف؛

۳. تولید برنامههای آموزشی در زمینه آموزش کتابداری و نحوه استفاده از کتابخانهها برای کودکان، جوانان و بزرگ سالان؛

۴. تولید مسابقههای آموزشی با هدف معرفی محتوای کتاب ها و اثرهای ماندگار در قالب مشاعره و...؛

ص: ۱۷۴

۵. تولید فیلم های آموزشی کوتاه (یک الی سه دقیقهای) در زمینه مطالعه و آثار مثبت آن در توسعه فردی و اجتماعی.

شبکه قرآن و معارف سیما

شبکه قرآن و معارف سیما

۱. شناسایی و معرفی کتاب های تخصصی در حوزه علوم قرآنی و اسلامی؛

۲. تهیه گزارش از کتابخانههای تخصصی در حوزه علوم اسلامی کشور و سراسر جهان؛

۳. طراحی و تولید مسابقههای کتابخوانی با بهرهگیری از قرآن، نهج البلاغه، صحیفه سجادیه؛

۴. تهیه و پخش مستند از علما و بزرگان دینی با تاکید بر به تصویر کشیدن میزان اهمیتدهی ایشان به علمآموزی و مطالعه در زندگی.

شبکه مستند

شبکه مستند

۱. تولید برنامههای مستند در زمینه صنعت چاپ و کتاب در ایران و جهان؛

۲. تهیه برنامه مستند معرفی کتابخانههای بزرگ کشور و دنیا در زمان حاضر و گذشته؛

۳. معرفی سلسلهوار آثار و کتب علما و دانشمندان بزرگ اسلامی و ایرانی.

شبکه جام جم

شبکه جام جم

۱. معرفی کتابخانه ها و نمایشگاه های تخصصی کتاب در کشور در قالب مستند و گزارش های خبری؛

۲. ارائه آخرین اخبار بازار نشر و گزارشهای مربوط به کتاب در کشور در قالب یک برنامه ثابت هفتگی؛

۳. تولید مسابقههای تلویزیونی با بهرهگیری از منابع ارزشمند دینی و ملی نظیر قرآن، نهج البلاغه، صحیفه سجادیه، شاهنامه و...؛

۴. معرفی نویسندگان و ناشران موفق در حوزه کتاب (هم خود فرد و هم آثار مربوطه).

ص: ۱۷۵

۲۶) حوزههای ستادی معاونت سیما بر اساس مأموریتها و وظایف مربوطه عهده‌دار پیگیری و انجام اقدامات زیر هستند:

اداره کل طرح و برنامه و نظارت

اداره کل طرح و برنامه و نظارت

۱. اقتباس از رمانهای مطرح کتاب های ایرانی و خارجی در تولید فیلم نامه های تلویزیونی و تبدیل کتاب و خاطرات و زندگینامه شخصیت های بزرگ مذهبی، ملی و شهدا در آثار نمایشی؛

۲. توجه به کتابخوانی در جانمایی نقش افراد مثبت به عنوان افراد اهل مطالعه در برنامههای نمایشی؛

۳. الزام کلیه برنامهسازان به بهرهگیری از منابع تحقیقی به ویژه کتاب در تولید برنامه و اشاره به آنها در تیتراژ پایانی برنامههای تولیدی.

اداره کل آموزش و پژوهش

اداره کل آموزش و پژوهش

۱. حضور مستمر در جلسات شورای کتاب در داخل و خارج سازمان؛

۲. سفارش پژوهش ها و نظرسنجیهای مستمر در خصوص وضعیت کتاب به مراجع ذیربط و ارائه راهکارهای علمی برای ترویج فرهنگ مطالعه به شبکهها؛

۳. احصای کتاب های مناسب در زمینههای مختلف با توجه به نیازها و ضرورتهای سنی و دانشی انواع مخاطبان و ارائه به شبکهها برای معرفی؛

۴. تشکیل کمیته تخصصی کتاب سیما با حضور نمایندگان شبکهها و ادارات ستادی برای ایجاد هماهنگی و برنامهریزی مناسب؛

۵. برگزاری مسابقههای کتاب و کتابخوانی با هدف ارتقای سطح دانش و بینش کارکنان و مدیران سیما؛

۶. طراحی و تولید مسابقات تلویزیونی برای معرفی کتب مختلف و محتواهای آن؛

۷. همکاری با مجمع ناشران انقلاب اسلامی؛

ص: ۱۷۶

۸. معرفی کارشناسان و افراد با صلاحیت واجد شرایط در حوزه کتاب برای حضور در برنامههای شبکهها.

اداره کل اطلاعات و برنامه ریزی

اداره کل اطلاعات و برنامه ریزی

۱. تنظیم کنداکتور پخش برنامههای روزانه و ویژه در زمینه کتاب برای ایجاد هماهنگی بیشتر بین شبکهها در بهترین زمانها؛

۲. اخذ گزارش عملکرد کمی و کیفی از وضعیت پرداختن به موضوع کتاب و کتابخوانی در شبکهها برای ارائه به معاون سیما مراجع ذیربط.

۳۶) پرداختن به موارد زیر ممنوع و ضروری است کلیه شبکهها و ادارات ستادی در چارچوب ماموریتها و وظایف خود به آنها توجه داشته باشند:

۱. ارائه آمارهای ناصحیح، سیاهنمایی و تبلیغ منفی و معکوس در خصوص وضعیت کتاب و فرهنگ مطالعه در کشور؛

۲. هرگونه عمل ضد تبلیغ در برنامههای نمایشی ایجادکننده ذهنیت و تلقی منفی نسبت به کتاب و افراد اهل مطالعه؛

۳. طرح مسائل اختلافبرانگیز ایجادکننده تداخل در فعالیتهای مجموعه های متولی (وزارت ارشاد، رسانه ملی و ناشران) در عرصه کتاب؛

۴. معرفی و تبلیغ کتاب های ضعیف، کم محتوا و غیر همسو با دین مبین اسلام و نظام جمهوری اسلامی؛

۵. تولید و پخش هرگونه تیزر تبلیغی تضعیفکننده فرهنگ کتاب و مطالعه.

۴۶) هرگونه تغییر در مفاد این دستورالعمل منوط به طرح و تصویب در شورای کتاب سیما و تایید و ابلاغ معاون سیما است؛

۵۶) مسئولیت نظارت بر حسن اجرای این دستورالعمل بر عهده اداره کل طرح و برنامه و نظارت سیما است و با هماهنگی اداره کل آموزش و پژوهش گزارش اقدامات را هر سه ماه یک بار به معاون سیما اعلام مینماید.

ص: ۱۷۷

پیوست ۳

اشاره

پیوست ۳

زیر فصل ها

شورای عالی کتاب معاونت صدا

شورای عالی کتاب معاونت صدا

اشاره

شورای عالی کتاب معاونت صدا

زیر فصل ها

مقدمه

الف) اهداف و وظایف شورا

ب) برخی از مهم ترین تصمیمات این شورا که به شبکه های رادیویی ابلاغ شده است:

مقدمه

مقدمه

با توجه به وجود برنامه های متعدد در شبکه ها برای معرفی کتب، نویسندگان و ناشران و به منظور انسجام بخشی، نظارت، کنترل و پالایش و به گزینی در خصوص کتاب، از مهرماه سال ۱۳۸۹ شورای کتاب معاونت صدا تشکیل شد. این شورا از کارشناسان برجسته حوزه کتاب و استادان دانشگاهی بهره می برد که دارای سوابق علمی، اجرایی و نگارش کتب رادیویی بوده است و از شناخت خوبی نسبت به حوزه رادیو و نیازمندی های آن برخوردارند و در جلسات این شورا که به طور ماهانه برگزار می گردد، با دید و نگاهی موشکافانه طرح های رسیده را بررسی می کند و ضمن یادآوری نقاط قوت و ضعف طرح های پیشنهادی درباره قابلیت انتشار یا عدم انتشار آنها، تصمیم می گیرند و مانع از اعمال سلیقه های فردی می گردند.در واقع، هدف اصلی از تشکیل شورای کتاب انتخاب طرح هایی است که صرفاً به حوزه رادیو مربوط شده و مستقیماً می توانند به افزایش دانش و آگاهی برنامه سازان رادیویی کمک کنند تا به این طریق از هدر رفتن سرمایه ها و منابع مالی تخصیص

ص: ۱۷۸

یافته، جلوگیری شده و شاهد بهره وری بیشتری در این زمینه باشیم.

طرح هـای پیشـنهادی که در شورای کتـاب مورد تصویب قرار میگیرنـد، در راسـتای تقویت بنیه نظری و عملی برنامهسازان ارائه می گردنـد و تلاـش می شـود تـا از گرایش نظری صـرف یـا کـاربردی محض جلوگیری گردد. برای برنـامه سـازی رادیویی، علاـوه بر برخورداری از شـناخت کافی نسبت به موضوع مورد نظر می بایست از دانش و آگاهی روزآمـد رادیویی نیز برخوردار بود تا بتوان برنـامه ای ارائه داد که سـبب جـذب مخـاطب جدیـد و حفـظ مخـاطب موجود گردد و این مهم تحقق نمی یابـد، مگر در سـایه بهره گیری از کتب و منـابع ارزشـمند و جدیـد که علاـوه بر ارائه اطلاعات نوین در حوزه برنامه سازی، بینش مناسبی نیز در اختیار برنامه سـاز قرار می دهـد تا بتوانـد با ذهنیت روشن تری به ساخت برنامه های مناسب بپردازد. تأمین صـحیح پشـتوانه علمی و عملی فعالان حـوزه رادیـو و از سـویی قرار دادن فعـالیت هـای نشـر کتب رادیویی در مسـیر منـاسب از جمله مهم ترین سـیاست هـای مورد توجه شورای کتاب معاونت صدا به حساب می آید.

الف) اهداف و وظایف شورا

الف) اهداف و وظایف شورا

(شورا با توجه به ضوابط، قانون اساسـی ، دیـدگاه های مقام معظم رهبری، سـند افق رسانه و سـیاست های سازمان و معاونت صـدا، ملاک ها ، خطوط قرمز، محورهای موضوعی و بایدها و نبایدها مرتبط با کتاب را احصاء و مشخص نماید؛

(پالایش و به گزینی کتب، نویسندگان و ناشران جهت معرفی و استفاده در برنامه های کتاب محور شبکه ها؛

(تعیین ملاک ها، اهداف، خطوط قرمز و محورهای موضوعی مرتبط با کتاب و برنامه سازی؛

(لزوم رفع فقر اطلاعاتی برنامه سازان شبکه ها در حوزه کتاب؛

ص: ۱۷۹

(معرفی کتاب هایی در حوزه ها و موضوعات مختلف.

ب) برخی از مهم ترین تصمیمات این شورا که به شبکه های رادیویی ابلاغ شده است:

ب) برخی از مهم ترین تصمیمات این شورا که به شبکه های رادیویی ابلاغ شده است:

(ارزیابی مجدد برنامه های «کتاب حور»؛

(اطلاع رسانی اخبار کتاب متناسب با سیاست های ابلاغی شورا؛

(ترویج کتابخوانی و شیوه های صحیح مطالعه؛

(معرفی کتب مفید و سودمند با توجه به ملاحظات ذیل:

(متناسب با مخاطبان

(متناسب با مناسبت ها مانند کتاب های مرتبط با روز زن، دفاع مقدس، محرم و ...

(مطابق با اولویت های موضوعی روز مانند جنگ نرم و ... ؛

(بررسی شیوه های نقد و ارزیابی کتاب؛

(انتخاب کارشناسان و گروه های مرجع (متناسب با سیاست ها)؛

(جریان سازی موضوعی در کشور (مطابق با خط مشی های ابلاغی)؛

(زمینه سازی برای افزایش جوایز رسمی نظام در حوزه کتاب؛

(تلاش روزافزون در جهت مرجع شدن رادیو برای معرفی کتاب؛

(معرفی حداقل بیست عنوان کتاب در طول هر ماه در موضوعات مختلف و متناسب با مخاطبان، با توجه به ضوابط و معیارها؛

(ارائه فهرستی از ناشران که خطوط قرمز و ضوابط و معیارها را رعایت می کنند و نیز ناشرانی که در این خصوص بی توجه هستند.

ص: ۱۸۰

ص: ۱۸۱

کتاب نامه

اشاره

کتاب نامه

زیر فصل ها

الف) کتاب

ب) نشریه

ج) پایگاه اطلاع رسانی

الف) کتاب

الف) کتاب

(قرآن کریم.

آزبرن، مری پوپ و دیگران، بررسی وضعیت مطالعه کودکان و نوجوانان در امریکا، به کوشش: حمید قبادی و دیگران، تهران، شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر، ۱۳۸۸.

آقاجمال خوانساری، محمد بن حسین، شرح آقا جمال خوانساری بر غررالحکم و دررالکلم (جلد ۵)، به تصحیح: جلال الدین حسینی ارموی محدث، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶.

آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، تحقیق: میر سید جلالالدین محدث ارموی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۰.

آنتونیووگا، جوزه، کتابخانههای مدارس، سواد اطلاعاتی و طرحهای ارتقای سطح سواد در اسپانیا، چاپ شده در «پژوهش هایی درباره مطالعه در کشورهای ایتالیا، اسپانیا، آلبانی و شیلی»، به کوشش: حمید قبادی و دیگران، تهران، شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر، ۱۳۸۸.

ابرامی، هوشنگ، کتاب و پدیده کمرشدی، تهران، مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۵۷.

ص: ۱۸۲

ابنبابویه، محمد بن علی، الأمالی، تهران، کتابچی، ۱۳۷۶.

اداره کـل مراکز و روابـط فرهنگی وزات فرهنـگ و ارشاد اسـلامی، خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویـج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی، تهران، معاونت امور فرهنگی وزات فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل مراکز و روابط فرهنگی، ۱۳۷۶.

اکرامی، محمود، اصول ارتباط جمعی، مشهد، ایوار، ۱۳۸۲.

امانی، غفور و فریـده آذرنویـد، کتابخانههای مـدارس و نقش آنها در ایجاد عادت به مطالعه در دانشآموزان، اردبیل، انتشارات تراز، ۱۳۸۰.

بالدریج، کیپی، روش های مطالعه، ترجمه: علیاکبر سیف، تهران، نشر دانا، چاپ هفتم، ۱۳۷۳.

بیگی، سید حسین، نقش رسانه در ترویج فرهنگ کتابخوانی، تهران، اداره کل پژوهش های سیما، ۱۳۸۰.

پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول ۹)، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲.

پـدرامنیا، اکرم، روان شناسـی خوانـدن و ترویج کتابخوانی (چگونه کودکان و نوجوانان خود را به خواندن علاقه مند کنیم)، تهران، نشر قطره، چاپ دوم، ۱۳۸۸.

پژوم، جعفر، چراغ تجربه: سرگذشت جمعی از مشاهیر به قلم خودشان، [تهران]، نشر ثالث، ۱۳۷۶.

خامنهـای، علی، صـدا و سـیما در کلاـم مقام معظم رهبری، گردآوری و تـدوین بنیاد فرهنگی فاطمها لزهرا۳، تهران، صدا و سـیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه ای، ۱۳۷۳.

، کتاب و کتابخوانی در آیینه رهنمودهای مقام معظم رهبری، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷.

ص: ۱۸۳

، من و کتاب، گردآورنده دفتر برنامه‌ریزی انتشارات سوره مهر، تهران، سوره مهر، ۱۳۸۶.

خداداد شهری، نیره، «نقش تلویزیون در ایجاد عادت به مطالعه کودکان و نوجوانان»، کودک، نوجوان و رسانه، زیر چاپ.

خسروی، فریبرز (زیر نظر)، دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی (جلد ۲)، تهران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۵.

دبیرخانه شورای عالی جوانان، شیوه‌های اشاعه فرهنگ مطالعه، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی، تهران، معاونت امور فرهنگ وزات فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل مراکز و روابط فرهنگی، ۱۳۷۶.

دوانی، علی، حاج شیخ عباس قمی: مرد تقوا و فضیلت، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۴.

دور، امه، تلویزیون و کودکان، رسانه ای خاص برای مخاطبان خاص، ترجمه: علی رستمی، تهران، سروش، ۱۳۷۴.

دیلمی، حسن بن محمد، ارشاد القلوب (ج ۱)،]بی جا[، انتشارات شریف رضی، ۱۴۱۲ه . ق.

ذوالفقاری، غلام حسین، رهنمون: شامل سخنان جاودان بزرگان، مشاهیر و نوابغ جهان، تهران، اوسان، ۱۳۸۳.

ربانی، هادی، سیمای کتاب، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۰

رجبی، محمدحسن، مروری کوتاه بر تاریخ کتاب در ایران: از آغاز تاکنون، تهران، اطلاعات، ۱۳۸۸.

رزاقی، افشین، نظریه های ارتباطات اجتماعی، تهران، پیکان، ۱۳۸۱.

ص: ۱۸۴

رضاداد، علی رضا، آشنایی با فرآیند تولید، جزوه کارگاه آموزشی آشنایی با فرآیند تولید، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، خانه هنر و اندیشه، واحد آموزش،]بیتا[.

ساروخانی، باقر، جامعهشناسی ارتباطات، تهران، اطلاعات، ۱۳۷۲.

سبحانی، جعفر، رمز پیروزی مردان بزرگ، قم، نسل جوان، ۱۳۸۰.

، سیمای فرزانگان، قم، موسسه امام صادق۷، ۱۳۷۹ ۱۳۸۰.

سید کباری، علی رضا، حوزه های علمیه شیعه در گستره جهان، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۸.

سیف، علیاکبر (مترجم و گردآورنده)، روش های یادگیری و مطالعه، چاپ سوم، تهران، نشر دوران، ۱۳۸۰.

کاربخش راوری، ماشاءالله، راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی بین کودکان و نوجوانان، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی، تهران، معاونت امور فرهنگ وزات فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل مراکز و روابط فرهنگی، ۱۳۷۶.

طبرسی، علی بن حسن، مشکاهالانوار فی غررالاخبار، ترجمه: عبدالله محمدی و مهدی هوشمند، قم، دارالثقلین، ۱۳۷۹.

طوسی، محمد بن حسن، الامالی، قم، دارالثقافه، ۱۴۱۴ه .ق.

عطاردی، الهه، ویژگیهای مجری برنامههای کودک، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹

فلمینگ، کارول، دستینه رادیو، ترجمه: ناصر بلیغ، تهران، طرح آینده، ۱۳۸۴.

قریب، عبدالکریم، چرا شمار کتاب خوان در کشور ما کم است؟، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی، تهران، معاونت امور فرهنگ وزات فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل مراکز و روابط فرهنگی، ۱۳۷۶.

ص: ۱۸۵

قزل ایاغ، ثریا، ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانهای برای کودکان و نوجوانان)، تهران، سمت، چاپ سوم، ۱۳۸۵.

قمی، عباس، مفاتیح الجنان، قم، پیام مقدس، چاپ ششم، ۱۳۹۰.

کلارک، کریستینا و سارا اوزبورن و رودی آکرمن، نگرش جوانان انگلیسی نسبت به مطالعه تحقیقی در زمینه تأثیر خانواده، همسالان و مدرسه بر مطالعه افراد، به کوشش: حمید قبادی و محمد اللهیاری فومنی و اشرف راضی، تهران، شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر، ۱۳۸۸.

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (جلد ۱)، تهران، اسلامیه، چاپ دوم، ۱۳۶۲.

گارثون، آلوارو، سیاست ملی کتاب، راهنمای توسعه کتاب و کتابخوانی، ترجمه: محمد جعفر پوینده، تهران، نشر کارنامه، ۱۳۷۷.

گیدنز، آنتونی، جامعه شناسی، تهران، نشرنی، ۱۳۸۶.

لامعی، شعبان علی، حکایت های فرهنگی: کتاب، نویسندگی، نمونه های شعر معاصر، تهران، رامند، ۱۳۸۲.

متقی، علی بن حسام الدین، کنزالعمال فی سنن الاقوال و الافعال (جلد ۹و۱۰)، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ه .ق.

محمدی ریشهری، محمد، میزان الحکمه (ج ۱۰)، قم، موسسه فرهنگی دار الحدیث، چاپ نهم، ۱۳۸۷.

محمدی ریشهری، محمد، محمد، میزان الحکمه (ج ۸)، قم، موسسه فرهنگی دارالحدیث، چاپ دوم، ۱۳۷۹.

صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز تحقیقات، آسیبشناسی فرهنگ مطالعه در بین جوانان ایرانی، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱ (پژوهش چاپ نشده)

ص: ۱۸۶

مسعودی، علی بن حسین، مروج الذهب (جلد ۱)، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴.

سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، معاونت صدا، خلاصه گزارش عملکرد شبکههای معاونت صدا پیرامون کتاب و کتابخوانی درسال ۱۳۹۰ (چاپ نشده).

معین، محمد، فرهنگ فارسی متوسط معین (جلد ۳)، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۱.

مفید، محمد بن محمد، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد (جلد ۱)، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ه . ق.

مک لوهان، مارشال هربرت، برای درک رسانهها، ترجمه: سعید آذری، تهران، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز تحقیقات و مطالعات و سنجش برنامه ای، ۱۳۷۷.

موگهی، عبدالرحیم، روش مطالعه و تلخیص، [بیجا]، نمایشگاه کتاب، چاپ دوم، ۱۳۷۱.

نادری، فاطمه و احمد شعبانی و محمدرضا عابدی، مطالعه در عصر دیجیتال: از اندیشههای کنتون اوهارا تا زایمینک لیو، تهران، نشر چاپار، ۱۳۸۹.

نیکخو، مهدی، نقش هنر و رسانه در تعلیم و تربیت، قم، دارالثقلین، ۱۳۷۹.

وزیری، فهیمه، تجربه سایر کشورها در زمینه ترویج مطالعه و کتابخوانی، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی، تهران، معاونت امور فرهنگ وزات فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل مراکز و روابط فرهنگی، ۱۳۷۶.

ص: ۱۸۷

هوشنگی، امیرهوشنگ، مطالعه و کتابخوانی، چاپ شده در خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی، تهران، معاونت امور فرهنگ وزات فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل مراکز و روابط فرهنگی، ۱۳۷۶.

یغمایی، جواد و محمد خندان، کودک و مطالعه، تهران، نشر کتابدار، ۱۳۸۳.

ب) نشریه

ب) نشریه

ابراهیمی ترکمان، ابوذر، «فرهنگ کتابخوانی در میان روسها»، اطلاعیابی و اطلاعرسانی، سال دوم، خرداد ۱۳۸۷، شماره ۸، ص ۹.

اسماعیلزاده، محمد، «راهبردهای تحقق فرهنگ کتابخوانی در سطح جامعه»، کتاب مهر، سال اول، بهار ۱۳۹۰، شماره ۲.

اشرفیریزی، حسن، «چگونه فرزندم را به مطالعه علاقهمند کنم؟»، کتاب ماه کلیات، مرداد ۱۳۸۷، شماره ۱۲۸.

اشعری، علیاکبر، «کتاب و کتابخوانی و نقش سازمان های فرهنگی»، کتاب ماه کلیات، آبان ۱۳۸۸، شماره ۱۴۳.

اصغرنژاد، حسین، «بررسی وضعیت کتاب و کتابخوانی در ایران»، پیام کتابخانه، سال یازدهم، بهار ۱۳۸۰، شماره ۱، صص ۶۱۱.

اکو، اومبرتو، «آینده کتاب»، ترجمه: مریم مرادی و فرشید فرهمندنیا، زیباشناخت، بهار و تابستان ۱۳۸۲، شماره ۸، صص ۲۱۹ ۲۲۸.

بابالحوائجی، فهیمه و مهرزاد یزدیانراد، «تحلیل محتوای مجلات تخصصی کتابداری و اطلاعرسانی درباره ترویج کتابخوانی و کتابخانه های کودکان از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷»، تحقیقات اطلاعرسانی و کتابخانههای عمومی، سال شانزدهم، زمستان ۱۳۸۹، شماره ۴، صص ۳۱۵۹.

ص: ۱۸۸

بهپژوه، احمد، «خانواده، کتاب و فرهنگ کتابخوانی»، پیوند، اسفند ۱۳۸۰، شماره ۲۶۹، صص ۵۲۶۳.

بیگزاده، فریده، «چگونه علاقه به مطالعه را در کودکانمان به وجود آوریم؟»، پیوند، خرداد ۱۳۸۱، شماره ۲۷۲، صص ۶۲ و۶۳.

تواضعی، جابر، «جایگاه برنامههای گفت و گومحور در رسانه ملی»، جام جم، ۴ مرداد ۱۳۸۸، ص ۳.

جاویدی، شهروز، «والدین، کودک و کتابخوانی»، کتابداری، ۱۳۸۱، شماره ۳۸، صص ۱۳۷ ۱۵۲.

جواهری، حمید، «نقش کتاب، کتابخوانی و کتابخانه در جامعه امروزی»، اصلاح و تربیت، آذر ۱۳۸۳، شماره ۳۳.

چاکری، حمیدرضا، «کتابخانه، مطالعه کتاب و موانع و راهبردهای بهینهسازی»، کتاب ماه کلیات، دی و بهمن ۱۳۸۴، شماره ۹۷ و ۹۸، صص ۱۰۸۱۱۱.

حاجی میررحیمی، سیدداود، «عوامل شناختی مؤثر بر ساختار نابهنجار کتابخوانی»، کتابداری، پاییز و زمستان ۱۳۷۸، شماره ۳۲ و ۳۳.

خسروی، فریبرز، «مقدمهای بر آسیبشناسی مطالعه در کشورهای جنوب»، فصل نامه کتاب، پاییز ۱۳۸۱، ش ۵۱، صص ۱۱۶ ۱۲۵.

«درنگی در زندگینامه حضرت آیتا...العظمی مرعشی نجفی»، فرهنگ عمومی (ویژهنامه کتابخوانی)، تابستان ۱۳۹۱، ص ۲۴۸.

دیانی، محمدحسین، «نظرات بنیانی درباره کتابخوانی»، کتابداری و اطلاعرسانی، سال اول، تابستان ۱۳۷۷، شماره ۲.

ذکایی، محمدسعید، «خواندن برای لذت و لذت های خواندن»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، شماره ۲، صص ۵۰۶۹.

رجبی، محمد، «کتاب و کتابت در اسلام۲، در اخبار (قسمت اول)»، فصلنامه کتاب، سال اول، تابستان و پاییز و زمستان ۱۳۶۹، شماره ۲۴، صص ۱۴۷۱۶۴.

ص: ۱۸۹

رجبی، محمد، «کتاب و کتابت در اسلام۲، در اخبار (قسمت دوم)»، فصلنامه کتاب، سال دوم، بهار و تابستان ۱۳۷۰، شماره ۱۲، صص ۷ ۲۰.

رستگار فسایی، منصور، «وضع نگرانکننده کتاب و کتابخوانی در کشور»، ادبستان، شماره ۴۲.

رضوی، سید عباس و غلامحسین رحیمی دوست، «نقش دانشگاه در افزایش میزان مطالعه کتاب از دیدگاه دانشجویان»، روان شناسی و علوم تربیتی.

رفیعی علامرودشتی، علی، «شیفتگان کتاب (بخش هفتم)»، میراث شهاب، سال پنجم، بهار ۱۳۷۸، شماره ۱، صص ۱۶۹۱۷۱.

«رهنمودهایی پیرامون کتاب و کتابخانه»، تربیت، اسفند ۱۳۶۴، شماره ۶، صص ۵۰۵۵

سلیمانیکیاسری، عیسی، «کتاب و کتابخوانی»، گلبرگ، آبان ۱۳۸۴، شماره ۵۶، ص ۷۶.

سلیمی باهر، حسین، «نقش معلم در هدایت دانش آموزان به کتابخانه و کتابخوانی»، تربیت، آذر ۱۳۷۵، شماره ۱۱۳، صص ۳۸۴۱.

شهرآرای، مهرناز، «بررسی تأثیر تلویزیون بر مهارتهای تحصیلی کودکان و نوجوانان»، تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش)، ۱۳۷۳، شماره ۳۸، صص ۳۳۴۳.

طاهباز، سیروس، «روش های مؤثر برای جلب فرزندان به کتابخوانی و کتابخانه»، مکتب مام، مهر ۱۳۵۳، شماره ۵۹، صص ۷۰۷۴.

ص: ۱۹۰

فاضلی، نعمت‌الله، «درآمدی جامعه‌شناختی به پدیده و گفتمان کتاب در ایران معاصر»، کتاب مهر، بهار ۱۳۹۰، شماره ۲، صص ۴۴۹

فانی، کامران، «نقش کتابدار در اجتماع»، تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی (کتابداری سابق)، ۱۳۵۹، شماره ۹، صص ۱۹۵۱۹۷.

فرهادیان، سلیمان، «تلویزیون بهتر از کتاب»، همشهری، ۱۶/۱/۱۳۸۱، ص ۴.

فریور، میرعمادالدین، «کتابخوانی در کشور ما فراگیر نیست»، نشاط، ۵ خرداد ۱۳۷۸.

فعلعراقی، اکرم، «چرا کودکان ما به مطالعه علاقه مند نیستند؟»، پیوند، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶، شماره ۳۳۰ و ۳۳۱، صص ۴۴۴۷.

قزل ایاغ، ثریا، «خانواده کودک و خواندن»، پیوند، ۱۳۸۳، شماره ۲۸، صص ۴۳۵۴۴۴.

قناویزچی، محمدعلی و محمدرضا داورپناه، «بررسی عوامل تسهیل کننده و بازدارنده مطالعه و رابطه نگرش به مطالعه و کتابخوانی با الگوی انگیزشی مزلو»، کتابداری و اطلاع‌رسانی، سال دهم، زمستان ۱۳۸۶، شماره ۴.

کاظمیپور، شهلا، «چگونگی گرایش جوانان به کتاب و کتابخوانی»، کتاب ماه کلیات، آبان ۱۳۸۰، شماره ۴۷، صص ۶۱۵.

«کتاب از منظر ابن ادریس حلی»، ترجمه: سید حسن اسلامی، سروش، شماره ۸۰۹ (۵ آبان ۱۳۷۵)، ص ۲۹.

محجوب، نلی، «تولید کتاب فیلم گام های مهم کانون پرورش فکری در ترویج کتابخوانی»، کتاب ماه کودکان و نوجوانان، آبان و آذر و دی ۱۳۸۵، شماره ۱۵۴، صص ۱۵۴۱۵۶.

مرادمند، علی، «کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن»، فصلنامه کتاب، سال بیستم، بهار ۱۳۸۹، ش ۸۱، صص ۱۳۳و۱۴۴.

ص: ۱۹۱

مرادمند، علی، «کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن»، فصلنامه کتاب، سال بیستم، بهار ۱۳۸۹، ش ۸۱، صص ۱۳۳و۱۴۴.

میرحسینی، زهره و زهرا محمدی، «بررسی نقش تلویزیون در ترویج فرهنگ کتابخوانی از دیدگاه نوجوانان شهر تهران»، کودک، نوجوان و رسانه، شماره ۳، صص ۱۳۴۱.

میرحسینی، زهره، «نقش کتابخانههای عمومی در توسعه فرهنگ کتابخوانی»، پیام کتابخانه، سال چهارم، شماره ۱و۲.

نظری، عبداللطیف، «گنج دانایی: روز کتاب و کتابخوانی»،

، آبان ۱۳۸۴، شماره ۶۸.

ج) پایگاه اطلاع رسانی

ج) پایگاه اطلاع رسانی

۱. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، «۳۶ درصد شهروندان تهرانی اصلا مطالعه نمی کنند» (گزارش نظرسنجی)، در: پایگاه اینترنتی خبرگزاری کتاب ایران: http://www.ibna.ir/vdcfj۱dyyw۶dmxa.igiw.html (بازیابی در ۲۰/۰۴/۱۳۹۱)

۲. حاجی‌ابراهیم زرگر، زینب، «بررسی سهم تلویزیون در اوقات فراغت جوانان»، در: پایگاه اینترنتی انسانشناسی و فرهنگ: http://anthropology.ir/node/۱۱۴۷ (بازیابی در ۱۰/۰۵/۱۳۹۱)

۳. خامنه ای، علی، «بیانات بازدید از پنجمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران» (۱۷/۰۲/۱۳۷۱)، در: پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیتا... العظمی سید علی خامنهای (مدظلهالعالی):

?p=contentShowid=۶۷۴ (بازیابی در ۱۲/۰۵/۱۳۹۱)

ص: ۱۹۲

۴. ، «بیانات در دیدار مسئولان کتابخانه ها و کتابداران»، در: پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیتا... العظمی سید علی خامنهای (مدظلهالعالی): http://farsi.khamenei.ir/speech- content?id=۱۶۷۳۹ (بازیابی در ۲۵/۰۵/۱۳۹۱).

۵. ، پیام به گردهمایی کتاب و کتابخانه در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (۲۱/۰۶/۱۳۷۴)، در: پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیتا... العظمی سید علی خامنهای (مدظله العالی): http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=۲۷۶۵ (بازیابی در ۱۰/۰۳/۱۳۹۱).

۶. زرشناس، شهریار، «تأملی در ماهیت رسانه تصویری در دوران گذار»، در: پایگاه اینترنتی رجانیوز:

http://rajanews.com/detail.asp?id=۱۳۱۵۹۴ (بازیابی در ۱۵/۰۵/۹۱)

۷. «قانون خطمشی کلی و اصول برنامههای سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران»، در پایگاه اینترنتی مرکز پژوهش های مجلی شورای اسلامی:

(بازیابی در ۱۴/۰۴/۱۳۹۱)

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آيا كسانى كه مى‌دانند و كسانى كه نمى‌دانند يكسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان –خیابان عبدالرزاق – بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای – کوچه شهید محمد حسن توکلی –پلاک ۱۲۹/۳۴– طبقه اول
وب سایت: www.ghbook.ir
ایمیل: Info@ghbook.ir
تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱
بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹